

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS
KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN ELEŞTİREL SÖYLEM
ÇÖZÜMLEMESİ

YAZARI

İDİL ÇİÇEK

İzmir
2022

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS
KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN ELEŞTİREL SÖYLEM
ÇÖZÜMLEMESİ

İDİL ÇİÇEK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. FUNDA UZDU YILDIZ

İzmir
2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Metinlerin Eleştirel Söylem Çözümlemesi” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

01/07/2022

İdil ÇİÇEK

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 28/07/2022

Tez Başlığı:

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Metinlerin Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **127** sayfalık kısmına ilişkin, **27/07/2022** tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (**Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı**) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 14'dür**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz

Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) x

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) □

- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- ☐ Kaynakça hariç,
- ☐ Alıntılar dâhil,
- ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- ☐ Kaynakça dâhil,
- ☐ Alıntılar dâhil.

EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. x

EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde. □

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : İdil ÇİÇEK
Öğrenci No : 2019950268
Anabilim Dalı : Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi
Programı : Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi
Statüsü : Yüksek Lisans x Doktora □

ÖĞRENCİ

İdil ÇİÇEK

28/07/2022

DANIŞMAN

Doç. Dr. Funda Uzdu YILDIZ

28/07/2022

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (□) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: 0232 393 10 10 veya turnitin@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin cilttenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltilme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Tezimin bu bölümünde, her ne kadar bu tezin yazarı olarak benim ismim yer alsada, bu tezin yazılmasında en az benim kadar emeği olan insanlara teşekkür etmek istiyorum.

Hem lisansta hem de yüksek lisansta benden emeğini, bilgisini ve sabrını esirgemeyen, güler yüzünü, hoşgörüsünü ve sadece derslerde ve tezimde değil, gerçek hayatımda da desteğini asla üzerimden çekmeyen, bana öğretmenliği daha da sevdiren danışmanım sayın Doç. Dr. Funda UZDU YILDIZ'a,

Yine hem lisansta hem de yüksek lisansta öğretmenim olmasını büyük bir şans olarak kabul ettiğim, her zaman düşünceli, kibar, sabırlı ve destekçi, öğrencilerini kendinden çok düşünen sayın hocam Prof. Dr. Kamil İŞERİ'ye,

Lisansta ve yüksek lisansta olduğu kadar hayatımda da yol arkadaşım olan, fark edemediğim her detayda yardımına koşan, ince ve nazik kalbiyle hayatımı güzelleştiren ve tezime büyük katkı sunan Nermin ALTINTAŞ'a,

Beni benden daha çok düşünen, sadece annem değil, en yakın arkadaşım, kızı olmaktan gurur duyduğum, hayatımdaki en büyük şansım olarak kabul ettiğim Yıldız ÇİÇEK'e,

Doğduğum günden beri beni her zaman koruyup kollayan, en benzediğim kişi, akıl hocam, her kararında arkamda durup yorulduğumda yaslandığım canım babam Mehmet Şifa ÇİÇEK'e,

Her zorlandığımda gülüşüyle yardımına koşan, hayatımın en büyük neşe kaynağı, arkadaşım ve kız kardeşim Eylül ÇİÇEK'e,

Aramıza kilometreler girse de kalplerimiz arasına asla mesafe girmeyeceğini bildiğim, arkadaştan çok ailem olarak kabul ettiğim Ebru KARKAR'a, Nurgül KURT'a, Eda ALIR'a, Kübra KIRIKTAŞ'a ve Dicle GÜLTEKİN'e,

Her zor anımda orada olduğunu bildiğim, ruhumu iyileştiren aileme ve dostlarıma her şey için teşekkür ederim. İyi ki.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem.....	1
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri	1
1.4. Sınırlılıklar	2
1.5. Varsayımlar	2
1.6. Tanımlar	2
BÖLÜM II.....	3
KURAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3
2.1. Kuramsal Çerçeve	3
2.1.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	3
2.1.2. Söylem-Tarihsel Yaklaşım.....	7
2.1.3. Söylem-Bilişsel Yaklaşım.....	8
2.1.4. Eytışimsel-İlişkisel Yaklaşım.....	9
2.1.5. Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Yabancı Dil Öğretimi	14
2.1.6. Yabancı Dil Öğretimi ve Toplumsal Cinsiyet.....	16
2.1.7. Yabancı Dil Öğretiminde Kültür Aktarımının Önemi	21
2.1.8. Yabancı Dil Öğretimi ve Milletler	26
2.2. İlgili Araştırmalar.....	27
BÖLÜM III	31
YÖNTEM.....	31
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni	31
3.2. Evren / Örneklem	31

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları	31
3.4. Verilerin Analizi.....	33
BÖLÜM IV	34
BULGULAR	34
4.1. Birinci Ders Kitabının Bulguları	34
4.1.1. Birinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulgular	34
4.1.2. Birinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	35
4.1.3. Birinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulgular	36
4.1.4. Birinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	38
4.1.5. Birinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulgular	39
4.1.6. Birinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	40
4.1.7. Birinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulgular	40
4.1.8. Birinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	41
4.1.9. Birinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulgular	42
4.1.10. Birinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	43
4.1.11. Birinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulgular	44
4.1.12. Birinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	46
4.1.13. Birinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulgular	46
4.1.14. Birinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	48
4.1.15. Birinci Ders Kitabına İlişkin Bulguların Genel Değerlendirmesi.....	48
4.2. İkinci Ders Kitabının Bulguları.....	51
4.2.1. İkinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulgular	51
4.2.2. İkinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	53
4.2.3. İkinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulgular	53
4.2.4. İkinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	55
4.2.5. İkinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulgular	55
4.2.6. İkinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	57
4.2.7. İkinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulgular	58
4.2.8. İkinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	59
4.2.9. İkinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulgular	59
4.2.10. İkinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	61
4.2.11. İkinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulgular	61
4.2.12. İkinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	63

4.2.13. İkinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulgular	65
4.2.14. İkinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	66
4.1.15. İkinci Ders Kitabına İlişkin Bulguların Genel Değerlendirmesi.....	66
4.3. Üçüncü Ders Kitabının Bulguları	69
4.3.1. Üçüncü Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulgular	69
4.3.2. Üçüncü Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	71
4.3.3. Üçüncü Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulgular	72
4.3.4. Üçüncü Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	73
4.3.5. Üçüncü Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulgular	74
4.3.6. Üçüncü Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	76
4.3.7. Üçüncü Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulgular	77
4.3.8. Üçüncü Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	78
4.3.9. Üçüncü Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulgular	78
4.3.10. Üçüncü Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ...	80
4.3.11. Üçüncü Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulgular	81
4.3.12. Üçüncü Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ...	82
4.3.13. Üçüncü Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulgular	82
4.3.14. Üçüncü Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ...	84
4.3.15. Üçüncü Ders Kitabı 8. Üniteye İlişkin Bulgular	85
4.3.16. Üçüncü Ders Kitabı 8. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ...	86
4.3.17. Üçüncü Ders Kitabı 9. Üniteye İlişkin Bulgular	87
4.3.18. Üçüncü Ders Kitabı 9. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ...	88
4.3.19. Üçüncü Ders Kitabı 10. Üniteye İlişkin Bulgular	89
4.3.20. Üçüncü Ders Kitabı 10. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi .	90
4.3.21. Üçüncü Ders Kitabı 11. Üniteye İlişkin Bulgular	90
4.3.22. Üçüncü Ders Kitabı 11. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi .	92
4.3.23. Üçüncü Ders Kitabı 12. Üniteye İlişkin Bulgular	92
4.3.24. Üçüncü Ders Kitabı 12. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi .	94
4.3.25. Üçüncü Ders Kitabına İlişkin Bulguların Genel Değerlendirmesi	95
BÖLÜM V	99
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
5.1.Tartışma.....	99
5.2.Sonuç ve Öneriler.....	99

KAYNAKÇA.....	103
EKLER.....	112
EK 1.	112

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Biyolojik cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin özellikleri	16
Tablo 2 25 ÷lkedeki toplumsal cinsiyete özgü basmakalıplar	17
Tablo 3 K÷lt÷rel mirasın sınıflandırılması.....	23
Tablo 4 Yabancı dil öğretiminde kullanılabilircek bazı k÷lt÷rel unsurlar	25
Tablo 5 Fairclough'ın eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesi	32
Tablo 6 Birinci ders kitabındaki ünitelerin sınıflandırma şemaları.....	48
Tablo 7 İkinci ders kitabındaki ünitelerin sınıflandırma şemaları	66
Tablo 8 Üçüncü ders kitabındaki ünitelerin sınıflandırma şemaları	95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 . Fairclough'ın üç boyutlu eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımı ...	9
---	---

ÖZET

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Bu çalışma yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarının eleştirel söylem çözümlemesinin yapılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanan İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı C1/+, Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan Yedi İklim Türkçe C1 Ders Kitabı ve Dokuz Eylül Dil Eğitimi ve Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan İzmir Yabancılar için Türkçe C1 Ders Kitabı Fairclough'ın (1989) "Eytişimsel-İlişkisel Yaklaşım"ı ile incelenmiştir. Fairclough'ın yaklaşımından seçilen sorular, ilgili kitaplarda her üiteden seçilmiş okuma metinlerine uygulanmıştır. 3 kitapta en çok bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şeması kullanılmıştır. 26 okuma metninin 13'ü bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına aittir. Metinlerdeki sözcük tekrarları incelendiğinde, sözcük tekrarlarının büyük ölçüde erkeklere yönelik olduğu anlaşılmıştır. Eş anlamlı sözcükler incelendiğinde metinlerde Türk kültürüne ilişkin eş anlamlı sözcüklerin kullanıldığı belirlenmiştir ancak cinsiyetlere ve milletlere ilişkin kullanımlar bulunmamıştır. Metinlerdeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik kullanıma rastlanmamıştır. Sözcükler incelendiğinde, toplamda 77 alt anlamlılık ilişkili sözcük bulunmuştur. Bu sözcüklerin 656 alt anlama sahip olduğu saptanmıştır. Bu sözcüklerin 67 anlamla en çok Türk kültürüne ilişkin olduğu, 3'ünün kadınlara yönelik olduğu, 22'sinin erkeklere yönelik olduğu belirlenmiştir. Metinlerdeki alt anlamlı sözcükler incelendiğinde Yunan, Türk, İranlı, İbrani ve Arap milletlerine yönelik ifadeler bulunmuştur. Okuma metinlerindeki ifadeler cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere bağlı olarak çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda erkeklere yönelik ifadelerin kadınlarınkinden daha çok olduğuna karar verilmiştir. Türk kültürüne yönelik ifadelerin metinlerde daha sık yer almasına karşılık diğer kültürlere yönelik ifadelerin de metinlerde geçtiği belirlenmiştir. Türk kültürüne yönelik ifadelerin pozitif olmasına rağmen, diğer kültürlere yönelik olumlu, olumsuz ve nötr olabilecek çağrışımlara rastlanmıştır. Türk milletine yönelik ifadeler metinlerde daha sık rastlanmıştır ancak başka milletlere yönelik ifadelerin de metinlerde sık sık yer aldığı ve bu ifadelerin olumsuz çağrışıma sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe, eleştirel söylem çözümlemesi, ders kitapları.

ABSTRACT

A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF TEXTS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOKS

This study was done to make a critical discourse analysis of textbooks that are used in teaching Turkish as a Foreign Language. For this purpose, three textbooks were scrutinized: İstanbul Turkish for Foreigners C1 Textbook (compiled by İstanbul University), Yedi İklim Turkish C1 Textbook (prepared by Yunus Emre Institute), İzmir Turkish for Foreigners C1 Textbook (put together by Dokuz Eylül University Language Education and Research Center) were examined using Fairclough's (1989) Dialectical-Relational Approach. In these 3 books, the most used classification scheme was the informative/explanatory classification scheme. 13 out of 26 texts belong to the informative/explanatory classification scheme. When examining the rewording in texts, it was understood that most of the rewordings were for men. When synonym words were analyzed, it was established that most of the synonyms used in Turkish culture had no use of gender or nation-related words. When antonym words used in texts were analyzed, no ideological use of gender, nation, or culture was found. When words were examined, a total of 77 hyponymy-related words were found. It was established that those words had 656 hyponyms. It was then determined that those words mostly belonged to Turkish culture. They had 67 meanings and 3 out of 656 words were for women and 22 out of 656 were for men. When hyponym words in texts were examined, it was found that there were nation expressions originating from Greek, Turkish, Iranian, Hebrew, and Arabic. The questions which had been chosen from Fairclough's approach were implemented in the reading texts from each unit in these books. The expressions in reading texts were analyzed in terms of gender, nation, and culture. As a result of the study, it was concluded that expressions, examples, and affirmations related to men are more prevalent than those used for women. It was also established that expressions about Turkish culture were more frequently seen in the texts. Other cultures were seen in these texts too, but expressions about Turkish culture were positive; whereas, expressions about other cultures appeared as positive, negative, or neutral. As per expressions about the Turkish nation, it was determined that they were abundantly present in the texts. Expressions about other nations were spotted too, but they didn't have any negative connotations.

Keywords: Turkish as a foreign language, critical discourse analysis, textbooks.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki metinlerin eleştirel söylem çözümlemesinin yapılması araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.2. Amaç ve Önem

Ders kitapları, öğrencilerin bilişine yön veren araçlardan biridir. Yabancı dil öğretimi ders kitapları ise, dil öğrencilerinin o dile ve kültüre karşı bakış açılarını şekillendirmektedir. Bundan yola çıkarak, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki metinlerin eleştirel söylem çözümlemelerinin yapılması hedeflenmiştir. Kitaplarda cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere ilişkin belirli bir ayrımcılık yapıp yapılmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu sebeple cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere yönelik ifadelerin eleştirel söylem çözümlemesi bakımından nasıl bir görünüm sergilediği incelenmek istenmiştir. Böylece, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında, dilsel yapılarla herhangi bir özelliğin öne çıkarılıp çıkarılmadığına bakılması hedeflenmiştir. Çalışmanın sonucunda, tespit edilebilecek olası problemliler, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarının yeniden düzenlenmesinde faydalı olabilecektir. Ders kitaplarının biliş düzeyine olan etkisi dolayısıyla, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin Türkçeye, Türkiye'ye ve Türk kültürüne karşı ileride gelişebilecek olası herhangi bir önyargılı ve sorunlu bakış açısının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Araştırmanın problem tümcesi “Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki metinlerin söylemsel özellikleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekilde belirlenmiştir:

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?
2. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?
3. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?
4. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

1.4. Sınırlılıklar

Çalışma, İstanbul Yabancılar İçin Türkçe C1, Yedi İklim C1 ve İzmir Yabancılar İçin Türkçe C1 ders kitaplarının okuma metinleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada, öğretmen kitaplarının öğretmenlere destek olmak amacıyla kullanılması ve derslerde, ders kitaplarının çalışma kitaplarından daha çok kullanılabileceği varsayılarak yalnızca ders kitapları incelemeye alınmıştır. Yabancı dil öğretiminde 4 temel beceriden kabul edilen konuşma ve yazma etkinlikleri, öğrenci üretimine bağlı olduğu için incelenmemiştir. Ek olarak, metinsel bir inceleme yapılması amaçlandığı için dinleme yerine yazılı metnin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada yalnızca okuma metinleri incelenmiştir.

1.5. Varsayımlar

Çalışmada ele alınan kitapların, bütün yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarını yansıttığı varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Eleştirel Söylem Çözümlemesi: “Eleştirel söylem çözümlemesi, dil çalışmalarına eleştirel bir gelenek getiren ve söylem ve diğer bileşenler (güç ilişkileri, ideolojiler, kurumlar, toplumsal kimlikler vb.) arasındaki ilişkiye özel olarak odaklanan, eleştirel, toplumsal bir çözümlemedir” (Fairclough, 2012 : 9).

Ders Kitabı: “Belli bir derse yönelik eğitim veren, belirli bir düzeydeki öğrencilere yönelik hazırlanmış olan, öğretim programına uygun içeriğe sahip, incelenmiş ve onaylanmış kaynaklardır” (Gülersoy, 2013 : 8).

Kültür: Kültür, bir toplumun tüm üyelerince sahip olunan ve paylaşılan, davranışa aktarılan, o davranışı yaratan ve yorumlamada kullanılan bakış açıları, değerler ve algılardır (Haviland ve diğerleri, 2008 : 103).

Cinsiyet: Türler arasında anatomik, genetik, psikolojik ve genetik farklılıklar yaratan biyolojik yapı (Johnson ve Repta, 2012 : 19).

Toplumsal Cinsiyet: Bireylere cinsiyetlerine bağlı olarak farklı roller, sınırlar, sorumluluklar yükleyen, toplumsal olarak inşa edilmiş ve bireysel düşünceleri etkileyen çok katmanlı yapı (Johnson ve Repta, 2012 : 20).

Millet: Birlikte yaşayan, uzun bir tarihi süreçte ortak bir kültür ve anı paylaşan, duygusal olarak birbirine bağlı ve geleceğe dair ortak idealleri olan bilinçli insan toplulukları (Güven, 2018 : 7).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Dil, bireyler üzerinde düşünsel boyutta etki eden bir sistemdir. Buna bağlı olarak dilin kullanımı bireyin algı dünyasını şekillendirmektedir. Dil, toplumu etkileyen ve şekillendiren, aynı zamanda toplumdan etkilenen ve topluma bağlı şekillenen karışık bir dizgedir. Dil dizgesi, sözvarlığı, dilbilgisi ve sesbilimden oluştuğu kadar dilötesi veya dildışı düzeneklerden de oluşmaktadır (Yemenici, 1995 : 152).

Dil kullanımı, birçok toplumsal alanla ilişkilidir. Buna bağlı olarak söylem kavramı öne çıkmaktadır. Söylem, söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi kavramları birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır.

Söylem kavramı birçok farklı anlamda kullanılmaktadır. Stubbs (1983) söylemin en basit tanımlamasıyla, cümle düzeyinin ötesindeki dil kullanımı olduğunu ifade etmiştir. Foucault (1972), söyleme ideolojik bir bakış açısıyla yaklaşmış ve söylemi ideolojinin dilsel olarak ifade ediliş biçimi olarak tanımlamıştır. Johnstone (2007) gibi birçok araştırmacı ise söylemi, bir alan ya da alt alan olarak değil, belirli bilim dallarında sorulan soruları cevaplandırabilmek için kullanılan bir yöntem olarak belirtmiştir (akt. Akar ve Martı, 2015).

En özetlenmiş haliyle söylem, anlam yaratıcı ulaşılabilir kaynakları tanımlamamızı sağlayan geniş çaplı bir çözümleme kategorisidir (Fairclough, Mulderrig ve Wodak, 2011 : 357).

Söylem, kısaca kullanılan dil ve dil pratiğidir ve dil kullanımı yalnızca dilbilimin geleneksel öğelerinden (metin, paragraf, tümce vb.) oluşmaz. Aynı zamanda toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasi birçok sosyal alanla da ilişkilidir (Sözen, 1999 : 20).

Van Dijk (1990 : 164), söylemin bilişsel bir yapı olduğunu belirtmiştir. Söyleme, yalnızca gözlenebilen dilsel veya dil dışı özellikler ya da toplumsal etkileşim veya söylemler değil, aynı zamanda söylemin üretimi ya da kavranması sırasında bilişsel temsiller ve stratejiler de dahil edilmelidir.

Van Dijk (2011), söyleme ilişkin tanımlamaları şöyle sıralamıştır:

- “Toplumsal etkileşim olarak söylem,
- İktidar ve baskı aracı olarak söylem,
- İletişim olarak söylem,
- Bağlam özellikleriyle biçimlenmiş dil kullanımı olarak söylem,
- Toplumsal göstergebilim olarak söylem,
- Doğal dil kullanımı olarak söylem,

- Karmaşık katmanlardan oluşan bir yapı olarak söylem” (akt. Özudoğru, 2016).

“Söylem, yapısal yaklaşıma göre tümce ötesi, tümceden büyük dilsel birimlerdir. Dilin toplumsal boyutu vurgulandığında ise dilsel büyüklüğe önem vermeden işlevsel, iletişim değerli birimdir” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011 : 227).

Söylemin incelenmesi, ilgili söylemin iletişimsel niteliğinin tespit edilmesini amaçlar. Böylece, söylem aracılığıyla yansıtılan veya yansıtılmak istenen düşünceler ortaya çıkarılabilir.

Söylemin incelenmesi sırasında bağlam, önem taşıyan bir unsurdur. “Bağlam, bir dil biriminin bitişiğinde ya da çevresinde, onu anlam, işlev, yapı olarak etkileyen birim ya da birimlerdir” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011 : 41).

Bağlam, çoğunlukla üçe ayrılmaktadır: *Durum bağlamı*, *artalan bilgisi bağlamı* ve *eşmetin bağlamı*. Durum bağlamı, konuşucuların çevrelerinde gördüklerine yönelik bilgilerini ifade eder. Artalan bilgisi bağlamı, konuşucuların birbirleri ve dünya hakkında bildiklerini ifade eder ve kültürel artalan bilgisi bağlamı ve kişilerarası artalan bilgisi bağlamı olmak üzere ikiye ayrılır. Kültürel artalan bilgisi bağlamı, bireylerin yaşadıkları çevreye yönelik zihinsel bilgileridir. Kişilerarası artalan bilgisi bağlamı, konuşucuların özel, gizli olma ihtimali olan özelliklerine ilişkin bilgilerdir. Eşmetin bağlamı ise, konuşucuların konuşulanlar hakkındaki bilgilerini ifade eder (Cutting, 2002).

Söylem bağlamı, bağlam da söylemi şekillendirir. Söylem ve bağlam arasındaki ilişki kısaca şöyledir:

1. Söylem, dünyayı şekillendirir ve dünya tarafından şekillendirilir.
2. Söylem, dili şekillendirir ve dil tarafından şekillendirilir.
3. Söylem, katılımcıları şekillendirir ve katılımcılar tarafından şekillendirilir.
4. Söylem, hedefi şekillendirir ve hedef tarafından şekillendirilir.
5. Söylem iletişim kanalının seçeneklerini şekillendirir ve iletişim kanalı tarafından şekillendirilir.
6. Söylem, gelecek söylemlerin seçeneklerini şekillendirir ve önceki söylemler tarafından şekillendirilir (Johnstone, 2008).

Bu ilişkiye bağlı olarak söylem çözümlemesi yaparken bağlam, göz ardı edilemez bir olgudur.

Söylem çözümlemesi, metinlerdeki dil örüntülerini ve dil ve dilin kullanıldığı toplumsal ve kültürel bağlamların arasındaki ilişkiyi dikkate alarak inceler. Aynı zamanda dünyadaki farklı bakış açılarına ve farklı anlayışlara göre değişen dil kullanım şekillerini de dikkate alır. Söylem çözümlemesi, dil kullanımının katılımcılar arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiğini ve dil kullanımının toplumsal ilişkileri ve kimlikleri nasıl inşa ettiğini inceler. Aynı zamanda söylem kullanımına bağlı olarak dünyaya karşı bakış açısının ve kimliklerin nasıl yaratıldığını araştırır (Paltridge, 2012).

Söylem çözümlemesinde, söylemin oluşmasına katkı sağlayan unsurlar kadar, söylemin ortaya çıkarabileceği sonuçların anlaşılması da amaçlanır. Söylem, yalnızca dünyayı ve toplumu anlamamızı sağlamaz, ayrıca iç dünyamızı şekillendirmemize de etki eder.

Söylem çözümlemesi, dili bir pratik olarak görerek inceler ve bilginin, toplumsal ilişkilerin ve kimliklerin özelliklerini ve bu özelliklerin değişimlerini ortaya koyan bir çözümleme yöntemidir. Bu çözümlemenin hedefi dilin pratik olarak incelenmesi ve farklı anlamlarla üretilen bilgi ve güce yönelik yapıları, bu yapıların değişimlerini ve dönüşümlerini ortaya koymaktır (Sözen, 1999 : 82).

Söylem çözümlemesi, söylem aracılığıyla aktarılan gücü belirler. Bu güç, toplumu etkileyebilir.

Söylem çözümlemeleri betimleyici ve eleştirel olmak üzere temelde iki gruba ayrılmaktadır. Betimleyici çalışmalarda amaç dilin nasıl işlediğini kavramak ve betimlemektir. Böylece dille ilgili daha geniş bilgi sahibi olunmasını hedeflenir. Söylem çözümlemesine eleştirel olarak yaklaşan çalışmacıların ise asıl amacı farklıdır. Söyleme eleştirel yaklaşanların temel hedefi, dilin nasıl işlediğini kapsamlı olarak açıklamakla birlikte kurumsal, toplumsal ya da politik sorunlarla, anlaşmazlıklarla ilgili konuşmak ve hatta bu sorunlara müdahale etmektir (Gee, 2014).

Eleştirel söylem çözümlemesi, söylemin çözümlemesiyle elde edilen güçle ve bu gücün ortaya koyduğu etkilerle ilgilenir. Bu yönü, onu betimleyici söylemden ayrı tutar. Eleştirel söylem çözümlemesi, söylemin yarattığı olumsuz bir gücü ortadan kaldırmayı ve sorunlu kullanımları düzeltmeyi hedefler.

Eleştirel söylem çözümlemesini diğer söylem çözümlemelerinden ayıran iki önemli nokta bulunmaktadır:

1. Felsefi kökleri eleştirel gerçekliğe sahiptir.
2. Eleştirel sosyal bilimin bir şeklidir. Dilbilimsel çözümlemeler, metni anlamak hedefiyle değil, iktidar ilişkilerini anlamak amacıyla yapılır (Hof, 2019 : 210).

Buna bağlı olarak, söylem çözümlemesinin söylemin özelliklerini ve yarattığı gücü saptamak, eleştirel söylem çözümlemesinin ise ilgili gücün etkilerini azaltmak ve yok etmeye çalışmak amacını taşıdığı söylenebilir.

Eleştirel söylem çözümlemesi, bir yandan sosyal ve kültürel yapıları, ilişkileri ve süreçleri, bir yandan da söylemsel pratikleri, belirli olayları ve metinleri analiz eder. Bu analize dayanarak, aralarındaki örtük veya açık ideolojiyi inceler ve ortaya koyar (Fairclough, 1993; akt. Durna ve Kubilay, 2010 : 59). Eleştirel söylem çözümlemesi, dil kullanımıyla oluşturulan belirgin veya örtük ayrımcılığı, hakimiyeti ve ilişkileri ortaya çıkaran bir araştırma programıdır (Wodak, 2001; akt. Durna ve Kubilay, 2010 : 59).

Eleştirel söylem çözümlemesi, dilbilimsel yöntemle söylemin incelenmesinin toplumdaki problemleri, güç ilişkilerini, baskın ya da zıt düşen ideolojileri ortaya koyacağını belirtir. Söylem, toplumsal pratiğin bir parçasıdır ve tarihsel, ideolojik, kültürel yapılanmanın dile yansımasıdır. Eleştirel söylem çözümlemesine göre sözcük seçimleri, biçimbirimsel seçimler ve sözdizimsel seçimler gibi söylem özelliklerindeki, satır/sözce aralarındaki gönderimlerde yer alan örtük ideojilerin incelenmesi söylem ve sosyal olgular arasındaki bağlantıyı açığa çıkarır (Büyükkantarcıoğlu, 2006 : 49).

Eleştirel söylem çözümlemesine yönelik tanımlamalarda ideoloji kavramı dikkat çekmektedir.

“Türk (2003), ideolojinin sosyal hayattaki anlamların, göstergelerin ve değerlerin üretim süreci, belli bir sosyal sınıfa dair düşünceler kümesi ya da inanç sistemi, baskın bir siyasi iktidarı meşrulaştıran düşünceler, sistematik bir yolla çarpıtılmış iletişim ve söylem ile iktidarın çatışması olarak tanımlamıştır”. Hartley (2002) ise ideolojinin sınıf düşüncelerini içerdiğini belirtmiştir. Bu sınıf düşüncelerine, cinsiyetten meslek gruplarına kadar birçok örnek verilebilir. Hartley, ayrıca ideolojinin, toplumsal eşitsizliklerin yeniden oluşturulması şeklinde de ortaya çıkabildiğini ifade etmiştir (akt. Devran, 2010 : 15).

Johnstone (2008), her dilbilimsel seçimin (söylemin nasıl üretileceği ve yorumlanmasına yönelik her seçimin) aynı zamanda dünyanın nasıl sınıflandırılıp açıklanacağına dair bir seçim olduğunu belirtmiştir. Neyin söyleneceğine veya bir şeyin nasıl söyleneceğine yönelik her seçim stratejik bir işlev yerine getirebilir ya da stratejik bir amaçla yorumlanabilir. Bunun anlaşılması için metnin incelenmesi gerekir. Johnstone (2008), bütün ihtimallerin incelenmesi mümkün olmasa da mümkün olan birkaç stratejik seçimin aşağıdaki sorularla bulunabileceğini belirtmiştir:

1. “Adıllar, söylemdeki konuşucuların, seslenmelerin ve kişilerin “pozisyonlarını” belirlemeye nasıl yardımcı olmuştur?
2. Olumsuzluğun etkileri nelerdir?
3. Soruların etkileri nelerdir?
4. Zaman ve kipliklerin seçimi nasıl yapılır?
5. Sıfatlar, belirteçler ve diğer niteleyiciler nasıl sınıflandırma sistemi yaratır?
6. Bağlılık seçimlerinin etkileri nelerdir?
7. Bilgi akışı ile ilgili seçimler nasıl yapılır?
8. Konuşma sırasının, konuşma dağıtımının ve düzeltmenin örüntüleri hakkında ne önerilmektedir?
9. Değer sistemleri (toplumsal kimlik ve bireysel güç olarak) nasıl yaratılır?
10. Kibarlık, seslenme şekli, saygınlık ve dolaylı seçimlerle ne önerilmiştir?
11. Hangi diğer metinlere ve konuşma biçimlerine gönderimde bulunulmuş ya da hangi diğer metinler ve konuşma biçimleri kullanılmış?
12. Tür ve kanal hakkındaki beklentileri manipüle etmenin etkileri nelerdir?
13. Açık amaçlar ve örtük amaçlar nasıl ilişkilendirilmiş?”

Wodak ve Fairclough (1997) eleştirel söylem çözümlemesini tanımlarken sekiz aşamalı bir programla eleştirel söylem çözümlemesinin özelliklerini ortaya koymuştur:

1. Eleştirel söylem çözümlemesi, toplumsal sorunlara gönderimde bulunur.
2. Güç ilişkileri söylemseldir.

3. Söylem, toplumu ve kültürü oluşturur.
4. Söylem, ideolojik bir görev üstlenir.
5. Söylem, tarihseldir.
6. Söylem, metin ve toplum arasında vasıtalık üstlenir.
7. Söylem çözümlemesi yorumlanabilir ve açıklanabilir.
8. Söylem, toplumsal eylemlerin formudur (akt. Scollon, 2001 : 141).

Van Dijk (2003) ise eleştirel söylem çözümlemesinin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Eleştirel söylem çözümlemesinin, diğer araştırma yöntemleri tarafından kabul edilmesi için çözümlemelerde diğer araştırma yöntemlerinden daha iyi olmalıdır.
2. Eleştirel söylem çözümlemesi, halihazırda var olan paradigmalardan ve biçimlerden çok politik ve toplumsal problemleri inceler.
3. Toplumsal sorunların deneysel yeterliğinin eleştirel çözümlemesi, çoğunlukla çokdisiplinlidir.
4. Eleştirel söylem çözümlemesi yalnızca söylem yapılarını açığa çıkarmaz, bu yapıları toplumsal etkileşimdeki başarıyla ilişkilendirir.
5. Eleştirel söylem çözümlemesi, çoğunlukla sosyal güç ilişkilerinin meşrulaştırılması, doğrulanması, yasallaştırılması, dönüştürülmesi ve yeniden yapılandırılması veya bunlara karşı çıkılması ile ilgilenir (akt. Çelik ve Ekşi, 2008 : 114).

1960'larda Halliday'in geliştirdiği Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi (Systemic Functional Grammar), dili toplum-göstergebilimsel bir dizge kabul eder. Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi, dilbilgisini tek başına incelemek yerine, dilbilgisini sözcükle birleştirerek *sözcükdilbilgisini* inceler ve dillerde kişilerarası ve düşünsel olarak iki anlam türünü kabul eder. Kuram, bu iki anlam türünü birleştiren metinsel bileşenleri de dahil eder ve işlevseldir (Ercan, 2018 : 154).

Ercan ve Danış (2019 : 545), temelde eleştirel söylem çözümlemesine ilişkin 3 yaklaşımın benimsendiğini belirtmiştir: *Eytişimsel-İlişkisel Yaklaşım* (Fairclough, 1989, 1995), *Söylem-Tarihsel Yaklaşım* (Wodak, 2001), *Söylem-Bilişsel Yaklaşım* (van Dijk, 1990, 2001).

2.1.2. Söylem-Tarihsel Yaklaşım

Wodak ve Meyer (2001), söylem tarihsel yaklaşımın, örtük kalıpyargısal ifadelerin tanımlanmasında, ortaya konmasında ve bu ifadelerin çözümlenmesinde kullanıldığını ve söylem-tarihsel yaklaşımın, söylemi incelerken ve yorumlarken dilbilimsel boyuta ek olarak tarihsel, psikolojik, toplumsal, politik boyutları da kapsadığını ifade etmiştir (akt. Başaran, 2019 : 28).

Söylem-tarihsel yaklaşım, eleştirel kuramlardan biri olarak kabul edilmesine ek olarak metin içeriğini çözümlerken tarihselliği de inceler. Disiplinler arası olan söylem-tarihsel yaklaşım, aynı zamanda probleme odaklanır. Türler, söylemler ve metinler arasında bağlantı kurar. Buna bağlı olarak metinlerarası ve söylemlerarası ilişkileri tarihsel bir bağlamda inceler (Çakmak ve Bilişli, 2019).

Söylem-tarihsel yaklaşımda dört aşamadan oluşan bir çözümleme yapılır. Bu aşamalarda ırkçı, kültürel veya milliyetçi içerik gibi özel bir

içeriği, başlığı ya da söylemi, söylem stratejilerini ve dilbilimsel anlamları, ayrımcılık yaratan basmakalıpların bağlama ilişkin dilbilimsel anlamlarını saptamak yer alır (Reisigl ve Wodak, 2016; akt. Çakmak ve Bilişli, 2019 : 111).

“Bu yaklaşım, metnin anlamını ve yapısını meydana getiren üç boyutu birbirinden ayırır:

1. Hakkında konuşulan ya da yazılan *konular*,
2. Kullanılan *söylem stratejileri*,
3. Konuları ve stratejileri gerçekleştirmek için kullanılan *dilsel araçlar*.

Ayırma aşamalarından sonra sözcelerin, metin türlerinin, metinlerin ve söylemlerin arasındaki metinlerarası ve söylemlerarası ilişkiler, dil dışı toplumsal ve toplumbilimsel değişkeler, metinlerin tarihi ve düzenlemeler, herhangi bir durum bağlamının kurumsal çerçeveleri olmak üzere dört katmanlı bir incelemede bulunulur” (Ercan ve Danış, 2019 : 546).

“Wodak (2015), söylem-tarihsel yaklaşımın en önemli özelliklerini şu şekilde belirtmiştir:

- Söylem-tarihsel yaklaşım, disiplinlerarası bir yaklaşımdır.
- Disiplinlerarasılık kuramda, araştırmanın içinde, pratiklerde ve takımlarda konumlanmıştır.
- Söylem-tarihsel yaklaşım, belirli dilsel unsurlara odaklanmaz, problem odaklıdır.
- Yöntemin yanısıra, kuram da seçmelidir. Bu da incelenen nesnenin anlanması, açıklamasını sağlayan kuramların ve yöntemlerin incelenmesi demektir.
- İncelenen nesnenin keşfedilmesi için saha çalışması yapmak ve içeriden çalışmak gerekir.
- Yaklaşım, kuram ve deneysel veriler arasında sürekli bir hareket gerektirir.
- Çoklu türler, çoklu kamusal alanlar, metinlerarası ve disiplinler arası ilişkiler incelenir.
- Tarihsel bağlam çözümlenmelidir ve söylemlerle metinlerin yorumlanmasına dahil edilmelidir.
- Çözümlemenin araçlarına ve ulamlarına, bu adımlara, prosedürlere ve araştırılan özel soruna göre karar verilir.
- Büyük kuramlar temel olarak kabul edilir.
- Pratik amaçlanmıştır. Sonuçlar, farklı alanlardaki uzmanlara danışılarak söylemsel ve toplumsal pratiklerin değişmesi için uygulanmalıdır” (akt. Başaran, 2019 : 28).

2.1.3. Söylem-Bilişsel Yaklaşım

Teun A. van Dijk ise sosyo-bilişsel bir yaklaşımın öncüsü olarak farklı bir eleştirel söylem çözümlemesi modeli oluşturmuştur. Van Dijk, bu modelde biliş, toplum ve söylem arasında ilişki kurmuştur. Van Dijk (1988), bu modelde, dilsel çözümleme, sözdizimsel ve anlambilimsel olmak üzere iki türden oluştuğunu belirtmiştir.

Özer (2015), Van Dijk’ın makro ve mikro iki aşamadan oluşan modelini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

“A. Makro Yapı 1. Tematik Yapı

- a. Başlıklar (ana başlıklar, alt başlıklar ya da yan başlıklar)
- b. Haber Girişi
Spotlar (Spot yoksa paragrafların, tek paragraf varsa ilk tümcenin çözümlemesi yapılabilir.)
- c. Fotoğraflar

2. Şematik Yapı

- a. Durum
 1. Ana Olayın Sunumu
 2. Sonuçlar
 3. Artalan Bilgisi
 4. Bağlam Bilgisi
- b. Yorum
- 5. Haber Kaynakları
- 6. Olaydaki Kişilerin Olaya İlişkin Yorumları

B. Mikro Yapı

1. Anlambilimsel Çözümleme

- a. Tümce Yapılarının Etken ya da Edilgen Olması
- b. Tümce Yapılarının Basit ya da Karmaşık Olması

2. Bölgesel Uyum

- a. Nedensel İlişki
- b. İşlevsel İlişki
- c. Referansal İlişki

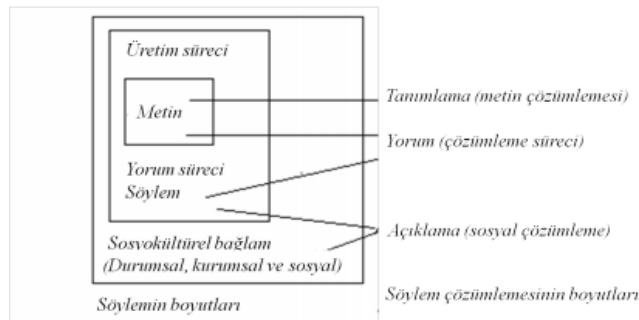
3. Sözcük Seçimleri

4. Haber Retoriği

- a. Fotoğraf
- b. İnandırıcı Bilgiler
- c. Görgü Tanıklarının İfadeleri” (akt. Yardım ve Doğruel, 2019 : 141).

2.1.4. Eytışimsel-İlişkisel Yaklaşım

Eleştirel söylem çözümlemesine ilişkin bir başka yaklaşım da Norman Fairclough’ın yaklaşımıdır ve Eytışimsel İlişkisel Yaklaşım veya Diyalektik İlişkisel Yaklaşım olarak adlandırılan bu yaklaşımda söylemin üç boyutu vardır:

Şekil 1 . Fairclough’ın üç boyutlu eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımı (Fairclough, 1995; akt. Doyuran, 2018 : 316).

Fairclough’ın söylem çözümlemesi, birbiriyle ilişkili üç boyuttan oluşmaktadır. Çözümlemenin temelinde metin yer alır. Birinci boyutta yazılı veya sözlü metnin yapısı (kişi, mekân, zaman, anlatıcı, olay), sözcük seçimi ve dilbilgisel özellikleri çözülür.

(Fairclough, 1995; akt. Doyuran, 2018 : 316). Metin boyutu, Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi Kuramı (Halliday, 1978) ile temellendirilmiştir. “Söz varlığı”, “dilbilgisi”, “metin yapısı” ve “bağlaşıklık”, üç boyutlu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır (Fairclough, 1992; akt. Saki, 2014 : 13). İlk olarak, söylemde tercih edilmiş sözcük seçimlerine, dilbilgisel yapılar, kipliklere, bağlaşıklığa ve eğretilmelere bakılır. Dilbilgisel yapıların içerisinde, “geçişlilik”, buna dayanarak da etken/edilgen tümcelerin incelenmesi, eylemlerin ve süreçlerin öznel ve nesnelerle olan ilişkisini ortaya koyabilir (Jorgensen ve Phillips, 2002; akt. Özüdoğru, 2016). Fairclough, bu çözümlemeyi “deneyimsel değer” olarak ifade etmiştir (Gölbaşı, 2007 : 118).

İkinci boyutta, ilk boyutta çözümlenmiş yapıların yorumları yapılır. İkinci boyut, üretim süreci olarak ele alınır. Çünkü söylemlerdeki ideolojik, kültürel vb. yapılar ortaya çıkarılır ve yorumlanır. Böylece, metin ve yorum arasında bir üretim süreci ortaya çıkar (Fairclough, 1995; akt. Doyuran, 2018 : 316). İkinci boyutta bir yandan toplum ve kültür, diğer yandan da dil ve metin incelenir (Fairclough, 1992; akt. Saki, 2014 : 14).

Bu boyutta, metnin oluşturulma amacı, kimin için üretildiği ve hedef kitlesine ek olarak “metinlerarasılık” da incelenir. Kristeva, metinlerarasılık terimini ortaya koyarken, bir metnin içerisine, başka bir metnin veya başka bir metnin özelliklerinin katılmasını ifade etmiştir. Bu katımlara alıntılar, parodiler, dokundurmalar, imalar ve kinayeler örnek gösterilebilir (Baker ve Ellege, 2011; akt. Özüdoğru, 2016).

Fairclough, bu boyutu “anlatımsal değer” olarak ifade etmiştir. Güç sahibi, önvarsayımları belirler. Önvarsayımlar, metin içindeki özelliklerden çok metinler arası bağlamın yorumuyla ilişkilidir. Metnin yapısında önvarsayımlara ilişkin ipucu bilgiler saptanabilir (Gölbaşı, 2007 : 118).

Üçüncü boyutta ise, ikinci boyutta elde edilen sonuçlarla daha geniş bir sonuca varılır. Bu sonuç, metnin yazarının ne hedeflediğini, söylemlerin altındaki ideolojilerin neler olduğunu vb. açıklar (Fairclough, 1995; akt. Doyuran, 2018 : 316). Bu boyutta, çözümlemeci için “güç” ve “ideoloji” kavramları önem taşımaktadır. Aynı zamanda söylemsel yapılar ve toplumsal yapılar arasındaki bağlantıyı inceler (Fairclough, 1992; akt. Saki, 2014 : 16). Bu boyutta, söylemin yarattığı değişim ve ideolojik sonuçlar önemlidir. Mevcut iktidar ilişkilerinin örtükleşmesini sağlayarak haksızlığın devamının mı sağlandığı, yoksa mevcut gerçeği sarsarak yeni iktidar ilişkilerinin doğmasına mı sebep olduğu incelenir (Jorgensen ve Phillips, 2002; akt. Özüdoğru, 2016). Fairclough, bu boyutu “ilişkisel değer” olarak adlandırmıştır (Gölbaşı, 2007 : 118).

Fairclough (1989) çözümleme yönteminde metnin çözümlemesi yapılırken aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranması gerektiğini belirtmiştir ve bu soruları şu şekilde açıklamıştır:

A. Söz Varlığı

1. Sözcüklerin içerdiği deneyimsel değerler nedir?

Fairclough (1989), deneyimsel, ilişkisel ve anlatımsal olmak üzere üç tür değerden söz etmiştir. Deneyimsel değer, metin üreticisinin doğal veya toplumsal dünyaya ilişkin deneyimlerini metinde nasıl yansıttığını ifade eder. Çerçevenin bu aşamasında sözcüklerin deneyimsel değerlerinin incelenmesi hedeflenir.

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metnin kendisine ve söylem türüne, sınıflandırma şemalarına da dikkat ederek bakılmalıdır. Sınıflandırma şemaları, söylem türlerinde hangi söz varlığı öğelerinin düzenlendiğini gösterir.

- *İdeolojik olarak çekişme yaratan sözcükler kullanılmış mı?*

Bazı sözcükler ideolojik çekişmeler yaratır. Bu sözcükler, kimi zaman metinde belirgindir. Sözcükler birçok farklı anlama sahip olabilir ancak ortak bir öze sahiptir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Bazen, belirli sözcüklerin kullanımına çok sık rastlanabilir. Bu, kimi zaman neredeyse eş anlamlı sözcüklerin kullanımı aracılığıyla gerçekleştirilir. Böylece, gerçekliğin belirli bir kısmı yansıtılabilir veya ideolojik yapı anlaşılabilir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Fairclough (1989), temel anlam ilişkilerinin eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık olduğunu belirtmiştir. Eş anlamlılık, sözcüklerin aynı anlamı ifade etmesidir. Ancak, tam olarak eş anlama sahip sözcükleri bulmak kimi zaman kolay olmayabilir. Bu sebeple, kimi zaman neredeyse eş anlama sahip sözcükler aranabilir. Alt anlamlılık, bir sözcüğün aynı zamanda başka sözcüklerin anlamını da içermesi demektir. Örneğin, totaliterlik terimi aynı zamanda faşizm, komünizm gibi sözcüklerin anlamını da içerir. Zıt anlamlılık ise uyumsuzluk taşır. Bir sözcüğün başka bir sözcükle arasında uyumsuzluk varsa bu sözcükler birbirlerine zıt anlamlıdır. Kadın ve erkek veya kedi ve köpek sözcükleri arasında zıt anlamlılık bulunur.

2. Sözcüklerin içerdiği ilişkisel değerler nedir?

İlişkisel değer, söylemdeki metin aracılığıyla ilişkilerin nasıl yansıtıldığını incelemeyi içerir. Çerçevenin bu aşamasında, ilişkisel değer sözcüksel bir incelemeyle tespit edilir.

- *Örtmece ifadeler var mı?*

Örtmece ifadelerin kullanımı, sözcüklerin olumsuz anlamlarından kaçınmak için daha uzlaşımsal ifadelerin tercih edilmesini belirtir. Örneğin, “vefat etmek”, “ölmek” kavramının örtmecesidir.

- *Hangi önemli resmi ya da gayriresmi ifadeler kullanılmış?*

Daha resmi ifadelerin kullanımı, katılımcıların birbirlerinin konumlarına saygı duyduğunu ve birbirlerinin “yüz”lerinden (beğenilmek istemek, rahatsız etmemek) endişelendiğini gösterir ve kibarlık ifadesi içerir.

3. Sözcüklerin içerdiği anlatımsal değerler nedir?

Anlatımsal değer, metin üreticisinin değerlendirmelerini içerir. Çerçevenin bu bölümünde, anlatımsal değer sözcüksel bir inceleme ile saptanır.

4. Hangi metaforlar kullanılmış?

Metaforlar, bir kavramın belirli bir yönüne bağlı olarak farklı kavramla ifade edilmesidir. Farklı metaforlar, farklı ideolojik bağlantılar içerebilir.

B. Dilbilgisi

5. Dilbilgisel özelliklerin içerdiği deneyimsel değerler nedir?

- *Hangi katılımcılar ve süreç baskın yansıtılmış?*

- *Kılıcı örtük mü yoksa açıkça mı belirtilmiş?*

Kılıcılar çoğunlukla canlı olmasına rağmen soyut veya cansız adlarla ya da adlaştırmayla yansıtılabilir. Bu sebeple, ideolojik olarak örtükleştirilmiş kılıcı, nedensellik ve sorumluluk tespit edilebilir.

- *Süreçler görüldüğü gibi mi?*

Bir sürecin başka bir süreç yerine görülmesine dikkat edilmelidir. Buna dikkat edilmesinin temel sebebi, başka süreç tercihinin ideolojik sebeplerle tercih edilmesidir.

- *Adlaştırma kullanılmış mı?*

Adlaştırma, bir sürecin bir veya birkaç sözcükten oluşabilen bir ada dönüşmesidir. Böyle bir durumda tümcedeki bazı anlamlar (zaman, kiplik, kılıcı ve/veya etkilenen) kaybolur. Örneğin “Maden yüklemesi sorunu” olarak adlaştırılmış bir başlıkta, bu soruna kimin sebep olduğu, kimin sorundan etkilendiği, sorunun zaman yapısı vb. anlaşılmamaktadır.

- *Tümceler etken mi, edilgen mi?*

Tümcelerinin edilgen olması durumunda kılıcı, tümceden silinmektedir. Bu, belirli durumlarda artık bilgilerden kurtarır ancak belli durumlarda da nedenselliğin ve kılıcının örtükleşmesini sağlar.

- *Tümceler olumlu mu, olumsuz mu?*

Tümceler olumlu veya olumsuz olabilir. Olumsuzluk, bir durumun ne olduğunu değil, ne olmadığını ayırt edilmesini sağlayan deneyimsel bir değer taşır.

6. Dilbilgisel özelliklerin içerdiği ilişkisel değerler nedir?

Çerçevenin bu bölümünde, dilbilgisel özelliklerin ilişkisel değerleri incelenir. Bu, birçok şekilde olabilir de, Fairclough (1989), üç özelliği incelemiştir: Tümcelerinin kipi, ilişkisel kiplik ve adılar.

- *Hangi kip (dilbilgisel sorular, bildirim kipi, buyrum kipi) kullanılmış?*

Üç temel kip bulunmaktadır: Bildirim kipi, buyrum kipi ve soru kipi. Tümcenin kipine bağlı olarak sözdizimsel değişiklikler gözlemlenmektedir.

- *İlişkisel kipliklerin önemli özellikleri var mı?*

Kiplikler iki boyutta ortaya çıkabilmektedir, bu boyutlardan biri ilişkisel kipliktir. Katılımcılardan biri, diğerlerine karşı yetki sahibiyse ilişkisel kiplik söz konusudur.

- *Biz ve siz adıları kullanılmış mı? Kullanılmışsa nasıl kullanılmış?*

Yazarlar, metinlerde “biz” adılını kullanarak okuyucudan ve kendisinden bahsedebilir. Kitle iletişimlerinde, birçok potansiyel alıcı olduğunda ve bu alıcılar metin üreticisi tarafından bilinmediğinde “siz” adılı kullanılabilir. Ancak, bilinmeyen alıcılar kadar, belli bir gruba seslenirken de “siz” adılı kullanılabilir. “Siz”, bilinmeyen bir adıl görevi de üstlenebilir.

7. Dilbilgisel özelliklerin içerdiği anlatımsal değerler nedir?

Bu aşamada, dilbilgisel özelliklerdeki anlatımsal değerler incelenir.

- *Anlatımsal kipliğin önemli özellikleri var mı?*

Çerçevedeki bir diğer kiplik ise anlatımsal kipliktir. Konuşucunun ya da yazarın gerçekliğe ya da gerçekliğin görünüm ihtimaline ilişkin yetkisi anlatımsal kipliği meydana getirir. Bir diğer ifadeyle, anlatımsal kiplik konuşucunun ya da yazarın gerçekliğe ilişkin değerlendirmesidir. Kiplik, fiil kipi, belirteç gibi çeşitli oluşumlara sahiptir.

8. Tümceler nasıl birleştirilmiş?

- *Hangi mantıksal bağlayıcılar kullanılmış?*

Fairclough (1989), mantıksal bağlayıcılara odaklanılmasının sebebinin ideolojik varsayımlarla ilgili ipuçları taşıyabilmesi olduğunu belirtmiştir. Örneğin; “Annemin çok güzel bir kız olduğumu söylüyor *ama* hiç sevgilim olmadı.” tümcesinde güzel bir kızın sevgilisinin olması gerektiği varsayılmaktadır.

- *Hangi karmaşık tümceler sıralama ya da tümleyen özelliği gösteriyor?*

Karmaşık tümceler, birçok farklı şekilde basit tümcelelerle birlikte kullanılabilir. Ayrım, genellikle eşit bileşenlerden oluşan sıralama tümceleri ile temel tümceden ve karmaşık bir tümcenin bir parçası olarak sıralama tümcesi veya tümcelerini etkileyen bir kullanıma sahip sıralama tümcelerinden oluşur. Genellikle temel tümce, bilgisel olarak sıralama tümcelerindeki artalan içeriği ile sıralama tümcelerinden daha çok öne çıkar. Bazı durumlarda, sıralama tümcelerindeki içerik, katılımcıların zaten bildiği ya da katılımcılara verildiği ele alınarak önceden tahmin edilebilir.

- *Metin içi ve metin dışı göndermeler yaparken hangi araçlar kullanılmış?*

Fairclough (1989), bazen, metinde daha önce geçen bir kavramın tamamen tekrar edilmediğini, onun yerine dilbilimsel araçlar kullanıldığını belirtmiştir. Bu araçların en sık kullanılanı adıllardır. Kavramlar açık açık belirtilmese de okuyucu dilbilgisel araçları gördüğünde çıkarımda bulunabilir.

“Mehmet okuldan geldi ve çantasını yere atmış. *Onun* dinlenmesi gerekmesi *şunu* çoktan kaldırmasını isterdim.” tümceleri incelendiğinde, o derken Mehmet’e ve şu derken de çantaya gönderimde bulunulduğu görülmektedir.

C. Metinsel Yapılar

9. Hangi etkileşimsel uzlaşımlar kullanılmış?

Fairclough (1989), metin incelemesini yaparken, hem diyalogların (karşılıklı konuşmalar, dersler, röportajlar) hem de monologların (konuşmalar, gazete makaleleri) düzenlenme özelliklerini incelemekten söz etmiştir.

- *Bir katılımcının diğerlerinin sırasını kontrol etmenin yolları var mıdır?*

Konuşma sırasının kontrol edilmesi katılımcıların arasındaki güç ilişkisine bağlıdır. Arada resmiyet olmayan, eşit ortamlarda konuşma sırası birçok şekilde olabilir. Konuşmacı, bir sonraki konuşmacıyı seçebilir, eğer seçmezse konuşmayı başka bir konuşmacı devralır veya konuşmacı sözüne devam edebilir.

Resmiyet olduğunda ise durum değişir. Güçlü olan katılımcı diğerlerine oranla daha çok konuşabilir, diğer katılımcılar kendi kendilerine konuşmanın sırasını alamaz ve istedikleri şeyi konuşmaktan ziyade güçlü katılımcının doğrultusunda konuşabilirler. Örneğin, bir sınıf ortamında

öğretmen, öğrencilerden daha çok konuşur, öğrenciler öğretmen tarafından söz hakkı almadan konuşamaz ve öğretmenin sorularına cevap verirler.

Fairclough (1989), birçok farklı yolla konuşma sırası kontrol edilebilse de, temelde dört çeşit konuşma sırasını kontrol etme yolundan bahsetmiştir:

1. Söz kesme,
2. Zorla açıklık getirme,
3. Konuyu kontrol etme,
4. Formülasyon.

Söz kesme, bir katılımcının sözünün başka bir katılımcı tarafından yarıda kesilerek engellenmesidir. Sözü kesen katılımcı, başka bir tümceyle konuşmayı böler.

Konuların bulanık olması, daha az güçlü katılımcıların daha güçlü olabilmek için kullandığı bir araç olabilir. Örneğin, “Beni tehdit mi ediyorsun?”, “Beni suçluyor musun?” gibi anlam bulanıklığını yok eden sorular ve sessiz kalmak buna örnek olarak verilebilir.

Konular, daha güçlü katılımcılar tarafından kontrol edilebilir. Örneğin, sınıf ortamında bir öğretmen daha güçlü konumdadır ve konuyu kontrol edebilir.

Formülasyon, bir veya birkaç kişi tarafından gerçekleştirilen bir veya birkaç konuşmanın birazının ya da tamamının tekrar edilmesiyle veya söylenenden çıkarılan imaların belirtilmesidir.

10. Metin ne tür büyük ölçekli yapılara sahip?

Katılımcıların yer aldıkları toplumsal etkileşime veya okudukları metinlere ilişkin beklentileri yorumlamada önemli bir faktördür ve belirli öğeler ne olduklarına göre değil, beklentilere göre yorumlanabilir. Ancak bazı yapılar, ideolojik olarak kurulur, gündemi kapatır ve toplumsal pratikteki kalıp sözlerin daha yüksek seviyelerini etkileyebilir.

2.1.5. Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Yabancı Dil Öğretimi

Eleştirel söylem çözümlemesi farklı alanlarda birçok uygulaması bulunan çok işlevli bir yaklaşımdır. Eleştirel söylem çözümlemesinin uygulama alanlarından biri de eğitimidir (Amerian ve Esmaili, 2015 : 4).

Araştırmacılar, eleştirel söylem çözümlemesini dil ve önemli eğitim sorunları arasındaki ilişkiyi betimlemek, yorumlamak ve açıklamak için kullanmaktadır. Sınıflardaki ya da eğitim toplantılarındaki katılımcıların güç-bilgi ilişkisini anlayabilmek için çözümlemecilerin dil yapısı ve işlevi arasındaki ilişkiyi, bugünkü uygulamaları yaratan uygulamaların tarihini ve toplumsal rollerin nasıl kazanılıp dönüştüğünü anlaması gerekmektedir (Rogers, 2004).

Van Dijk (1981), söylemi ve eğitim bağlamında eleştirel söylem çözümlemesini incelediği çalışmasında farklı araştırma alanlarını şu şekilde ayırmıştır:

1. “Çeşitli eğitici/pedagojik etkileşim süreçleri: Öğretmenin bireysel konuşmaları ya da diyalogları, öğrenciler arasındaki konuşma etkileşimleri vb.
2. Eğitimsel etkileşimde metinsel materyallerin kullanımı: Ders kitapları, hikayeler ve diğer okuma materyalleri.
3. Metinsel etkileşim biçimlerinin sezgisel veya daha açık şekilde bilgisini, anlayışını, içgörüsünü ve bilinçli kullanımını öğretmek.

4. 3 (ve bazen ek olarak 1 ve 2) hakkında sistematik çözümlemeyi ve teori oluşturmaya öğretmek.”

Eleştirel söylem çözümlemesi, eğitim alanında sınıftaki öğretmen ve öğrenci konuşmaları arasındaki güç ilişkilerini, sınıf içi yazılı ve sözlü materyallerdeki dil kullanımlarının çözümlemesini, öğrencilere eleştirel söylem çözümlemesi öğretilerek öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin artırılmasını inceler.

Eleştirel söylem çözümlemesi, yabancı dil öğretiminde de birçok farklı açıdan ele alınan bir alandır. Alanyazın incelendiğinde, yabancı dil öğreniminde hedeflenen dört temel becerinin öğretimi sırasında eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılan çalışmalara rastlanmaktadır. İlgili çalışmalarda eleştirel okumanın ve yazmanın geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapılarak yabancı dil öğrencilerinin hedef dile karşı eleştirel bir bakış açısı kazanması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarının eleştirel söylem çözümlemesinin yapılması amaçlanmıştır.

Öğrenme süreci sırasında, belirli öğretim materyalleri kullanılabilir. Ders kitapları, etkinlikler ile birlikte etkin bir şekilde kullanıldığında öğrencilerin başarılarını arttırabilmektedir. Öğrencilere sadece ezbere yönelik bir eğitim verilmek istenmediği, öğrencilerin yalnızca ders kitaplarına odaklı kalmamaları ve bilgilerin hayat boyu kalıcılığını sağlamak ve sorgulayan öğrenciler yetiştirmek istendiği için ders kitaplarının artık eleştirel bir şekilde hazırlanması öne çıkan konular arasındadır (Dursun ve Eşgi, 2008).

Ders kitapları, cinsiyet görünümüleri, kültürel faktörler ve etnisite gibi birçok farklı açıdan incelenebilir (Amerian ve Esmaili, 2015 : 4). Gershuny (1977), ders kitaplarının belli disiplinleri öğretmesi gerekirken “toplumsal cinsiyet rollerini ve toplumsal değerleri” taşıyan ikincil bir bilgi de taşıdığını ifade eder (akt. Amerian ve Esmaili, 2015 : 4).

İşeri (2007 : 62), Ceyhan ve Yiğit’ten yola çıkarak ders kitaplarının temel işlevlerini ve hedeflerini şu şekilde özetlemiştir:

1. “Ders kitapları, öğretim programlarının hedeflerine ulaşabilmek için öğretimin en temel araçlarından biri kabul edilir ve bu sebeple önemli bir işlevi vardır.
2. İnsan kaynaklarının niteliğini arttırdığı için ders kitapları, öğretmenler, fiziksel koşullar ve eğitim programları kadar önemlidir.
3. Ders kitapları, öğretim hedefinin gerçekleşmesi için öğrencilerin ve öğretmenlerin temel başvuru kaynakları ve yol göstericileridir.
4. Ders kitapları, öğretim gerçekleştirilirken öğretmenin gücünü daha iyi aktarmasını sağlar.
5. Ders kitapları öğretimin kalitesini doğrudan etkiler.
6. Ders kitapları, biçimsel ve içeriksel olarak bilgi yüklüdür ve grafiksel bir tasarımı vardır. Seçilen metinlerin uygun görsellerle desteklenmesi ve eğitsel olarak tasarımı önem arz etmektedir.

7. Ders kitapları, öğretim araçları içinde en sık kullanılanı ve en kolay ulaşılabilir olanıdır. Buna bağlı olarak, ders kitaplarının özenle hazırlanması gerekmektedir.”

Cortazzi ve Jin (1999 : 199), yabancı dil öğretiminde ders kitaplarının belli roller üstlenebileceğini belirtmiştir. Yabancı dil öğretiminde kullanılan ders kitapları,

- “Hedef dilin kültürüne ilişkin doğrudan bilgi sağladığı için *öğretmen* olabilir.
- Kültürel ve dilbilimsel unsurların yapılandırılmış programına genel bir bakış açısı sunan, öğrencilere ve öğretmenlere önceki derslerde işlenmiş konuları özetleye bir *yol gösterici* olabilir.
- Birçok öğrenci ve öğretmen ders kitaplarının her şeyi içermesini beklese de ders kitapları en uygun veya kullanışlı içeriklere sahip materyallerden ve etkinliklerden oluşan bir *kaynak* olabilir.
- Tecrübesiz öğretmenlere açıklama ve rehberlik yapan, yalnızca dilsel açıdan değil, kültürel açıdan da bilgi veren bir *eğitimci* olabilir.
- Güvenilir, geçerli ve uzmanlar tarafından yazılmış bir *otorite* olabilir.
- Öğretmenlerin yerine görev yapabildiğinden öğretmenler kitaplara daha az yaratıcı, yorumlayıcı ve eleştirel yaklaşabilecekleri için *beceri azaltıcı* bir yönü olabilir.
- Dünyaya yönelik bir bakış açısı ya da kültürel bir sistemin yansıtıcısı olduğu ve öğrencilerin ve öğretmenlerin bakış açılarını yapılandığı için *ideoloji* olarak görülebilir.”

Yabancı dil öğretiminde kullanılan ders kitapları öğrencilerin algılarını ve hedef kültüre yönelik bakış açılarını şekillendirmektedir. Buna bağlı olarak, ders kitaplarının eleştirel söylem çözümlemesinin yapılması, sorunlu yapıların düzeltilmesini sağlayarak öğrencilerin hedef kültüre karşı daha olumlu bakış açıları kazanmalarını sağlayacaktır.

2.1.6. Yabancı Dil Öğretimi ve Toplumsal Cinsiyet

Günümüzde cinsiyetten söz edildiğinde ve alanyazın taraması yapıldığında, cinsiyete özgü iki kavramla karşılaşılmaktadır: cinsiyet ve toplumsal cinsiyet.

Cinsiyet, insanların fiziksel ve biyolojik cinsiyetlerini ifade etmek için kullanılan bir ifadedir (Kirman, 2011; akt. Pasin, 2017 : 6). Toplumsal cinsiyet ise, toplumun kadından ve erkekten toplumsal ve kültürel beklentilerini ve toplumun kadına ve erkeğe verdiği rolleri anlatan bir kavramdır (Dökmen, 2006; akt. Pasin, 2017 : 7).

Bhasin (2003 : 9), biyolojik ve toplumsal cinsiyetin özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

Tablo 1 *Biyolojik cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin özellikleri*

Biyolojik Cinsiyet	Toplumsal Cinsiyet
Doğuştan gelir, biyolojiktir.	İnsanlar tarafından meydana getirilmiştir.
Organlardaki ve üremedeki farklılıklara gönderimde bulunur.	Sosyokültürelidir. Erkek ve kadın niteliklerine, rollere, sorumluluklara vb. gönderimde bulunur.
Değişmez, her yerde aynı kalır.	Değişkendir. Zamana, kültüre veya yaşanan çevreye bağlı olarak değişebilir.

Değiştirilemez.

Değiştirilebilir.

Toplum kadına ve erkeğe farklı roller biçmektedir. Toplumun her iki cinsiyetten de belirli beklentileri vardır ve bu beklentiler, o toplumun üyelerinin büyük bir kısmı tarafından normalleşmiştir. Örneğin, kız çocuklarının arabalarla oynaması, erkek çocuklarının ise oyuncak bebeklerle oynaması toplumun büyük bir kısmına garip gelecektir. Bu örneğe dayanarak, toplumsal cinsiyet kavramının her yaşla ilişkili olduğu anlaşılabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, dil kullanımını da etkiler. Dil, tutumları içermektedir. Cinsiyetçi tutumlar, bireyi ayrı ayrı özelliklerine göre değerlendirmek yerine cinsiyete bağlı basmakalıplarla değerlendirmektedir. Dildeki cinsiyetçiliği inceleyen çalışmalar, kadına ve erkeğe özgü olumlu ve olumsuz basmakalıpların dilde nasıl ifade edildiğini araştırmaktadır (Holmes, 2013 : 325).

Basmakalıplar (stereotipler), birey, grup ya da topluluklara ilişkin genel inançlar ve kalıplaşmış yargılardır. Basmakalıplar, bireysel farklılıkları göz ardı eder ve belirli gruplara yönelik beklentileri belirler. Belirli gruplara cinsiyet grupları, yaş grupları, meslek grupları, azınlık grupları örnek verilebilir (Sabuncuoğlu, 2006 : 82).

Basmakalıplar günlük yaşamımızı kolaylaştırabilir ancak daha detaylı bir şekilde düşünüldüğünde genellemeler, o genellemelere sahip olmayan grup üyeleri için ayrımcılık yaratabilmektedir. Basmakalıpların yaratmış olduğu beklentiler, grup üyelerinin hayatını olumsuz yönde etkileyebilir.

Williams ve Best (1990) 25 ülkeyi kapsayan bir araştırma yapmıştır ve bu araştırmanın sonucunda belirli sözcüklerden yola çıkarak toplumsal cinsiyete bağlı basmakalıpları belirlemiştir. Bu basmakalıpların en az 19 ülkede baskın olanları aşağıda gösterildiği gibidir ve parantez içindeki sayılar 25 ülkenin kaçında bu basmakalıpların görüldüğünü ortaya koymaktadır:

Tablo 2 25 ülkedeki toplumsal cinsiyete özgü basmakalıplar

ERİLLİK ATFEDİLEN ÖZELLİKLER		DİŞİLLİK ATFEDİLEN ÖZELLİKLER
Maceracı (25)	Baskın (25)	Duygusal (25)
Şiddetli (25)	Bağımsız (25)	İtaatkâr (25)
Maskülen (25)	Kuvvetli (25)	Batıl İnançlı (25)
Dirençli (24)	Agresif (24)	Sevecen (24)
Despot (24)	Sert (24)	Hayalperest (24)
Cüretkâr (24)	Girişken (24)	Feminen (24)
Hareketli (23)	Cesur (23)	Hassas (24)
İleri düşünceli (23)	Nezaketsiz (23)	Çekici (23)
Haşın (23)	Duygusuz (23)	Bağımsız (23)
Hırslı (22)	Enerjik (22)	Duygusal (23)
Yaratıcı (22)	Akılcı (22)	Korkak (23)
Mantıklı düşünen (21)	Kaba (21)	Yumuşak kalpli (23)
Acımasız (21)	Kararlı (21)	Güçsüz (23)
Dağınık (21)	Bencil (21)	Seksi (22)

Sabit fikirli (21)	Katı yürekli (21)	Meraklı (21)
Girişken (21)	Tembel (21)	Nazik (21)
Gürültücü (21)	Mağrur (21)	Sahte (20)
Fırsatçı (20)	Akılcı (20)	Cazibeli (20)
Kibirli (20)	Vurdumduymaz (20)	Konuşkan (20)
İddialı (20)	Pervasız (20)	Gergin (19)
Gerçekçi (20)	Ağırbaşlı (20)	Kibar (19)
İnsafsız (19)	Kendini beğenmiş (19)	Uysal (19)
Pis (19)	Kendinden emin (19)	Hoş (19)
Komik (19)	Becerikli (19)	Utangaç (19)

(akt. Ember ve Ember, 2004)

Belirli sıfatların daha çok kadınlara yönelik, bazı sıfatların ise daha çok erkeklere yönelik olduğu bilinmektedir. Toplumsal cinsiyetin dile yansımaları dilbilgisel şekilde de olabilmektedir. İngilizcedeki “he” ve “she” adlarının ayrımı, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Fransızca, Almanca gibi birçok dilde de sözcüklerin cinsiyet ayrımına bağlı olarak değişiklik gösterdiği bilinmektedir.

Kadınları ve erkekleri ifade ederken kullanılan dil, cinsiyetçidir. Örneğin, cinsiyetlere yönelik aynı kavramlar farklı şekilde adlandırılabilir (Goddard ve Patterson, 2000). Türkçede buna örnek olarak Arapçadan ödünçlenmiş “müdür”, “müdire” gibi ifadeler örnek gösterilebilir. “Müdür” kapsayıcı bir ifade olmasına rağmen, kimi konuşucular bu ayrıma başvurabilmektedir. Türkçede dilbilgisel cinsiyete sahip ödünçleme sözcüklere çalışmanın ileriki kısmında değinilecektir.

Aynı şekilde, aynı kavram cinsiyete özgü kullanımlarda farklı çağrışımlar yapabilir. Örneğin, “agresif erkek” ve “agresif kadın” kullanımları bambaşka çağrışımlara sebep olmaktadır. Ek olarak, toplumsal cinsiyete özgü bakış açılarımızı dil kullanımımızla çarpıcı bir şekilde gösterebiliriz. Buna, erkekleri çalışan, kadınları ise anne olarak değerlendirmemiz örnek gösterilebilir. Bu kullanımlar, toplumsal bilginin bir parçasıdır. Bu toplumsal bilgiler isteğe bağlı bir şekilde öğrenilmez, öğrenilmesi yaşamımızın sonuna dek sürer ve çevremizdeki her şeyi (okuduğumuz kitapları, görüştüğümüz insanları vb.) içerir (Goddard ve Patterson, 2000).

Türkçe, dilbilgisel olarak cinsiyetçi kabul edilmemesine rağmen dildeki ifadeler incelendiğinde, Türkçenin erkeğin lehine olduğu görülmektedir. Türkçedeki eril sözcükler incelendiğinde, erkeği ve insanı aynı anda ifade eden adam sözcüğü dikkat çekmektedir. “Adam olmak”, “adam etmek” gibi örnekler incelendiğinde insanın erkek olarak görüldüğü ve bu ifadelerin kadınları da kapsayacak şekilde kullanıldığı fark edilmektedir. Ayrıca erkek çocuğu anlamına gelen oğul sözcüğü de “insanoğlu”, “hinoğluhin” gibi örneklerle kapsayıcı bir şekilde kullanılmaktadır. Eski zamanlardaki insanlardan bahsedilirken de eril bir anlama sahip olan ata sözcüğü kullanılarak “atasözü”, “ata yadigarı” gibi sözcükler kullanılmaktadır. Ayrıca erkek anlamına gelen er sözcüğü de “sözünün eri” gibi kullanımlarda fark edilmektedir. Türkçedeki dişil sözcükler incelendiğinde ise nötr bir sözcük olan “kadın”ın, ona yüklenmiş çağrışımlarla, kibarlık amaçlanarak “bayan” olarak da kullanılabildiği

gözenmektedir. Aynı şekilde “kız” sözcüğünün, bireyin cinsel hayatına gönderimde bulunan bir yanı olduğu da bilinmektedir (Güden, 2006).

Türkçenin adıl yapısında veya sözcük seçiminde yapısal cinsiyet ayrımına pek sık rastlanmamasına rağmen deyimler (“kız kurusu” gibi), atasözleri (“Kızını dövmeyen dizini döver.” gibi) vb. belirli durumlarda cinsiyetçi kullanımlara rastlanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi ödüncleme sözcüklerde de cinsiyet ayrımına rastlanabilmektedir:

1. “Arapçadan ödünçlenmiş sözcüklerdeki +t ve +a kullanımı: Müdür/müdire, muallim/muallime gibi.
2. Batı dillerinden (özellikle Fransızca) ödünçlenmiş sözcüklerdeki +es, +ör, +öz kullanımı: Prens/prenses, dansör/dansöz, host/hostes gibi.
3. Slav kökenli +içe biçimbiriminin dişillik içeren kullanımı: Patron/patroniçe, imparator/imparatoriçe gibi” (Kerimoğlu ve Doğan, 2015 : 150).

Bir dilin konuşucuları, dilbilgiselliğin dışında, dil kullanımlarında kendi zihinsel yargılarını da konuşma ve yazma biçimleriyle yansıtır. Cinsiyetçi deyimlerin ve atasözlerinin kullanımı bireyin zihin dünyası hakkında da ipuçları vermektedir.

Dildeki bazı kavramlar cinsiyete özgü rolleri içerebilir. Amca/hala, anne/baba gibi kullanımlar cinsiyete gönderimde bulunur. Fakat herhangi bir gönderim içermemesine rağmen kimi ifadelerde kadınlardan ya da erkeklerden bahsedildiği düşünülebilmektedir (Bhasin, 2003). “Kadın şoför”, “erkek sekreter” gibi bilinçsizce de tercih edilebilen kullanımlar cinsiyetçiliğin yeniden üretilmesine katkı sağlar.

Yukarıda belirtildiği gibi, kimi konuşucular ‘müdür/müdire’ gibi ayrımlara gidiyor olsa da özellikle son dönemde cinsiyetçi dil kullanımlarının düzenlenmesine yönelik çalışmalar da azımsanmayacak ölçüdedir. “Bilim adamı”, “iş adamı” gibi kullanımların yerine “bilim insanı”, “iş insanı” gibi kullanımları tercih eden, “adam gibi” yerine “düzgünce” demeyi seçen kişiler de kendi dil kullanımlarında cinsiyetçiliği azaltmaya çalışmaktadır.

Toplum, kadının ve erkeğin dil kullanımlarına ilişkin de beklentilere sahiptir. Örneğin, bir erkeğin cinsellik içeren küfür ve hakaretler kullanması garipsenmezken aynı küfürleri bir kadının etmesi toplumun büyük bir kısmı için beklenmedik ve ayıp karşılanmaktadır (Bhasin, 2003 : 20).

Birçok toplumda kadınlardan, erkeklere kıyasla daha resmi ve kibar konuşmaları beklenir. Kadınlık saygınlıkla, yüksek kültürle ve kibarlık ile ilişkilendirilirken erkeklik, kabalık ve düz anlatımla ilişkilendirilmiştir. Toplumun kadına ve erkeğe özgü bu beklentileri onların dilsel seçimlerini de belirlemektedir. Kadınların ve erkeklerin dil kullanımlarına ilişkin yapılmış birçok çalışma şu sonuçları ortaya koymuştur:

1. Erkekler daha çok iş, siyaset, yasal konular, faturalar, vergiler hakkında konuşurken kadınlar daha çok toplumsal yaşam, kitaplar, yiyecekler, içecekler, hayat sıkıntıları ve yaşam tarzları hakkında konuşmaktadır.

2. Erkekler kadınlara göre daha çok zor kullanarak konuşmaktadır.
3. Erkekler, konuşma sırasında rekabete, alay etmeye ve saldırganlığa odaklanır ve kadınlara açıklama yapma eğilimindedir. Erkekler araya girer, meydan okur, daha çok görmezden gelir ve konuşmayı kontrol etmeye çalışır.
4. Kadınlar, duygular, ev ve aile ya da başkaları ile yakınlık hakkında konuşurlar, erkeklere göre daha sık özür dilerler. Ayrıca, konuşmada baskınlıktan hoşlanmazlar.
5. Kadınlar konuşmalarında daha sık soru eklentisi ve sesletimde ve dilbilgisinde aşırı düzeltme kullanmaktadır.

Bu kullanım farklılıkları dilbilimsel sorunlardan değil, kültürel farklılıklardan ortaya çıkmaktadır. Toplum, kadından ve erkekten farklı roller ve ilgi alanları beklemektedir. Ayrıca, güç ve etki çoğunlukla eğitimle, sosyal sınıfla ve bölgesel kökenle ilişkilidir ve cinsiyet de dil değişiminde ve güçte önemli bir rol oynar (Gyamera, 2012 : 75).

Tezcan (1985 : 112), eğitimde eşitsizlik yaratan toplumsal etmenleri sıralamıştır ve bu etmenlerden birinin de cinsiyet ayrımı olduğunu söylemiştir. “Cinsiyetçi kültür ve egemen ideoloji, eğitim kurumlarında varlığını sürdürür ve yeniden üretilir. Bu sebeple, eğitim sırasında öğrencilere yansıtılan cinsiyetçi değerler, öğrencilerin bu değerleri kabullenmelerine ve yeniden üretmelerine zemin hazırlayacaktır” (Asan, 2010 : 68).

Asan (2010), ilköğretim 1., 2., 3., 4. ve 5. sınıflarda okutulan ders kitaplarını ve bu okullardaki öğretmenlerin cinsiyetçiliğe dair algılarını ölçen bir çalışma yapmıştır. Araştırmada öğretmenlere anket uygulanmıştır. Ayrıca, ders kitaplarındaki resimler ve metinler cinsiyetçilik açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, kız ve erkek çocuklarının sayısal değerlerine bakılarak, bulundukları mekanlar, iletişim kurdukları bireyler ve cinsiyetlere yönelik önerilmiş meslekler incelenerek yapılmıştır. Değerlendirmenin sonucunda 35 kitabın 30’unda erkek çocuklarının resimlerinin daha yüksek bir orana sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca, erkek çocuklarının bireysel faaliyetleri daha sık yaptığı, kız çocuklarının ise yetişkin bir kadınla ya da diğer çocuklarla gösterildiği tespit edilmiştir. Kitapların birçoğunda “bilim adamı”, “insanoğlu” gibi cinsiyet içeren sözcükler kullanıldığı, aynı zamanda kadınların ev içinde ya da bu rollere uyan meslekler yaptığı ancak tüm okul müdürlerinin erkek olduğu, bedensel güç ile ilişkili mesleklerin de erkeklerle bağdaştırıldığı görülmüştür.

Topal (2012), ilköğretim 1., 2., 3., 4. ve 5. sınıflarda okutulan resmi ders kitaplarını, yardımcı ders kitaplarını ve hikâye kitaplarını inceleyerek cinsiyet rollerini, meslekleri, davranış ve görünüşleri, cins-öz niteliklerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, ilgili kitaplarda ev işlerini ve çocuk bakımını kadının üstlendiği, erkeğin evin geçimiyle ilgilendiği ancak ev işlerinde kadına yardım ettiği saptanmıştır. Ayrıca, kadınlar öğretmen olarak yansıtılırken fiziksel güç gerektiren işlerin erkekler tarafından yapıldığı gözlenmiştir.

Davranış ve görünüm incelendiğinde kadınların örgü ördüğü, kız çocuklarının bebeklerle ve erkek çocuklarının da top ve araba ile ilgilendiği saptanmıştır. Cins ve öz niteliklerinde aile bağları, misafirperverlik ve yardımlaşmaya değinildiği, paylaşımcı olanın ise genellikle erkek çocuklar olduğu tespit edilmiştir.

Özdemir ve Karaboğa (2019), 2014-2015 döneminde kullanılan ortaokul matematik ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyeti incelemiştir. Çalışmada kadınların ve erkeklerin, kız çocuklarının ve erkek çocuklarının kimlerle birlikte, hangi cinsiyet gruplarıyla, hangi eylemleri yaparken, hangi mekânda, hangi mesleklerde gösterildiklerini incelemiştir. Çalışmada erkek çocuklarının ve yetişkin erkeklerin, kadınlara ve kız çocuklarına oranla daha fazla gösterildiği, erkeklerin daha fazla eylem içerisinde aktarıldığı ve bu eylemlerin çoğunlukla ev ortamında değil, iş ortamında gerçekleştirildiği, kadınların daha çok evde gösterildiği, aynı şekilde erkeklerin meslek alanlarının kadınlara göre daha geniş olduğu tespit edilmiştir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları, her yaştan Türkçe öğrencisine hitap edebilmektedir. Bu sebeple yabancı dil öğretimi ders kitaplarında da cinsiyetçilik yapılmaması ve cinsiyete özgü basmakalıpların kullanılmaması önem taşımaktadır.

2.1.7. Yabancı Dil Öğretiminde Kültür Aktarımının Önemi

Kültür sözcüğü, birçok farklı alanda ve günlük hayattaki kullanımlarımızda farklı anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Belirli konularda bilgi düzeyi yüksek olan bireylere “kültürlü” denilebilmektedir. Ayrıca, “kitap kültürü” vb. gibi alana özgü bilgi birikimlerinde de tercih edilmektedir. Kültür sözcüğü, biyolojide, sanatta, sporda, günlük hayattaki başka kullanımlarda da değişik anlamlar taşıyabilmektedir.

Alanyazın incelendiğinde kültüre ilişkin birçok farklı tanım yapıldığı gözlenmektedir. Kroeber ve Kluckhohn (1952), kültüre ilişkin 164 tanım derlemiştir. Bu tanımlar betimsel, tarihsel, psikolojik, yapısal ve kalıtsal olarak sınıflandırılmıştır.

Haviland ve diğerleri (2008 : 103), kültür kavramının, antropologlar tarafından 19. yüzyılın sonlarında geliştirildiğini ve ilk “açık” ve “kapsamlı” tanımın sir Edward Burnett Tylor’a ait olduğunu belirtmişlerdir.

Kültür, bir toplumun dilini, inançlarını, geleneklerini ve göreneklerini, alışkanlık biçimlerini, sanatını ve önceki kuşaklardan gelen, toplumun büyük bölümü için değerli kabul edilen, insan yapısını, hareketlerini, düşüncelerini ve bir toplumun diğer toplumlarla ilişki kurmasını sağlayan tüm faktörleri içerir (Alpar, 2013 : 97). Çalışmada, özellikle dil ve kültürün ilişkisine değinilmesi hedeflenmiştir. Çünkü, dil çoğunlukla kültürün bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Bazı bilim insanları, dil olmadan kültürün olamayacağını düşünmektedirler. Dil hem kültüre yansır hem de aynı zamanda kültürden etkilenir ve kültür tarafından şekillendirilir. Felsefik bir açıdan bakıldığında dili beden, kültürü de kan olarak değerlendirdiğimiz bir eğretilermede sonucun yaşayan bir organizmaya çıktığını görebiliriz. Bu eğretileremeye dayanarak, kültür olmadan dil ölü olurdu, dil olmadan kültürün de bir şekli olamazdı yorumuna ulaşılabilir (Jiang, 2000 : 328).

Her kültürün, ona değer kazandıran, kendine has bir dili vardır. Bu dil, içinde bulunduğ u kültürün diğer kültürlerden farklı olan yönlerini, tarihsel ve toplumsal tüm özelliklerini yansıtır. Buna bağlı olarak, bir toplumun dilini öğrenmek, kültürünün de kavranmasını sağlar. Dil ve kültür ayrılmaz bir bütün olduğ u için yabancı dil öğretiminde kültürün göz ardı edilmemesi gerekir (Asutay, 2003 : 27).

Humboldt, dili kültür bağlamı içerisinde ele alan ilk kişi olarak sayılmaktadır. Humboldt, ulusların kültürlerinin ve karakterlerinin dilde incelenebileceğini savunmuştur. Ona göre, dil, bir milletin kültür düzeyini en iyi yansıtan araçtır. Dillerde uluslara ilişkin bütün özellikler ortaya çıkar, ulusların dünya görüşlerine de dillerinde rastlayabiliriz. Humboldt'a göre, dillerin çeşitliliği yalnızca öğelerin, seslerin ve göstergelerin farklı olmasına değil, aynı zamanda o dilin ait olduğ u ulusun dünya görüşlerinin farklı olmasına da bağlıdır. Her dil, insanlığın bir bölümünün tasarlama şeklini ele aldığından ve özel bir dünya görüşünü yansıttığından, yabancı dil öğrenimi insana yeni bir görüş kazandırır (Akarsu, 1998).

Dil, sosyal ve kültürel dir. Kültürel söylemin çöz ümlenmesi, yabancı kültürleri anlamak açısından çok önemlidir (Yemenici, 1995 : 165). Yabancı dil öğretiminde kültürel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Çünkü, yabancı dil eğitimi aynı zamanda dünyadaki diğer insanların birbirlerini daha iyi anlamalarını ve farklı kültürlere saygılı olmayı da beraberinde getirir (Alpar, 2013 : 98).

Yabancı dil sınıflarında edinimin anlamlı bir şekilde gerçekleşmesi için hedef dildeki kültürel kodlar analiz edilmelidir (Tochon, Karaman ve Ökten, 2011). Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı yapılmadığında iletişimsel sorunlar ortaya çıkabilir (Bölükbaş ve Keskin, 2010 : 228). Sözelimi, yabancı dil olarak Türkçe öğretim i sırasında öğretmen yeni tanışan kişilerin diyaloglarında “Nasılsın?”, “İyiyim, sen nasılsın?” gibi bir örnek verebilir. Bu, çoğ u kültürde garipsenebilmektedir. Bazı toplumlarda bireyler birbirleri ile çok samimi olmadıkça, birbirlerine “Nasılsın?” sorusunu yöneltmeyi sevmemektedir ve gerçekten iyi hissetmedikçe nezaketen iyi olduğ unu belirtmeyi doğru bulmamaktadır. Aynı şekilde Türk kültüründe kendinden yaşça çok büyük olan kişilere yalnızca ismiyle hitap etmek pek rastlanılır olmasa da birçok kültürde bu, çok alışıldıktır. Bu örneklerden yola çıkarak, bireylere hedef kültürdeki tanışma diyaloglarını ve muhtemel selamlaşma ve hitap şekillerini öğretmek öğrencinin günlük hayattaki tanışmalarda problem yaşama ihtimalini düşürecektir.

Sever (2019 : 21), yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sırasında Türk kültürüne ait değerlerin öğretilmesindeki amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Öğretim sırasında öğrencilere temel dil becerilerini en ileri boyutta kazandırmak,
- Öğrencilerin Türkçe yazılmış kültürle ilişkili metinleri değerlendirebilmesini sağlamak ve öğrencilerin kendilerini Türkçe yazılı dilde anlatabilme yeterliliklerini yükseltmek,
- Öğrencilerin Türkçeye yönelik kalıp sözleri, atasözlerini ve deyimleri anlamasını sağlamak ve sözcük bilgilerini arttırmak,
- Öğrencilerin kendi kültürleriyle Türk kültürlerini karşılaştırmalarını ve bunu dil kullanımlarına yansıtma olanağını sağlamak,
- Öğrencilerin Türk kültürüne ilişkin yaşantılarını günlük hayata aktarmalarını sağlamak,
- Türkiye’de yaşayacak öğrencilerin bulundukları toplum üyeleriyle anlaşılır bir şekilde iletişim kurmalarını sağlamak.

Yabancı dil öğretim sürecinde kültür aktarımı kültürel miras öğelerinin öğretilmesiyle gerçekleştirilir (Moralı ve Öner, 2019 : 1349). “Kültürel miras, bir toplumun geçmişten günümüze ürettiği ve deneyimlediği her şeydir” (Akcaoglu, 2017 : 6). Kültürel mirasa ilişkin sınıflandırma şu şekildedir:

Tablo 3 Kültürel mirasın sınıflandırılması

KÜLTÜREL MİRAS		
SOMUT KÜLTÜREL MİRAS		SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS
Taşınmaz Kültürel Miras	Taşınır Kültürel Miras	Müzik
Mimari eserler	Müze koleksiyonları	Dans
Anıtlar	Kütüphaneler	Edebiyat
Arkeolojik yerler	Arşivler	Tiyatro
Tarihi merkezler		Sözel Gelenekler
Bina grupları		Geleneksel oyunlar
Kültürel manzaralar		Toplumsal uygulamalar
Tarihi parklar ve bahçeler		El sanatları
Botanik bahçeleri		Kültürel yerler
Endüstriyel arkeoloji		Dini törenler

(Aslan ve Ardemagni, 2006 : 8).

Yabancı dil öğretimi sırasında, öğrencilere somut kültürel miras öğelerinin ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin aktarılması gerekir. Kültürel mirasın öğrenciye aktarılması için materyallerden, dolayısıyla da ders kitaplarından yararlanılabilir.

Kültür, dil öğretimi dilbilimsel ve eğitsel olmak üzere iki yolla etkilemektedir. Kültür, dilbilimsel olarak dilin anlambilimsel, edimbilimsel ve söylemsel boyutlarına etki etmektedir. Eğitsel olarak ise dilsel araçların tercihi etki ettiği gözlenmektedir. Çünkü kültür, dilsel araçların seçimlerini etkiler ve bu sebeple yabancı dil öğretiminde temel alınmaktadır. Buna bağlı olarak, bazı yabancı dil öğretimi kitaplarında hedef kültür yansıtılırken bazı yabancı dil öğretimi kitaplarında erek kültürün temel alındığı görülmektedir (McKay, 2003; akt. Genç ve Bada, 2005 : 75).

Konuşucuların hedef dili öğrenmeleri için hedef dilin konuşulduğu toplumun yapısını ve bu değerleri de öğrenmesi gerekmektedir.

Tomalin ve Stempleski (1993) yabancı dil öğretiminde kültür aktarımının hedeflerini şu şekilde sıralamıştır:

- “Öğrencilerin insan davranışlarını inceleyerek kültürün etkisinin tespit edilmesini sağlamak,
- Öğrencilerin yaş, cinsiyet, toplumsal sınıf gibi değişkenlerin konuşmalarındaki ve davranışlarındaki etkilerini tespit edebilmelerini sağlamak,
- Öğrencilerin, hedef kültürdeki ortak durumlarda gösterilen ortak davranışları kavramalarını sağlamak,
- Öğrencilerin sözcük veya tümce seçimlerinin kültür taşıyıcısı olabileceğinin ve buna bağlı olarak sürekli birbirinin ardına sıralanabileceğinin ayırdına varmalarını sağlamak,
- Öğrencilerin hedef kültüre nesnel yaklaşımlarını sağlamak,
- Öğrencilerin hedef kültüre ilişkin bilgi toplama yeterliliğinin artmasını sağlamak,
- Öğrencilerin hedef kültüre karşı meraklarını uyandırmak ve o kültürün üyeleriyle empati kurmasını sağlamak” (akt. Okur ve Keskin, 2013 : 1624).

Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımının belirli faydaları vardır. Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı aracılığıyla öğrenciler;

1. Hedef kültürü öğrenebilirler.
2. Önyargılarını yıkabilirler ve hedef kültüre ilişkin daha anlayışlı olabilirler.
3. Ülkeler arasında aynı ve farklı olan unsurları fark edebilirler.
4. Toplumsal ve kültürel olarak olumlu bakış açıları kazanabilirler.
5. Kendi kültürlerinin ayırdına varırlar.
6. Yabancı dil öğrenimine karşı daha istekli olabilirler (Byram ve Risager, 1999; akt. Bölükbaş ve Keskin, 2010 : 229).

Bu sebeplere dayanarak bütün yabancı dil öğretimlerinde olduğu gibi, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde de kültür, öğretilmesi ve üzerinde durulması gereken önemli bir unsurdur.

“Dil kullanıcısı/öğrencisi yetileri genel yetenek ve iletişimsel dil yetileri olarak ayrılmıştır. Genel yeteneklerin bir alt başlığı olan bildirimsel bilgi ise sosyokültürel bilgiyi de içermektedir. Sosyokültürel bilgi, bir dilin konuşulduğu toplumun ya da toplumların bir parçasıdır. Fakat, öğrencinin önceki bilgileri ile uyum sağlayamayabileceğinden dil öğrencisi özel olarak ilgilenmelidir. Bu sosyokültürel bilgiler, bir Avrupa toplumu için aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Günlük hayat; mesela,
Yiyecekler, içecekler, yemek zamanları, sofrada, çalışma zamanları, uygulamaları,
Boş zaman aktiviteleri (hobiler, spor, okuma alışkanlıkları, medya),
Milli bayramlar.
2. Yaşam şartları; mesela,

- Hayat standartları (bölgesel, sınıfsal ve etnik farklılıklar),
Barınma olanakları,
Toplumsal yardım düzenlemeleri.
3. Kişiler arası ilişkiler (güç ve çıkar ilişkileri dahil) aşağıdaki ilişkiler bağlamında,
Sosyal sınıfsal yapı ve sosyal sınıflar arası ilişkiler,
Kadın – erkek ilişkileri,
Aile yapıları ve aile içi ilişkiler,
İrk ve toplum ilişkileri,
Nesiller arası ilişkiler,
İş ortamındaki ilişkiler,
Toplum ile polis ve resmi görevliler arasındaki ilişkiler,
Politik ve dinsel gruplar arası ilişkiler.
 4. Değerler, inançlar ve tutumlar, aşağıdakilerle ilişkili olarak,
Toplumsal sınıf,
Meslek grupları,
Sağlık (kazanılmış ve kalıtsal),
Bölgesel kültür,
Güvenlik,
Kurumlar
Gelenek ve toplumsal değişim,
Tarih; özellikle ikonlaşmış tarihi kişi ve olaylar,
Azınlıklar (etnik ve dini),
Ulusal kimlik,
İdeolojiler,
Yabancı kişiler, yabancı üniversiteler,
Sanat,
Mizah.
 5. Beden dili. Beden diline ilişkin örf ve adetler dil kullanıcısının/öğrencisinin sosyokültürel bilgisinin bir bölümünü oluşturur.
 6. Törensel davranışlar;
Dini törenler ve ayinler,
Doğum, evlilik, ölüm,
Festivaller, törenler, danslar, disko vb.,
Halka açık gösterilerde ve törenlerde dinleyici ve seyirci davranışları.
 7. Sosyal gelenekler; mesela misafir olma ve ağırlamada,
Dakiklik,
Hediyeler,
Giysiler,
Yiyecekler ve içecekler,
Davranış ve söyleyiş gelenekleri,
Kalış (ziyaret) süresi,
Vedalaşma” (MEB, 2012).

Çakır (2011 : 252) ise yabancı dil öğretiminde kullanılabilecek bazı kültürel unsurları şu şekilde sıralamıştır:

Tablo 4 *Yabancı dil öğretiminde kullanılabilecek bazı kültürel unsurlar*

Müzik	Düğün	Giyim	Yiyecek ve içecek
Hava koşulları	Sinema	Tiyatro	Edebiyat
Müzeler	Evcil hayvanlar	Eğitim	Coğrafi durum
Trafik	Ulaşım	Mimari Yapılar	Tarih

Sportif aktiviteler	Önemli günler	Oyunlar	Politik yaşam
Tatil yerleri	Atasözleri	Mecazi Anlatımlar	Deyimler
Jestler	Ekonomik yapı	Mimikler	Radyo ve televizyon programları

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sınıflarında birçok farklı kültürden insan bulunabildiği için, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında hedef kültür olan Türk kültürü kadar, öğrencilerin kendi kültürlerine yönelik ifadeler de önem taşımaktadır.

2.1.8. Yabancı Dil Öğretimi ve Milletler

“Millet” sözcüğünün birçok farklı tanımı yapılmıştır. Tarihte uzun bir dönem tanımı üzerine uzlaşa kazanılamayan ve farklı anlamlara gelen “millet” sözcüğü, 14. yüzyıldan itibaren günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır (Ortaylı, 2005; akt. Kjahja, 2020 : 7). “İngilizcede millet anlamında kullanılan “nation” sözcüğü, Latince doğmak anlamına gelen “nasci”den türemiştir. Latince “nationem” soy ya da ırk anlamına gelmektedir. Ortak kan ve soy bağı düşüncesini içeren bu kavram, tarihsel süreçte anlam değişikliğine uğramıştır” (Yıldırım, 2016 : 125).

Dil, bireylerin ve milletlerin yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Dil, millet olmanın ve millet halinde yaşamının bir gerekliliğidir. Bireylerin millet olabilmesi için ortak kültürel değerlere sahip olması ve bu değerlerin toplumun üyelerince birbirlerine aktarılması gerekmektedir. Bu bağlamda dil, kültürün hem bir ögesi hem aktarıcısı hem de koruyucusu olarak önemli bir role sahiptir. Dil, toplumun üyelerinin birbiriyle anlaşmasını ve kültürün nesilden nesile geçmesini sağlar (Uyar, 2007 : iii).

Özbay (1999) ve Akyavaş (1997), milli varlığın devam ettirilmesinde ve toplumsal bütünlüğün sağlanmasında dilin ve dil eğitiminin önemli bir yere sahip olduğunu belirtmişlerdir (akt. Uyar, 2007 : 5).

Kültürün çeşitlerine bakıldığında “milli kültür”, “evrensel kültür”, “alt kültür”, “karşı kültür”, “kitle kültürü”, “popüler kültür”, “seçkin kültür”, “üst/yüksek kültür”, “postfigüratif kültür”, “cofigüratif kültür”, “prefigüratif kültür”, “sözlü kültür”, “yazılı kültür” ve “seyirlik kültür” ayrımlarına rastlanmaktadır (Şen, 2008). Buradan da anlaşılacağı üzere, tanımlarda ve içerikte millet ve kültür kavramları birbirleriyle ilişkilendirilmektedir.

Ülken (1943) millet sözcüğünün tanımı sırasında dört ayrı unsurun göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu dört unsur coğrafi temel, nüfus, işleyiş tarzı ve kültürel birliktir (akt. Çatak ve Yıldız, 2018 : 22). Ülken’in tanımı da millet ve kültür kavramlarının birbiriyle ilişkilendirilmesine verilebilecek bir diğer örnektir.

İnsanların birçoğu, milletlere özgü önyargılara aşınadır. İtalyanların gürültücü ya da Almanların şakadan anlamayan insanlar olduğunun düşünülmesi bu önyargıya örnek olarak gösterilebilir. Bireyin milliyeti, genellikle kendisinin ya da ebeveynlerinin doğum yerlerine göre belirlense

de ırksal kimlikler çoğunlukla ten rengi, vücut şekli ya da yüz özellikleri gibi vücut yapıları ile özdeşleştirilmektedir. Ancak, ırk, fiziksel değil söylemsel olmasına rağmen, ırka ve milliyete yönelik sınıflandırmalar karmaşıklığın ve kabul edilemez kalıp yargıların oluşumuna sebep olur. Belirli dış görünüş özellikleri, davranış biçimleriyle, kültürel pratiklerle, hatta düşük zekayla ve suçla ilişkilendirilebilir. Daha da kötüsü, bu kalıp yargılar eşitsizliğe, köleliğe ve soykırıma sebep olabilir (Bloor ve Bloor, 2013).

Buna bağlı olarak, ders kitaplarında milletlere özgü görünümünün çözümlemesi önem taşımaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, Türkiye’de üniversitelere bağlı olarak yapılabildiği gibi, bazı derneklerde, kurslarda ve vakıflarda da yapılabilmektedir (Doyumğaç, 2017 : 15).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi Türkiye’deki sınıflara ek olarak farklı ülkelerde de gerçekleştirilebilmektedir. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından 2000-2001 eğitim döneminde ortaya konulan Türkoloji Projesi, 20 Eylül 2011 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü’ne aktarılmıştır. Türkoloji Projesi, Türkiye’yi, Türkçeyi, Türk kültürünü, sanatını ve tarihini dünyaya tanıtmayı ve buna bağlı olarak, Türkiye’nin diğer ülkelerle olan etkileşimini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu sebeple enstitü, 45 ülkede 58 merkez açmıştır ve bu merkezlerde yabancı dil olarak Türkçe öğretilmektedir. Ek olarak, birçok ülkedeki üniversiteyle Türkoloji İşbirliği Protokolü imzalanmıştır ve bu üniversitelerde de yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürdürülmektedir (Türker, 2019 : 17).

Hem yurtdışındaki yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sınıflarında hem de Türkiye’deki yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sınıflarında birçok farklı milletten öğrenci bulunmaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları birçok farklı milletten öğrenciye hitap etmektedir. Bu sebeple milletlere ilişkin ifadelerin kullanımına yeteri kadar yer verilmesi veya olumsuz ifadelerin verilmemesi büyük önem taşımaktadır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Türkiye’de eleştirel söylem çözümlemesine yönelik ilk çalışmalar 90’lı yılların sonuna denk gelmektedir. Özellikle son zamanlarda eleştirel söylem çözümlemesi, çok ilgi çeken bir alan olmuştur ve buna bağlı olarak eleştirel söylem çözümlemesine ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Fakat eleştirel söylem çözümlemesine eğitim açısından bakan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Aşağıda, Türkiye’de eleştirel söylem çözümlemesine eğitim açısından bakan çalışmalar sıralanmıştır.

Sivaslıgil (2006) **Gender Ideology in 6th, 7th and 8th Grade Coursebooks Published By the Turkish Ministry of National Education** adlı yüksek lisans tezinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ve 2005-2006 yıllarında 6., 7. ve 8. sınıflarda kullanılan İngilizce ders kitaplarındaki cinsiyete yönelik görünümünün altında yatan

ideolojileri betimlemek için ders kitaplarındaki sözel ve görsel verileri toplayarak içerik çözümlemesi ve söylem çözümlemesi yapmıştır. Sonuçlar, daha sonrasında niteliksel ve niceliksel olarak değerlendirilmiştir.

Skliar (2007) **Gender Representations and Gender Bias in ELT Textbooks Published in the Middle East: A Case Study of ELT Textbooks Published in Turkey and İran** adlı yüksek lisans tezinde, Türk ve İran Milli Eğitim Bakanlıkları tarafından yayınlanmış İngilizce öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki metinleri ve resimleri eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle inceleyerek cinsiyete ilişkin toplumsal eşitsizliklerin kitaplara nasıl yansıdığını araştırmıştır. Araştırmada, cinsiyetlere yönelik karakter temsiliyetleri, kitaplardaki adların ve isimlerin kullanımı, okuma parçalarındaki tümceler, karşılıklı konuşmalar ve görseller incelenmiştir.

Doğruer (2010) **Critical Discourse Analysis and Second Language Education** adlı yüksek lisans tezinde, ikinci dil öğretiminde eleştirel söylem çözümlemesinin yararlarını ve İngiliz Dili Öğretimi izlencesindeki faydalı yönleri belirleyerek tartışmıştır.

Doğan (2012) **Upper Elementary Mathematics Curriculum in Turkey: A Critical Discourse Analysis** adlı doktora tezinde 6., 7., ve 8. sınıf matematik ders kitaplarını ve çalışma kitaplarını, öğrenci tartışmalarını, öğretmen kılavuz kitaplarını, matematik eğitimine ilişkin soruları, ödevleri, örnekleri ve öğrenci tartışmalarını incelemiş, gözlemler ve görüşmeler yapmış ve böylece, neo-liberal eğitim politikalarının, sosyal sınıflar arasındaki kültürel farklılıkların, cinsiyet ayrımcılığının ve milliyetçilik politikaları gibi sosyal ve pratik konuların yansımalarını eleştirel söylem çözümlemesinden faydalanarak araştırmıştır.

Balcı (2017) **A Critical Study on ELT Course Books Regarding General Competences Presented in the Common European Framework of Reference for Languages** adlı doktora tezinde MEB tarafından onaylanmış ve Türkiye’de yaygın olarak kullanılan 3 farklı 8. sınıf İngilizce ders kitabının seçili ünitelerindeki metinleri Avrupa Ortak Çerçeve Programında yer alan “Genel Yetkinlikler” bağlamında incelemiştir ve bu yetkinliklere yönelik ideojileri ortaya koymak için eleştirel söylem çözümlemesinden faydalanmıştır.

Şimşek (2019), **Subliminal Bir Güç Göstergesi: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ders Kitapları** adlı doktora tezinde Türkçeye Yolculuk C1, İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı C1/+, Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B2-C1, Yedi İklim Türkçe C1 Ders Kitabı olmak üzere yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan dört kitabı incelemiştir ve “Diller İçin Ortak Başvuru Metni” çerçevesinde sunulan

Genel Yeterlikleri ve alt kategorilerini tespit ederek istatistik tabanlı verilerle betimlemiştir. Betimlemenin ardından, ders kitaplarındaki söylemlerin düşüncelerini ve ideolojilerini saptamayı amaçlamıştır. Çalışmada eleştirel söylem çözümlemesi ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, Fairclough'ın eleştirel söylem çözümlemesi için oluşturduğu çerçevedeki 2 ana, 4 alt soru kullanılmıştır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarının eleştirel söylem çözümlemesinin yapıldığı 1 çalışma tespit edilmiştir. Dünyada ise eleştirel söylem çözümlemesine eğitim açısından bakan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların, yabancı dil öğretimi ile ilgili olanları ele alınmıştır ve özellikle yabancı dil olarak İngilizce öğretimine yönelik birçok araştırma yapıldığı gözlenmiştir. Ele alınan araştırmalar, büyük oranda yabancı dil öğretim sınıflarına, yabancı dil öğretimi ders kitaplarının incelenmesine ve eleştirel okumanın öğretimine yöneliktir. Aşağıda, eleştirel söylem çözümlemesini yabancı dil öğretimi bağlamında ele alan bazı çalışmalar sıralanmıştır.

Figueiredo (2000) **Critical Discourse Analysis: Towards a New Perspective of EFL Reading** adlı çalışmasında eleştirel okuma yapılacak sınıflar için öneriler ortaya koymayı amaçlamıştır.

Rashidi ve Asgharzadeh (2009) **The Effect of Teaching Critical Reading Through Critical Discourse Analysis on High School EFL Learners' Reading Comprehension** adlı çalışmalarında eleştirel söylem çözümlemesi aracılığıyla öğretilen eleştirel okumanın yabancı dil olarak İngilizce öğrenen lise öğrencilerinin okuduğunu kavraması üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Asadi ve Sadeghi (2011) **Critical Discourse Analysis in an EFL Classroom** adlı çalışmalarında eleştirel söylem çözümlemesi araçlarının yabancı dil olarak İngilizce öğretimi yapılan sınıflarda uygulanabilirliğini incelemiştir.

Antiksari (2011) **Visible Boys, Invisible Girls: The Representation of Gender in "Learn English with Tito" (A Critical Discourse Analysis of English Language Textbooks for Primary School)** adlı çalışmasında Endonezya'daki ilkokullarda kullanılan İngilizce ders kitaplarının cinsiyet görünümelerini ortaya çıkarmayı, cinsiyet görünümünün altında yatan ideolojileri ve kitabın yayıncısının bakış açısını saptamayı amaçlamıştır. Bu sebeple eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılmıştır.

Hashemi ve Ghanizadeh (2012) **Critical Discourse Analysis and Critical Thinking: An Experimental Study in an EFL Context** adlı çalışmalarında yabancı dil olarak İngilizce öğrenen öğrencilerin gazete metinlerini okurken eleştirel düşünme

becerilerini inceleyerek eleştirel söylem çözümlemesinin önemini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Martínez (2012) **Critical Learning: Critical Discourse Analysis in EFL Teaching** adlı çalışmasında yabancı dil öğretiminde öğrencilerin iç değerlerini ve eleştirel düşüncelerini geliştirmek için eleştirel söylem çözümlemesinin nasıl uygulanabileceğini örneklemiştir.

Amari (2015) **The Role of Critical Discourse Analysis in EFL Teaching/Learning** adlı çalışmasında yabancı dil olarak İngilizce öğrenenlerin haber metinleri veya başka söylem türlerinden oluşan gerçek metinlerin eleştirel söylem çözümlemesini yapmasının öğrencileri daha başarılı ve motive olmuş hale getirip getirmeyeceğini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Samadikhah ve Shahrokhi (2015) **A Critical Discourse Analysis of ELT Materials in Gender Representation: A Comparison of Summit and Top Notch** adlı çalışmalarında “Summit” ve “Top Notch” adlı İngilizce öğretiminde kullanılan kitap serilerindeki cinsiyet görünümünün karşılaştırılması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak iki kitap serisindeki diyalogların ve resimlerin çözümlemesi yapılmıştır.

Amerian ve Esmaili (2015) **Language and Gender: A Critical Discourse Analysis on Gender Representation in a Series of International ELT Textbooks** adlı çalışmalarında yabancı dil olarak İngilizce öğretimine yönelik uluslararası bir kitap serisi olan “American Headway”deki farklı bölümleri inceleyerek seride cinsiyetçilik yapıp yapılmadığını saptamayı amaçlamıştır.

Marashi ve Chizari (2016) **Using Critical Discourse Analysis Based Instruction to Improve EFL Learners’ Writing Complexity, Accuracy and Fluency** adlı çalışmalarında eleştirel söylem çözümlemesinin yabancı dil olarak İngilizce öğrenen bireylerin yazım karmaşıklığını, doğruluğunu ve akıcılığını nasıl etkilediğini incelemiştir.

Danesh, Aghagolzadeh ve Maftoon (2016) **The Role of Critical Discourse Analysis on Reading Comprehension Skills among Iranian EFL Learners** adlı çalışmalarında eleştirel söylem çözümlemesinin, İranlı yabancı dil olarak İngilizce öğrencilerinin okuduğunu kavrama üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Sulaimani (2017) **Gender Representation in EFL Textbooks in Saudi Arabia: A Fair Deal?** adlı çalışmasında Suudi Arabistan’da kullanılan uluslararası yabancı dil olarak İngilizce öğretimi ders kitaplarındaki cinsiyet görünümünü incelemiş ve bu görünümünden yola çıkarak kitaplarda cinsiyetçilik yapıp yapılmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evreni, örnekleme, veri toplama süreçleri, araçları, analizi, geçerliği, güvenilirliği ve araştırmacının rolü hakkında bilgi verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Çalışmada öznel yorumlamalara başvurulmasına bağlı olarak nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmada bireylerin düşünceleri, deneyimleri, algıları ve duyguları gibi öznel bulgular incelenir (Ataizi, 2012 : 36). Çalışmanın modeli betimsel tarama modeli olarak seçilmiştir. Betimsel tarama yöntemi konuyla ilgili mümkün olduğu kadar metnin araştırılmasını içeren, sistematik bir inceleme yöntemidir (King ve He, 2005 : 667).

3.2. Evren / Örneklem

Çalışmanın evrenini yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi tarafından hazırlanmış İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı C1, Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanmış Yedi İklim Ders Kitabı C1 ve İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Dil Eğitimi Uygulama ve Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanmış olan İzmir Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı C1 oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden gelişigüzel örnekleme yoluyla seçilmiştir. Bu örnekleme yolunda incelenecek olan örneklem araştırmacı tarafından, belirli bir sistematığe dayandırılmadan seçilir (Şimşek, 2012 : 121). İncelenen kitaplar araştırmacı tarafından random numaralandırılmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında kitaplardan 1. ders kitabı, 2. ders kitabı ve 3. ders kitabı olarak bahsedilecektir.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Veri toplama sürecinde araştırmanın verileri nitel veri toplama araçlarından biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. ‘‘Doküman analizi, araştırılan konu hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ya da işitsel materyallerin analiz edilmesidir’’ (Balaban Salı, 2012 : 151). Bu süreçte Fairclough’ın çözümleme çerçevesine başvurulmuştur.

Ders kitaplarındaki metinlerin incelenmesi sırasında Fairclough’ın eleştirel söylem çözümlemesi yaparken sorulabilecek sorulara yönelik oluşturduğu çerçeve ders kitaplarındaki metinlerin incelenmesine daha uygun bulunarak kullanılmıştır. Fairclough

(1989), eleştirel söylem çözümlemesi için oluşturduğu çerçevede, çözümleme sırasında sorulabilecek belirli sorular oluşturmuştur. Aşağıdaki tabloda bu sorular yer almaktadır.

Tablo 5 Fairclough 'ın eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesi

SÖZ VARLIĞI	DİLBİLGİSİ	METİNSEL YAPI
<i>Sözcüklerin içerdiği deneyimsel değerler nedir?</i>	<i>Dilbilgisel özelliklerin içerdiği deneyimsel değerler nedir?</i>	<i>Hangi etkileşimsel uzlaşımlar kullanılmış?</i>
- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?	- Hangi katılımcılar ve süreç baskın yansıtılmış?	- Bir katılımcının diğerlerinin sırasını kontrol etmenin yolları var mıdır?
- İdeolojik olarak çekişme yaratan sözcükler kullanılmış mı?	- Kılıcı örtük mü yoksa açıkça mı belirtilmiş?	- Metin ne tür büyük ölçekli yapılara sahip?
- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?	- Süreçler görüldüğü gibi mi?	
- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık, alt anlamlılık) var mı?	- Adlaştırma kullanılmış mı?	
	- Tümceler etken mi, edilgen mi?	
	- Tümceler olumlu mu, olumsuz mu?	
<i>Sözcüklerin içerdiği ilişkisel değerler nedir?</i>	<i>Dilbilgisel özelliklerin içerdiği ilişkisel değerler nedir?</i>	
- Örtmece ifadeler var mı?	- Hangi kip (dilbilgisel sorular, bildirim kipi, buyrum kipi) kullanılmış?	
- Hangi önemli resmi ya da gayriresmi ifadeler kullanılmış?	- İlişkisel kipliklerin önemli özellikleri var mı?	
	- Biz ve siz adıları kullanılmış mı? Kullanılmışsa nasıl kullanılmış?	
<i>Sözcüklerin içerdiği anlatımsal değerler nedir?</i>	<i>Dilbilgisel özelliklerin içerdiği anlatımsal değerler nedir?</i>	
	- Anlatımsal kipliğin önemli özellikleri var mı?	
<i>Hangi metaforlar kullanılmış?</i>	<i>Tümceler nasıl birleştirilmiş?</i>	
	- Hangi mantıksal bağlayıcılar kullanılmış?	

- Hangi karmaşık tümceler sıralama ya da tümleyen özelliği gösteriyor?
 - Metin içi ve metin dışı göndermeler yaparken hangi araçlar kullanılmış?
-

Çalışmada Fairclough’ın yöntemindeki ilgili sorular incelenmiştir: “Hangi sınıflandırma şemalarından yararlanılmış?”, “Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?”, “Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık, alt anlamlılık) var mı?”. Ek olarak, çalışmada Fairclough’ın eleştirel söylem çözümlemesi ile elde edilen veriler de dahil olmak üzere sonuçlar tez yazarı tarafından yorumlanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler yorumlanırken nitel veri analizlerinden biri olan söylem analizi yöntemine başvurulmuştur. Söylem analizi, konuşma ve metinler yoluyla ortaya çıkan anlam ürünleri ile ilgilenen, geniş kapsamlı toplumsal ve kültürel araştırmalar için tercih edilen bir araştırma yöntemidir (Çelik ve Ekşi, 2013 : 99).

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Birinci Ders Kitabının Bulguları

Birinci ders kitabındaki 7 ünitenin her birinden birer okuma metni seçilmiştir ve incelenmiştir. İncelemeye içinde okuma metni bulunmadığı için 8. ünite dahil edilmemiştir. Bulgular aşağıda yer almaktadır.

4.1.1. Birinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde yerler/kültürler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar, yaşadıkları yerleri anlatmıştır. Metinde, insanların yaşadıkları yerlerdeki iklimle yaşam koşulları arasındaki ilişkinin üzerinde durulmuştur. Buna bağlı olarak, metinde alıntı yapılan kişilerin kültürleri arasındaki fark ön plana çıkarılmıştır.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Çok (7), yer (5), olmak (5), farklı (4), anlatıyor (4), bir (4), yerleşim (3), soğuk (3), fazla (3), ben (3), yaşam (3), insanlar (3), hava (3), alan (3), seçmek (2), ihtiyaç (2), dünyanın (2), birçok (2), ürünler (2), iklim (2), yaşamak (2), değişik (2), bu (2), ev (2), su (2), kaplı (2), sürekli (2), dil (2), bölge (2), pirinç (2), birbirinden (2), ülke (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayırım tespit edilmemiştir.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “yaşam – hayat”, “bol – fazla”, “farklı – değişik”.

Metindeki eş anlamlı sözcüklerde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “soğuk – sıcak”, “gündüz – gece”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler arasında cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik ayırıma rastlanmamıştır.

Metin incelendiğinde yer, yiyecek ve iklim sözcüklerinin alt anlamlarına ulaşılmıştır.

Yer sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Bangladeş, yerleşim alanı, bataklık, kasaba, Avusturalya, kutuplar, orman, kırsal bölge, kum tepeleri, küçük çiftlik.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere ve cinsiyetlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır. Ancak, alt anlamlara bakıldığında Bangladeş kültürünün yansıtıldığı belirlenmiştir.

Yiyecek sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Pirinç, lahana, patates, muz.

Yiyecek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik farklılığa sahip herhangi bir sözcük tespit edilmemiştir.

İklim sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Soğuk, dondurucu, sıcak, yağışlı, mevsim, yaz, yağmur.

İklim sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik farklılığa sahip sözcük belirlenmemiştir.

4.1.2. Birinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Değişik Yerler Farklı Yaşamlar” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde ifadesine yer verilen kişilerden 1’i erkek, 3’ü ise kadındır. İfadesine yer verilen erkek, ülkesindeki geçim kaynaklarını, eve dönüş saatlerini ve yaşadıkları problemi anlatmıştır. Kadınlar ise, ülkelerindeki giyim stillerini, geçim kaynaklarını, ulaşım şekillerini, kültürlerinin dillerine nasıl yansıdığını, daha önce yaşamış oldukları doğal afet felaketini, temel tarım ürünlerini, geçim ve besin kaynaklarını anlatmıştır. Cinsiyetlere özgü olumlu veya olumsuz ifadeye rastlanmamıştır.

2. *“Değişik Yerler Farklı Yaşamlar” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde dört kişiden alıntı yapılmıştır. Bu dört kişinin ifadeleri incelendiğinde Totambo adının erkeklere verildiği, Caky, Grace ve Asya isimlerinin ise kadınlara verildiği gözlenmiştir. Metinde geçen isimlerin %75’i kadınları, %25’i erkekleri temsil etmektedir.

Metinde erkeklerden alıntı yapılan 6 tümceye, kadınlardan alıntı yapılan 12 tümceye rastlanmaktadır. Metindeki ifadelerin büyük kısmı kadınlara yönelik olsa da alıntı yapılan kişilerin tümcelerine bakıldığında kadınların her birinin 4 tümce kurduğu saptanmıştır.

3. *“Değişik Yerler Farklı Yaşamlar” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Avusturalyalı, Ganalı, Bangladeşli ve kutuplarda yaşayan kişilerden alıntı yapılmıştır. Anlatıcılar, yemek kültürü, giyim kültürü, günlük düzen gibi faktörleri yaşadıkları coğrafya ile ilişkilendirerek anlatmıştır. Totambo, Avusturalya'nın coğrafi koşullarına değindikten sonra geçim kaynaklarını, eve dönüş zamanlarını ve yaşadıkları problemleri anlatmıştır. Caky, kutuplarda yaşadığı evi, nasıl ulaşım sağladıklarını ve giyim stillerini anlatmıştır. Caky, ayrıca dillerinde kar ve balık sözcüklerinin çok olduğunu belirterek kültürlerine ilişkin ipucu vermiştir. Asya, Bangladeş'te en çok ürettikleri tarım ürününe ve temel besin kaynağına değinmiş, daha sonrasında da ülkelerinde geçmişte yaşadıkları doğal afeti anlatmıştır. Grace, Ganalıların genel yerleşim yerinden ve yetiştirdikleri tarım ürünlerinden söz etmiştir. Ayrıca, Ganalıların alışveriş kültürlerinde pazarın yer aldığı, ısınmaya ihtiyaç duymadıkları ve giyim kültürlerinin nasıl olduğu da Grace'in ifadelerinden anlaşılmaktadır.

4. *“Değişik Yerler Farklı Yaşamlar” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Ganalı ifadesine yer verilmiştir. Bunun dışında, metinde herhangi bir millete ilişkin ifade saptanmamıştır.

4.1.3. Birinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde yerler/kültürler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde İzmir'den ve İzmir'deki sokak lezzetlerinden söz edilmektedir. Buna bağlı olarak İzmir'e özel kullanımlar metinde yer almaktadır. Bahsi geçen yiyeceklerin, diğer kültürle ait yiyeceklerle karşılaştırıldığı ve olumlandığı tespit edilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Gevrek (11), İzmir (7), boyoz (7), kumru (6), sokak (4), İzmirli (4), çay (3), simit (3), okul (3), lezzet (3), el (3), çiğdem (3), daha (3), yiyecek (3), fırın (3), yenmek (2), içine (2), bilmek (2), ad (2), sürdürmek (2), peynir (2), gelmek (2), sandviç (2), denmek (2), yapmak (2), fırıncı (2), arkadaş (2), çok (2), yanında (2), anne (2), oturmak (2), diş (2), kültür (2), çekirdek (2), yemek (2).

Sözcük tekrarları incelendiğinde en çok tercih edilen sözcüğün gevrek olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde, metinde gevrekle eş anlamlı kabul edilen simit sözcüğünün sıklığının, gevrek sözcüğüne kıyasla çok daha az olduğu fark edilmiştir. Buna bağlı olarak

metinde İzmir’e yönelik kullanımların daha çok tercih edildiği ve İzmir’e yönelik düşünce yapısının olumlu olduğu saptanmıştır. Çiğdem sözcüğünün çekirdek sözcüğüne kıyasla daha sık kullanılması da bu saptamayı destekler niteliktedir. Bu saptamayı destekleyen bir diğer bulgu ise İzmir’e özgü kullanımların sıklıkla tercih edilmesidir. Ayrıca, sözcük tekrarlarında yer alan İzmirli ifadesi örtük olarak Türk milletini ifade etmektedir. Sözcük tekrarlarında anne sözcüğünün tekrara uğrayarak kadınlara yönelik bir kullanımın sözcük tekrarına uğradığı saptanmıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler aşağıda belirtildiği gibidir: “Simit – gevrek”, “çekirdek – çiğdem”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde, metin yazarının “simit” ile “gevrek” sözcüğünü, “çekirdek” ile “çiğdem” sözcüğünü eş anlamlı kabul ettiği fark edilmektedir. Metin yazarı, önce daha fazla bilinen “simit” ve “çekirdek” sözcüklerini kullanmış, ardından İzmir’deki adlandırmanın ne şekilde olduğunu okuyucuya yansıtmıştır. Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde milletlere ve cinsiyetlere yönelik ideolojik bir ayırma bulunulmadığı gözlenmektedir.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler aşağıda belirtildiği gibidir: “almak – vermek”, “gelmek – gitmek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere yönelik ideolojik bir anlam farklılığı saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde yiyecek ve yer sözcüklerinin alt anlamlılık ilişkisine sahip olduğu saptanmıştır.

Yiyecek sözcüklerinin alt anlamları belirtildiği gibidir: Simit, gevrek, kumru, boyoz, sandviç, hamburger, çekirdek, çitlemek, çiğdem, fırın, fırıncı, peynir, kahvaltı, börek, lezzet, yemek, tat, domates, biber, tüketmek, yemek, kemirmek, açlık, yağlı, lezzetli, İzmir tulum peyniri.

Metinde yer alan yiyecek sözcüğü, metnin içerisinde yer alan diğer sözcükleri de içermektedir. Bu sözcükler, yukarıdaki belirtildiği gibidir. İlgili sözcüklerden hamburger hariç diğer sözcüklerin Türk kültüründeki yiyecekler olduğu, özellikle de İzmir’in yemek kültürünü yansıttığı belirlenmiştir. Hamburgerin ise artık tüm dünyada tanınan bir yiyecek olmasına karşılık Alman kültürüne ait bir yiyecek olduğu bilinmektedir. Dikkat çeken bir

diğer nokta ise, peynir sözcüğünün kullanılmasının dışında, metinde İzmir tulum peynirinin de kullanılmasıdır. Bu durum, daha önceki sorularda da saptanmış olduğu gibi İzmir kültürünün öğrenciye aktarılmasının hedeflendiğini ortaya koyar niteliktedir. Yiyecek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere ve milletlere özgü ideolojik farklılık yansıtan bir kullanıma denk gelinmemiştir.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır: İzmir, çay bahçesi, Kemeraltı, Kordon, okul, iş, vapur, şehir, sokak, ev.

Yer sözcüğünün alt anlamlarına bakıldığında İzmir kültürüne yönelik kumru fırını gibi bir kullanıma ek olarak Kordon, Kemeraltı gibi İzmir’e ait kullanımların yer aldığı gözlemlenmektedir ancak milletlere ve cinsiyetlere yönelik ideolojik ayrım yansıtan bir kullanım gözlenmemiştir.

4.1.4. Birinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“İzmir’in Sokak Lezzetleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde cinsiyetlere ilişkin ifadeler pek sık rastlanmamaktadır. Yalnızca bir yerde cinsiyete yönelik ifade bulunmaktadır: “Dört-beş yaşlarında annesinin elinden tutup Kemeraltı sokaklarında annesiyle dolaşırken elinde kemirdiği gevrek vardır.”. İlgili tümcede anne kavramı, elden tutan ve çocuğuna vakit ayıran bir şekilde ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak olumlu bir bakış açısı yansıtılmaktadır.

2. *“İzmir’in Sokak Lezzetleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde yalnızca bir tümcede kadınlara yönelik ifade bulunmaktadır. Ancak erkeklere ilişkin bir ifadeye rastlanmamaktadır. Metnin geri kalanında, cinsiyetlere ilişkin ifadeler değil, İzmirli, fırıncı gibi nötr ifadeler kullanılmıştır.

3. *“İzmir’in Sokak Lezzetleri” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Türk kültürünün bir ögesi olan İzmir kültüründen söz edilmektedir. Metinde İzmir kültürü için olumlu ifadeler kullanılmıştır. Okuyucunun, ilgili kültüre karşı olumlu bakış açısı kazanması ve ilgisinin çekilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Alman kültürünün bir parçası olan hamburger, kumruyla kıyaslanmıştır ve eş değerlendirilerek olumlanmıştır.

4. *“İzmir’in Sokak Lezzetleri” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde İzmirli ifadesiyle Türk milletinin bir bölümünden söz edilmiştir.

4.1.5. Birinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde, başarılı olmanın öneminden ve başarılı olmak için yapılması gerekenlerden söz edilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Bir (8), başarı (6), yaşam (6), duygu (5), kazanmak (5), sahip olmak (5), zaman (4), bu (4), para (4), anlam (4), kaybetmek (3), amaç (3), siz (3), ulaşmak (3), yeni (3), her (3), kadar (3), yoksa (3).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde göze çarpan önemli bir ideolojik tekrar saptanmamıştır. Ek olarak, sözcük tekrarları belirli bir cinsiyete, millete ve kültüre bağlı olarak değişiklik göstermemiştir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “aidiyet – bağlı olma”, “hedef – amaç”, “etraf – çevre”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “geçmiş – gelecek”, “kazanmak – kaybetmek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin bir ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki alt anlamlılık içeren sözcüklerin duygu, zaman ve karakter olduğu saptanmıştır.

Duygu sözcüğünün alt anlamlı sözcüklerine ilişkin bulgular belirtildiği gibidir: Mutlu, aidiyet, bağlı olma, devamlılık, sorumluluk, özgürlük.

Duygu sözcüğünün alt anlamlarındaki sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik ayrıma rastlanmamıştır.

Zaman sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Şu an, dönem, bugün, gelecek, geçmiş, bazen, sürekli, her zaman, aynı zamanda, gündelik, bir süre sonra.

Zaman sözcüğünün alt anlamlarındaki sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrıma denk gelinmemiştir.

Karakter sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Saygılı, yalnız, amaçsız, bencillik, özgür, fedakârlık, sorumluluk, bencil, özgürlük, saygı, bilgi, görgü.

Karakter sözcüğünün alt anlamlarında olumlu anlamlara sahip sözcüklere ek olarak olumsuz ve nötr anlamlara sahip sözcüklerin de kullanıldığı saptanmıştır. Metinde verilen karakter özellikleri belirli bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik kullanılmamıştır.

4.1.6. Birinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Başarı Ölçütleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelere rastlanmamaktadır. Metindeki tümcelerde dilbilgisel ve sezgisel cinsiyet saptanmamıştır. Biz, siz, insanlar, çocuk, torun gibi cinsiyetleri kapsayıcı kullanımlar tercih edilmiştir.

2. *“Başarı Ölçütleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelere rastlanmamaktadır.

3. *“Başarı Ölçütleri” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kültürlere ilişkin ifadelere rastlanmamaktadır.

4. *“Başarı Ölçütleri” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin ifadelere rastlanmamaktadır.

4.1.7. Birinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde gazetecilik ve dergicilik anlatılmış, ardından bu iki kavram arasındaki farklılıklardan söz edilmiştir. Ayrıca, metinde Jean Marie Charon’dan alıntı yapılmıştır.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular gösterildiği gibidir: Dergi (14), gazete (7), daha (7), okur (6), önemli (5), iki (5), bu (5), haber (4), arasında (4), gazetecilik (4), bir (4), dergicilik (4), ilgili (4), özellik (4), ayrım (3), göre (3), dil (3), aralığı (3), gündem (3), zaman (3), yayınlanmak (2), uzun (2), derinlemesine

(2), incelemek (2), fark (2), basım (2), çok (2), günlük (2), konu (2), olarak (2), alan (2), etkinlik göstermek (2), metin (2), diğer (2), yayın (2), sağlamak (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde sözcükler arasında herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre dair ayrım içeren sözcük tespit edilmemiştir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “zaman – süre”, “nitelik – özellik”, “fark – ayrım”, “haber – bilgi”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “basit – zor”, “uzun – kısa”, “rutin – sürükleyici”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin önemli bir ideolojik farklılık tespit edilmemiştir.

Metin incelendiğinde zaman ve habercilik sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Zaman sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Günlük, saat, yayın aralığı.

Zaman sözcüğünün alt anlamlarındaki sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrıma ulaşılmamıştır.

Habercilik sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Dergicilik, cilt, dergi, gazetecilik, haber, yayın aralığı, basım, ciltli, günlük gazete, metin, gündem, fotoğraf.

Habercilik sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin herhangi bir ideolojik ayrım saptanmamıştır.

4.1.8. Birinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metnin son bölümünde alıntıda bulunulmuştur. Alıntıda bulunan kişi erkektir ve metnin konusuna ilişkin olarak bilgilendirmede bulunduğu bir kısım alıntılanmıştır. Metinde cinsiyetlere özgü ifadeler rastlanmamaktadır.

2. *“Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde Jean Marie Charon adlı erkek bir sosyoloğun tümcelerine yer verilmiştir. İlgili sosyoloğa ait 7 tümce alıntılanmıştır. Metinde kadınlara ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

3. “*Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım*” adlı metinde *kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Fransız bir sosyolog olan Jean Marie Charon’dan alıntı yapılmıştır. Buna bağlı olarak metinde Fransız kültürüne yönelik bir kullanımın metinde yer aldığı sonucuna varılmıştır.

4. “*Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım*” adlı metinde *milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde herhangi bir millete ilişkin kullanıma rastlanmamıştır.

4.1.9. Birinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde kişiler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur ve Amerikalı CEO’lardan söz edilmiştir. Metinde, örnek verilen kişilere ve hobilere yönelik olumlu bir tutumda bulunmaktadır.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Çıkartmalar (6), için (6), CEO (6), Thierier (6), kart (5), bu (5), bir (5), yapmak (5), kendi (4), olmak (4), Workman (3), vermek (3), İskoç (2), zaman (2), saat (2), tasarlamak (2), hobi (2), zaman (2), kalmak (2), saç (2), havai fişek (2), yorgunluk (2), atmak (2), bazen (2), son (2), Hepburn (2), atölye (2), Haffner (2), gün (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde 4 erkek isminin tekrara uğradığı saptanmıştır ancak kadınlara yönelik sözcük tekrarına denk gelinmemiştir. Bu sözcük tekrarlarındaki isimler Amerikan kültürünün bir parçasıdır. Metinde İskoç milletine ait sözcük tekrarına rastlanmıştır.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “yıl – sene”, “durum – hal”, “biriktirmek – saklamak”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler arasında cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrıma rastlanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “ağlamak – gülmek”, “almak – vermek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere özgü ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki alt anlamlılık içeren sözcüklerin zaman, şirket ve meslek olduğu belirlenmiştir.

Zaman sözcüğünün anlamları belirtildiği gibidir: Yıllık, hafta, saat, sene, sabah, gün, son, yüzyıl, 1999.

Zaman sözcüğünün alt anlamlarındaki sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrıma rastlanmamıştır.

Şirket sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Oracle Corp., Miracle-Gro Co, Leggett&Platt Inc., Pillar Data SystemsInc., Caremark Rx Inc., Catamaran Corp., CEO, Larry Ellison, David Haffner, Mike Workman, George Hepburn, Mark Thierer, üst düzey satış yöneticisi, Jim Hagedorn.

Şirket sınıflandırma şeması incelendiğinde belirlenmiş özel isimlerin tümünün erkek olduğu, belirtilmiş mesleklerin de metinde örtük olarak erkekleri ifade ettiği gözlenmektedir. Ek olarak, bahsi geçen şirketlerin hepsi Amerikan şirkettir. Dolayısıyla Amerikan kültürünün bir parçasıdır. Buna bağlı olarak Amerikalı kişilerin metinde sık sık yer aldığı ve Amerikan kültürünü yansıtmaya devam ettiği belirlenmiştir. Metinde herhangi bir millete yönelik kullanıma rastlanmamıştır.

Meslek sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Üst düzey satış yöneticisi, CEO, patron, kuaför, avukat.

Meslek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde sözcüklerin örtük olarak erkeklere özel kullanıldığı fark edilmektedir. Metinde, kuaför ve avukat olmak üzere örtük olarak da cinsiyetin anlaşılmadığı 2 meslek olduğu saptanmıştır. Meslek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere ve kültürlere ilişkin bir ideolojik ayrım saptanmamıştır.

4.1.10. Birinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“CEO’ların Şaşırtan Hobileri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde yalnızca erkek CEO’lardan bahsedilmektedir. Larry Ellison, Jim Hagedorn, Mark Thierer, David Haffner, Mike Workman gibi örnek gösterilen CEO’lara ek olarak, Thierer’in CEO olduğu şirkette çalışan George Hepburn de verilen erkek örneklerinden

biridir. Aynı zamanda, adam, ata gibi cinsiyete özgü ifadelerle başvurulmuştur. İlgili tümcelerinde çoğunda olumlu anlam taşıyan ifadeler kullanılmıştır. Örneğin, CEO'ların çok çalıştığı, bahsi geçen hobileri yapmanın küçük bir detay olduğu belirtilmektedir. CEO'ların hobilerinin, aynı zamanda çevreleri tarafından da olumlu karşılandığı ifade edilmiştir. Örneğin, David Haffner'ın yapması zamanını alan bir kılıcı bir avukata hediye ettiği metinde görülmektedir. Aynı şekilde, Mark Thierer'in, çalışanına vermek üzere hazırlamış olduğu kart da hediye ettiği çalışanını güldürmüştür. Metinde, "saçma sapan çıkartmalar" veya "alay konusu olmuş George Hepburn" gibi olumsuz çağrışımlara sahip ifadeler de yer almaktadır.

2. *"CEO'ların Şaşırtan Hobileri" adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metnin genelinde erkeklerden söz edilmektedir. Kadınlara ilişkin ifadelerle rastlanmamıştır.

3. *"CEO'ların Şaşırtan Hobileri" adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Amerika'daki bir üniversite olan Harvard Üniversitesi'nden ve Harvard Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde yapılan bir çalışmadan bahsedilmektedir. Metinde Amerikan kültürünün bir parçası olan Amerikalı CEO'lardan ve Amerikan şirketlerinden söz edilmektedir. Ek olarak, metinde Amerikan kültürünün bir ögesi olan Mustang uçaktan söz edilmektedir. Uçak, 2. Dünya Savaşı'ndan kalma olmasına rağmen CEO'ların çok yorucu bir iş yapmalarından dolayı önemsiz bir detay gibi yansıtılmıştır. Metinde, ayrıca İskoç kültürünün bir parçası olan İskoç kılıcına değinilmektedir. Kılıcın replikasının yapımının 1 yıllık bir süreye denk geldiği ve bunun, metinde bahsi geçen David Haffner'ı rahatlatmış olduğunu belirtilmektedir.

4. *"CEO'ların Şaşırtan Hobileri" adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde İskoçlardan ve Amerikalılardan söz edilmektedir. Ancak ilgili milletlere yönelik ideolojik bir ifadeye rastlanmamıştır.

4.1.11. Birinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde tarihsel olarak insanların doğaya olan etkilerinden söz edilmiştir. Ek olarak, metinde insanların davranışlarının sonucunda yeryüzünde oluşan kimyasallardan da bahsedilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: İnsan (6), yeryüzü (4), yıl (4), hava (4), yaşam (4), bir (4), asit (3), teknoloji (3), bin (3), önce (2), insanoğlu (2), sanayi (2), doğa (2) ulaşmak (2), hızla (2), doğal (2), değiştirmek (2), ortam (2), yapım (2), otomobil (2), başlamak (2), gibi (2), çok (2), geçmek (2), başarmak (2), süre (2), için (2), en (2), bütün (2), yön (2), yararlanmak (2), kısa (2), olmak (2), su (2), kaynak (2), tehlikeye atmak (2), enerji (2), canlı (2), buhar (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayrıma rastlanmamasına karşın insanoğlu sözcüğü 2 kere kullanılmıştır. Bunun dışında cinsiyetlere özgü bir ayrıma rastlanmamaktadır.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “olağanüstü – inanılmaz”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik farklılığa sahip bir sözcük saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “uzun – kısa”, “artmak – azalmak”, “üretim – tüketim”, “önce – sonra”.

Metindeki zıt anlamlı sözcüklere bakıldığında cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayrım yapılmadığı gözlenmektedir.

Metindeki alt anlamlılık içeren sözcüklerin enerji, doğal çevre, süre, ulaşım ve kimya olduğu saptanmıştır.

Metindeki enerji sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Nükleer enerji, su gücü, enerji santralleri.

Enerji sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayrım belirlenmemiştir.

Doğal çevre sözcüklerinin alt anlamları belirtildiği gibidir: Akarsu, savan, çayırılık, orman, yeryüzü, deniz.

Doğal çevre sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayrım belirlenmemiştir.

Süre sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Tarih öncesi çağlar, 50 bin yıl önce, son yüzyıl, 10 bin yıl, 80 yıl, bugün, gelecek, daha sonra.

Süre sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle özgü bir ayrım yapılmadığı gözlenmektedir.

Ulaşım sözcüğüne ilişkin alt anlamlar belirtildiği gibidir: Tekerlek, otomobil, petrol, kömür, fosil yakıt, hava ve uzay yolculukları, motorlu taşıt.

Ulaşım sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrım belirlenmemiştir.

Kimya sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Sülfürik asit, nitrik asit, asit yağmuru, kükürt dioksit, azot oksit.

Kimya sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrım belirlenmemiştir.

4.1.12. Birinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“İnsanın Doğa Üzerindeki Etkileri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde insanoğlu sözcüğünün yer aldığı belirlenmiştir. İlgili sözcük 2 cinsiyete yönelik kapsayıcı bir amaçla kullanılmıştır. Metinde kadınlara ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

2. *“İnsanın Doğa Üzerindeki Etkileri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde eril ifadelerin ve erkeklerin geçtiği 2 tümce bulunmaktadır ancak kadınlara ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

3. *“İnsanın Doğa Üzerindeki Etkileri” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kültürlere ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

4. *“İnsanın Doğa Üzerindeki Etkileri” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

4.1.13. Birinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde e-posta yazmanın kurallarından söz edilmiştir. Bu kurallar önce küçük başlıklarla verilmiş, sonrasında daha detaylı açıklanmıştır.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: E-posta (17), bir (15), kullanmak (8), konu (7), kişi (6), yazmak (5), mesaj (4), çok (4), adres (4), sorun (4), cümle (4), okumak (4), cümle (4), okumak (4), önemli (3), iyi (3), siz (3), yardım (3), daha (3), kesinlikle (3), göndermek (3), lütfen (2), şu (2), ad (2), soyad (2), içermek (2), ama (2), tanımamak (2), doğru (2), ilk (2), şekilde (2), yanıtla (2), e-posta atmak (2), sonunda (2), kendinizi (2), yerine (2), açıklamak (2), tanıtmak (2), kurmak (2), gün (2), gibi (2), ihtiyaç (2), yazım hatası yapmak (2), paragraflara bölmek (2).

Metindeki sözcük tekrarlarına bakıldığında cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik farklılıklara rastlanmamıştır.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Kombinasyon kullanmak – birleştirmek”, “kesinlikle – mutlaka”, “cevap yazmak – yanıtlamak”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle özgü önemli ideolojik ayrımlara denk gelinmemiştir.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Mümkün – imkansız”, “başlamak – bitirmek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik farklılık tespit edilmemiştir.

Metindeki alt anlamlılık içeren sözcüklerin metin, günlük diyaloglar ve e-posta olduğu saptanmıştır.

Metin sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Paragraf, yazım hataları, cümle, okumak, okunabilirlik.

Metin sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik ayrımlara rastlanmamıştır.

Günlük diyaloglar sözcüklerinin alt anlamları belirtildiği gibidir: Merhaba, naber panpa, teşekkür etmek, iyi günler, iyi çalışmalar.

Günlük diyaloglar sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde “Naber panpa” ifadesinin kullanıldığı gözlenmektedir. Panpa, Türkiye’deki popüler kültürün bir parçasıdır ve genç nüfusun günlük konuşma dilinde ve sanal ortamda tercih ettiği bir sözcüktür. Bunun haricinde, herhangi bir cinsiyete ve millete yönelik ideolojik bir ayrıma denk gelinmemiştir.

Metindeki e-posta sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: E-posta adresi, e-postanın konusu, the_superman_13543@hotmail.com, yanıtla butonu, e-posta sağlayıcıları.

E-posta sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde “the_superman_13543@hotmail.com” örneğine denk gelinmektedir. Superman, Amerikan kültürünün bir parçasıdır ve erkeklere ilişkin bir kullanımdır. İlgili alt anlamlarda herhangi bir millete yönelik kullanım saptanmamıştır.

4.1.14. Birinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. “E-Posta Nasıl Yazılmalı?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde erkeklere ilişkin ifadeye “the_superman_13543@hotmail.com” örneğinde rastlanmaktadır. Ancak metinde kadınlara ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

2. “E-Posta Nasıl Yazılmalı?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?

Metinde erkeklere ilişkin ifadeye bir örnekte rastlanmaktadır ancak kadınlara ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

3. “E-Posta Nasıl Yazılmalı?” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde geçen “the_superman_13543@hotmail.com” örneği Amerikan kültürünün bir parçasıdır. Verilen örnekte ad-soyad kullanımının dışındaki bir örnek verilmek istenmiştir ve popüler bir örnekle anlatımda bulunulmak istenmiştir. Ayrıca “naber panpa” gibi Türk kültürünün bir ögesi olan hitap şeklinin metinde yer aldığı gözlenmiştir.

4. “E-Posta Nasıl Yazılmalı?” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde milletlere yönelik bir ifadeye rastlanmamaktadır.

4.1.15. Birinci Ders Kitabına İlişkin Bulguların Genel Değerlendirmesi

Birinci ders kitabı, Fairclough’ın eleştirel söylem çözümlemesi ile çözümlenerek 7 üniteye ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İlgili ünitelerde 3 sınıflandırma şeması belirlenmiştir. 7 metinden 4’ü bilgilendirici/açıklayıcı, 2’si yerler/kültürler, 1’i ise kişiler sınıflandırma şemasına sahiptir.

Tablo 6 Birinci ders kitabındaki ünitelerin sınıflandırma şemaları

Bilgilendirici/Açıklayıcı	Sınıflandırma	• 3. Ünite
Şeması		

	• 4. Ünite • 6. Ünite • 7. Ünite
Yerler/Kültürler Sınıflandırma Şeması	• 1. Ünite • 2. Ünite
Kişiler Sınıflandırma Şeması	• 5. Ünite

Yerler/kültürler sınıflandırma şemasına sahip olan 1. ünite de dünyanın farklı yerlerindeki kişiler ülkelerindeki iklimi ve buna bağlı olarak yaşam koşullarını anlatmıştır. Yerler/kültürler sınıflandırma şemasına sahip 2. ünite de İzmir'in sokak lezzetleri anlatılmıştır. Bu anlatımda İzmir'e yönelik sokak lezzetlerinin diğer dünya yemekleriyle karşılaştırıldığı ve olumlandığı belirlenmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 3. ünite de başarılı olmanın ne olduğu ve nasıl başarılı olunabileceği belirtilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 4. ünite de gazetecilik ve dergicilik kavramları üzerinde durulmuştur. Buna bağlı olarak, bu iki kavram arasındaki farklı noktalardan da söz edilmiştir. Metinde Fransız sosyolog Jean Marie Charon'dan alıntı yapılarak farklı noktalar vurgulanmıştır. Kişiler sınıflandırma şemasına sahip 5. ünite de Amerikalı CEO'lardan ve onların hobilerinden söz edilmiştir. Metinde bahsi geçen kişiler ve bu kişilerin hobileri olumlanmıştır. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 6. ünite de insanların doğa üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 7. ünite de ise e-posta yazarken dikkat edilmesi gerekenler sıralanmıştır.

Sözcük tekrarları incelendiğinde, 1 metinde Türk kültürüne ilişkin "boyoz", "çiğdem", "gevrek", "kumru" gibi kullanımlara rastlanmıştır. Metinlerdeki sözcük tekrarları incelendiğinde hem erkeklere hem de Amerikan kültürüne yönelik "Thierer", "Workman", "Haffner", "Hepburn" gibi CEO'ların özel isimlerine yönelik kullanımlara denk gelinmiştir. Bir metinde de "anne" sözcüğü tekrara uğramıştır. Bunun dışında, sözcük tekrarlarında 1 metinde İskoç milletine ilişkin, 1 metinde de Türk milletine ilişkin sözcüklere rastlanmıştır.

Eş anlamlı sözcükler incelendiğinde 1 metinde Türk kültürüne ilişkin eş anlamlı sözcüklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak eş anlamlı sözcüklerde cinsiyetlere ve milletlere ilişkin kullanımlar saptanmamıştır.

Zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde hiçbir metinde zıt anlamlı sözcüklerin kullanımıyla cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere ilişkin bir kullanım saptanmamıştır.

Ünitelerde toplam 21 alt anlama sahip sözcük belirlenmiştir. 21 sözcüğün toplam 199 alt anlamı tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin 13 tanesinin Amerikan kültürüne, 9 tanesinin Türk kültürüne, 1 tanesinin Bangladeş kültürüne ve 1 tanesinin Alman kültürüne ait kullanımlar olduğu tespit edilmiştir. Amerikan kültürüne yönelik kullanımlar, Amerikalı CEO'ların ve şirketlerin isimleriyle ve "superman" kavramıyla yansıtılmıştır. Türk kültürüne yönelik kullanımlar "İzmir", "Kemeraltı", "Kordon", "İzmir tulum peyniri", "boyoz", "kumru", "çiğdem", "gevrek" ve "naber panpa" ifadeleriyle aktarılmıştır. Ayrıca metinlerde Alman kültürünün bir ögesi olan "hamburger"ın ve "Bangladeş"ın kullanımlarına denk gelinmiştir. Bu sözcükler arasında kadınlara yönelik bir kullanıma rastlanmamıştır ancak 7 açık, 3 örtük kullanımın erkeklere yönelik kullanıldığı belirlenmiştir. İlgili sözcüklerin 6 tanesinin Amerikalılara yönelik olduğu saptanmıştır. Metinlerdeki alt anlamlılık ilişkileri incelendiğinde cinsiyete yönelik kullanımların supermane ek olarak, Amerika'daki CEO'ların isimleri verilerek sağlandığı belirlenmiştir.

İlgili metinlerin araştırma sorularına bağlı olarak değerlendirilmesinde ulaşılan bulgular aşağıdaki gibidir:

Metinlerde eril ifadelere daha sık yer verildiği tespit edilmiştir. Metinlerde genel olarak erkeklerden örnek verilmiştir ve eril kapsayıcı kullanımlara rastlanmıştır. İlgili ifadelerde de genellikle nötr veya olumlu çağrışımlarda bulunulmuştur. Kadınlara yönelik ifadeler ise bir annenin çocuğunu gezdirdiği bir örnek de dahil olmak üzere, daha az rastlanmıştır. Bazı metinlerde kadınlara yer verilmemiş ya da erkeklere oranla daha az diyalog verilmiştir.

Metinlerde kültürlere ilişkin ifadeler incelendiğinde ise Gana, Bangladeş, Türk, Fransız, İskoç ve Amerikan kültürüne yönelik örneklerin kullanıldığı saptanmıştır. Metinlerde Gana, Bangladeş kültürleri; giyim tarzları, coğrafi koşulları, tarım ürünleri gibi örneklerle yansıtılmıştır. Metinlerden birinde Fransız bir sosyoloğun alıntısına yer verilmiştir. Ayrıca, bir metinde de "İskoç kılıcı"ndan söz edilmiştir. Bu ifadeler nötr yansıtılmıştır. Metinde, Türk kültürüne yönelik yiyecek ve yerlere değinilen bir metin

bulunmaktadır. İlgili metinde Türk kültürü olumlanmıştır. Bunun dışında, bir metinde de “naber panpa” ifadesiyle Türk kültürüne yönelik bir hitaba yer verilmiştir. Ancak metinlerde büyük ölçüde Amerikan kültürüne yönelik “Mustang”, “Harvard Üniversitesi”, “superman” gibi ifadelerin dışında, Amerikan kültürüne yönelik CEO’lardan ve şirketlerden de söz edildiği, bu ifadelerin büyük oranda olumlu olduğu belirlenmiştir.

Metinlerde milletlere ilişkin ifadeler incelendiğinde ise Amerikalı, Ganalı, Türk ve İskoç gibi millet isimlerine rastlanmıştır. Metinler incelendiğinde herhangi bir millete karşı olumlu veya olumsuz ifadeye rastlanmamıştır.

4.2. İkinci Ders Kitabının Bulguları

İkinci ders kitabındaki 7 ünitenin her birinden birer okuma metni seçilmiştir ve incelenmiştir. Bulgular aşağıda yer almaktadır.

4.2.1. İkinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde spor sınıflandırma şemasına başvurulmuştur ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası’ndan ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası’ndaki maçlardan söz edilmiştir. Buna bağlı olarak İspanya, Almanya, Avusturya, İsviçre, Yunanistan, Polonya, Hırvatistan ve Türkiye milli takımlarından söz edilmiştir. Metin, bir haber metni biçiminde sunulmuştur.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Takım (8), şampiyona (7), Avrupa (6), futbol (5), final (5), maç (5), katılmak (4), Türkiye (4), İspanya (4), Avusturya (3), başarı (3), yarı (3), oynamak (3), eleme (3), şampiyon (2), tarih (2), tüm (2), düzenlenmek (2), İsviçre (2), Hırvatistan (2), yıl (2), ayrılmak (2), grup (2), ev (2), milli (2), son (2), ilk (2), kez (2), bir (2), kupa (2), Almanya (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde, cinsiyetlere yönelik bir ayrıma rastlanmamıştır. Metindeki kültürel kullanımlar incelenmiştir ve Türkiye’nin ve İspanya’nın 4 kez tekrara uğradığı saptanmıştır. Avusturya 3 kez tekrara uğrarken Hırvatistan ve Almanya metinde ikişer kez söylenmiştir. Ancak metinde Alman ifadesi de yer almaktadır. Polonya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Yunanistan, İsviçre ve Fransa sözcükleri tekrara uğramamıştır. Buna bağlı olarak metinde en çok sözü edilen ülkeler Türkiye ve İspanya olmuştur. Bu iki ülkeyi Avusturya ve Almanya takip etmiştir. Hırvatistan az sözcük tekrarına uğramıştır ve geriye kalan kültürlerden yalnızca birer kez söz edilmiştir. İfadeler de

incelendiğinde sözcük tekrarlarının sayısının çok oluşu aynı zamanda ilgili kültürlerin milli takımlarının futbol oynayışlarına yönelik pozitif çağrışımların yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “tüm – bütün”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere yönelik ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “ilk – son”, “mağlubiyet – başarı”, “kazanmak – yenilmek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde ülke, futbol ve zaman sözcüklerinin alt anlamlarına ulaşılmıştır.

Metindeki ülke sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Hırvatistan, Türkiye, Fransa, Almanya, Polonya, İspanya, Avusturya, İsviçre, Yunanistan, Güney Afrika Cumhuriyeti.

Ülke sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde bahsi geçen ülkelerin kültürel ifadelerine rastlanmasının yanı sıra, ifadelerin tümü yalnızca erkekleri kapsamaktadır. Bu durum, bahsi geçen metinde erkek milli futbol takımının başarısından söz edildiği için beklendiktir. Ülke sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metindeki futbol sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: UEFA, FIFA Konfederasyon Kupası, milli takım, Avrupa Futbol Şampiyonası, yarı final, çeyrek final, kupa.

Futbol sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki zaman sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Kasım, ağustos, haziran, 44 yıl aradan sonra, yıl, sonunda, ilk kez.

Zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir.

4.2.2. İkinci Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. “2008 Avrupa Futbol Şampiyonası” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde erkek milli futbol takımlarından söz edilmektedir. Bu açıdan, erkeklere yönelik olumlu ve olumsuz çağrışımlara sahip sözcüklere rastlanmaktadır ancak olumlu ifadeler ağırlıktadır. Metinde kadınlara yönelik ifadelerle rastlanmamaktadır.

2. “2008 Avrupa Futbol Şampiyonası” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?

Metnin tamamında erkek milli futbol takımlarından söz edilmiştir. Bahsedilen maçların tamamında erkek milli futbol takımlarından bahsedilmektedir. Ancak metinde kadınlara yönelik bir ifadenin yer almadığı gözlenmiştir.

3. “2008 Avrupa Futbol Şampiyonası” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde spor kültürünün bir parçası olan futbol kültürüne değinilmektedir. Metinde, belirli ülkelerin erkek milli futbol takımlarından bahsedilmektedir. Bu açıdan İspanya, Fransa, Türkiye ve Almanya olumlanmıştır ve başarılarından söz edilmiştir. Ancak Yunanistan’ın hem başarısına hem de başarısızlığına değinilmiştir. Metinde, Avusturya, Polonya, İsviçre ve Güney Afrika Cumhuriyeti’ne yönelik ifadeler nötrdür. Futbol, günümüzde birçok ülkede oynanan ortak bir kültür öğesi olarak kabul edilmektedir.

4. “2008 Avrupa Futbol Şampiyonası” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Alman milli takımının “panzer” lakabına sahip olduğu belirtilmiştir. Buna bağlı olarak Alman milletine yönelik olumlu ifadeye bulunduğu tespit edilmiştir.

4.2.3. İkinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde tarih sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Tıbbın tarihine değinilmiştir. Buna bağlı olarak geleneksel tıptan bahsedilmiştir. Metinde, geleneksel tıptan söz edilirken Osmanlı Devleti’nden ve o dönemde Osmanlı Devleti’nde yaşayan insanlardan bahsedilmiştir. Geleneksel tıbbın ardından modern tıba değinilmiştir ve iki tıp birbiriyle kıyaslanmıştır.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Tıp (11), geleneksel (6), hastalık (6), modern (6), ilaç (5), bu (5), insanlar (5), için (4), bitki (4), kimyasal (4), ilaç kullanmak (3), yöntemler (3), çalışmak (3), hekim (3), yöntem (3), daha (3), birikim (3), tedavi etmek (3), şifalı (3), hasta olmak (2), doğal (2), alan (2), devlet (2), çok (2), ne (2), mucizeler (2), önce (2), araştırma (2), önlemler (2), yaşam (2), yıl (2), gün (2), doktorlar (2), beslenme (2), koşullar (2), birçok (2), Osmanlı (2), geçmiş (2), eser (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde eski Türk devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti'nin sözcük tekrarlarında yer aldığı görülmektedir, buna bağlı olarak metinde Türk kültüründen söz edildiği görülmektedir. Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde cinsiyetlere ve milletlere ilişkin ideolojik ayrım yaratan bir sözcüğe rastlanmamıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık ve zıt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır ancak alt anlama sahip sözcük tespit edilmemiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “doktor – hekim”, “bütün – tüm”, “hayat – yaşam”, “hastalığa yakalanmak – hastalanmak”, “şifalı – sağlıklı”, “çok – fazla”, “ancak – fakat”.

Metindeki eş anlamlı sözcüklerden olan hekim Osmanlı Devleti'ndeki doktorları ifade ederken, doktor ise günümüzdeki doktorları ifade ederken kullanılmıştır. Bu ifadeye bağlı olarak Türk kültürüne ilişkin bir kullanımın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere ve milletlere ilişkin bir ayrıma rastlanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “eski – yeni”, “az – çok”, “az – fazla”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde tıp sözcüğünün alt anlamlarına rastlanmıştır.

Metindeki tıp sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Doktor, hekim, ameliyat, ilaç, organ nakli, hastalık, sağlıklı, hasta, şifalı.

Tıp sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir.

4.2.4. İkinci Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Geçmişten Günümüze Tıp” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde “Ninelerimizin, annelerimizin biz hastalandığımızda bugün de hala kullandığı birçok macun, şerbet, çay, çorba bu geleneksel tıp birikiminin eseridir.” ve “Modern tıp, 150 yıldır reddettiği ata mirası geleneksel tıbbi yanına alarak gücüne güç katıyor.” gibi cinsiyetlere yönelik kullanımlar saptanmıştır. Kadınların aile ilişkilerine bağlı olarak iyileştirici bir rol oynadığı varsayılmıştır ve tıbbi bilgilerin büyüklerimizden miras kaldığı belirtilirken erkeklere yönelik bir ifadeye başvurulmuştur.

2. *“Geçmişten Günümüze Tıp” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metnin genelinde tarafsız ifadeler kullanılmıştır ancak bir tümcede kadınlara ilişkin iki ifadenin, bir tümcede de erkeklere ilişkin bir ifadenin yer aldığı gözlenmiştir.

3. *“Geçmişten Günümüze Tıp” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde eski Türk hekimlerinin ve günümüzde de annelerimizin ve ninelerimizin kullandığı öne sürülen macundan, şerbetten, çaydan ve çorbadan söz edilmiştir. Sayılan öğeler Türk kültürünün bir parçasıdır. Ayrıca, metinde tespit edilen bir diğer Türk kültürü ögesi de Osmanlı Devleti’dir.

4. *“Geçmişten Günümüze Tıp” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin kullanımlara rastlanmamıştır.

4.2.5. İkinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde tarih sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde Türklerin yazı sisteminden tarihsel olarak söz edilmiştir. Buna bağlı olarak Türk kültürünün öğelerinden söz edilmektedir. Metinde ebced hesabı gibi kültürel öğelerin olumlu bir şekilde ifade edildiği görülmektedir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Bu (13), bir (12), harf (10), hesap (9), alfabe (5), ebced (5), için (5), eser (5), o (5), Türk (4), kullanılmak (4), her (4), tarih (4), göre (4), çok (3), yöntem (3), isim (3), yani (3), yaptırılmak (3), hemen (3), kitabeler (3), görülmek (2), sayısal değer (2), değer (2), dizi (2), yazılmak (2), büyük (2), kelime (2), yüzyıllar (2), ölümsüz (2), hafıza (2), gizli (2),

devlet (2), gibi (2), ulaşmak (2), ne zaman (2), şiir (2), Arap (2), altın (2), karşılık (2), örneğin (2), sistem (2), yer (2), insanlar (2), kimse (2), anlamak (2), istemek (2), kullanmak (2), borç vermek (2), doğum (2), kitaplar (2), sayfalar (2), hep (2), düzenlenmek (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde Türk ve Arap milletin sözcük tekrarlarına uğradığı saptanmıştır. Ayrıca, metne bakıldığında ebced ve kitabeler gibi Türk kültürü öğelerinin de sözcük tekrarlarında yer aldığı görülmektedir. Sözcük tekrarlarında herhangi bir cinsiyete yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Yıl – sene”, “hatırda kalmak – hafızada kalmak”, “önem – değer”, “unutulmamak – hatırdakalmak”, “düzenlemek – tanzim etmek”, “hafızada tutmak – hatırdakalmak”, “göndermek – iletmek”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Doğum – ölüm”, “büyük – küçük”, “almak – vermek”, “iç – dış”, “açıkça – gizli”, “hep – hiç”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle yönelik ideolojik bir anlam farklılığı saptanmamıştır.

Metindeki alt anlamlılık içeren sözcüklerin eser, alfabe, millet ve dilsel ürünler olduğu saptanmıştır.

Eser sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Kitabe, han, hamam, şifahane, medrese, cami.

Metindeki eser sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde tümünün Türk kültürünü yansıttığı görülmektedir ancak herhangi bir millete ve cinsiyete ilişkin ayrım belirlenmemiştir.

Metindeki alfabe sözcüğünün alt anlamları aşağıda şu şekildedir: Harf, k harfi, a harfi, b harfi.

Alfabe sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrıma rastlanmamıştır.

Metindeki millet sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Türk, Arap, İbrani, Yunan.

Metindeki millet sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde kültürlere ve cinsiyetlere yönelik bir ayırım saptanmamıştır ancak şemada Türk, Arap, İbrani ve Yunan olmak üzere 4 milletin yer aldığı görülmektedir.

Dilsel ürünler sözcüklerinin alt anlamları şu şekildedir: Sayfa, kitap, giriş, önsöz, resmî belge, tutanak, kitabe, şiir, alfabe, harf, harf dizisi, a harfi, b harfi, yazışma, özel yazışma, kelime, ay ve sene kayıtları, isim, ebced hesabı, mezar taşı.

Metindeki dilsel ürünler sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde Türk kültürüne ilişkin kitabe, ebced hesabı ve mezar taşı sözcüklerine rastlanmaktadır. Ancak herhangi bir millete ve cinsiyete ilişkin ayırım yaratan sözcüğe rastlanmamıştır.

4.2.6. İkinci Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Kelimelerin Gizli Dili” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Osmanlı padişahlarından söz edilmektedir. Osmanlı padişahlarının öldükten sonra da anılmak için birtakım eserler yaptırdığı ve bunun güzel bir amaç taşıdığı belirtilmiştir. Buna bağlı olarak metnin belirli bir bölümünde örtük olarak erkeklerden söz edildiği anlaşılmaktadır.

2. *“Kelimelerin Gizli Dili” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metin incelendiğinde, bir paragrafta erkeklerden örtük olarak bahsedildiği görülmektedir ancak kadınlara yönelik herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Metnin geri kalanında herhangi bir cinsiyet belirten ifadeye denk gelinmemiştir.

3. *“Kelimelerin Gizli Dili” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Türk kültürünün bir parçası olan medreselerden, camilerden, şifahanelerden, mezar taşlarından, hanlardan ve hamamlardan söz edilmiştir. Buna bağlı olarak geçmişteki Türklerin büyük bir kısmının Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, metinde Türkler tarafından daha önce kullanılan alfabelerden söz edilmiştir ve ebced hesabından bahsedilmiştir. Metnin son tümcesinde de ebced hesabının çok küçük bir ayrıntı gibi görülebildiği ama Türk kültüründe hala aydınlatılmamış, gizli yanları olan, son derece önemli ve ilgi çekici bir gelenek olduğu belirtilerek Türk kültürüne yönelik öğeler olumlanmıştır. Ayrıca buna benzer bir kültürün Yunan ve İbrani milletlerinin tarafından da kullanıldığı ama bu kadar büyük bir kullanıma sahip olmadığı söylenerek yine Türk kültürünün bir ögesi olan ebced hesabı ön plana çıkarılmıştır.

4. “*Kelimelerin Gizli Dili*” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Türklerin, Osmanlı padişahlarının ve devlet büyüklerinin ölümsüz olmak için eserler yaptırdıklarını ve bunun güzel bir amaç taşıdığı söylenerek Türk milletine yönelik olumlu bir bakış açısı sunulmuştur. Ek olarak Türklerin yüzyıllarca Arap alfabesi kökenli Türk alfabesi kullandığı, bunu daha kolay hatırlamak için ebced hesabına başvurdukları söylenmiştir. Ebced hesabına yakın bir sistemin İbrani ve Yunan milletleri tarafından da kullanıldığı ama kalıcı olmadığı belirtilmiştir. Metinde Araplara, Yunanlara ve İbranilere yönelik nötr bir bakış açısı sunulmuştur.

4.2.7. İkinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde ormanlardan söz edilmektedir. Buna bağlı olarak ormanların yeryüzünde kapladığı yerlerden, ormanların yararlarından ve korunması gerektiğinden bahsedilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Orman (11), bir (4), bu (4), demek (4), Dünya (4), yok olmak (3), için (3), ısınma (3), küresel (3), karbondioksit (3), bitki (3), için (3), yazışmak (2), tür (2), tüm (2), bulunmak (2), oksijen (2), birçok (2), zarar görmek (2), ağaç (2), çok (2), gezegen (2), alan (2), toprak (2), süzgeç (2), yer (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere yönelik ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır. Metinde eş anlamlı sözcüklere rastlanmamaktadır. Tespit edilen zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Sıcak – soğuk”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metinde alt anlamlılık içeren sözcüklerin kıta, yer, canlı ve gaz olduğu saptanmıştır.

Kıta sözcüğünün alt anlamları şunlardır: Antarktika, Kuzey Amerika, Avrupa, Asya.

Metindeki kıta sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırma rastlanmamıştır.

Metindeki yer sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Dünya, Antarktika, orman, kıta, Kuzey Amerika, alan, Avrupa, Asya, bölge, çöl.

Yer sınıflandırma şeması incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

Canlı sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Bitki, hayvan, insan, orman.

Canlı sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

Metindeki gaz sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Karbondioksit, oksijen, sera gazı, hava.

Gaz sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

4.2.8. İkinci Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Yeryüzünün Süzgeçleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde cinsiyetlere özgü ifadeler yer almamaktadır. Çevreciler, insanlar gibi cinsiyetlere yönelik genel kapsayıcı ifadelerin kullanımı tercih edilmiştir.

2. *“Yeryüzünün Süzgeçleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde cinsiyetlere ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

3. *“Yeryüzünün Süzgeçleri” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kültürlere ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

4. *“Yeryüzünün Süzgeçleri” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır.

4.2.9. İkinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde yerler/kültürler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde İstanbul’da yer alan Boğaziçi Köprüsü’nden söz edilmiştir. Buna bağlı olarak Boğaziçi Köprüsü’nün tarihinden ve tarih boyunca süren öneminden söz edilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Köprü (27), yıl (9), üzeri (7), bin (6), yapılmak (6), yılında (6), Asya (6),

Avrupa (6), Boğaziçi (5), geçiş (4), bu (4), gün (4), karşı (4), başlamak (3), yaya (3), trafik (3), İstanbul (3), kullanmak (3), hal (3), yapım (3), ilk (3), kadar (2), yarışma (2), yaka (2), kıta (2), ayırmak (2), yüzyıl (2), en (2), başlanmak (2), mühendisler (2), zaman (2), dünya (2), ikinci (2), ortalama (2), araç (2), daha (2), sonra (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde cinsiyetlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayırım saptanmamıştır. Ancak sözcük tekrarlarında İstanbul Köprüsü ve Boğaziçi Köprüsü göze çarpmaktadır. Buna dayanarak metinde Türk kültürünün yer aldığı söylenebilir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır.

Tespit edilen eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Vasıta – araç”, “gelişmek – büyümek”, “yoğun – çok”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik ideolojik bir ayırım tespit edilmemiştir. Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “İlk – son”, “ayırmak – birleştirmek”, “başlamak – son vermek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin bir ideolojik ayırım saptanamamıştır.

Metin incelendiğinde zaman, sayı, inşaat ve yer sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Metindeki zaman sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: MÖ, her yıl, ... yılında, ... yılına kadar, her yıl, ...’de, ...’den beri, ilk yıl, günlük, gün, bugünlerde, bir süre sonra, daha ilk günden, ... tarihinde, yüzyıllar boyunca, ... yüzyılın ilk yarısında, günde.

Metindeki zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırma rastlanmamıştır.

Metindeki sayı sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: İki, ... bin, dördüncü, on binlerce, yirmi birinci, ikinci, ilk, ortalama, civarında.

Sayı sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin bir ideolojik ayırım saptanmamıştır.

İnşaat sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Boğaziçi Köprüsü, köprü, mühendisler, inşa, tasarı, proje, temel atmak, yapım, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, asma köprü, çalışma.

Metinde Türkiye sınırları içerisinde yer alan köprülerden söz edilmektedir. Buna bağlı olarak inşaat sözcüğünün alt anlamlarında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve Boğaziçi Köprüsü gibi Türk kültürüne ait öğeler yer almaktadır. Ancak, ilgili sınıflandırma şemasında milletlere ve cinsiyetlere yönelik ideolojik bir ayrım belirlenmemiştir.

Yer sözcüğünün alt anlamlarına ilişkin sözcükler belirtildiği gibidir: Boğaziçi Köprüsü, İstanbul, Avrupa, Asya, Avrasya, Boğaz, İstanbul Boğazı, İskit, Pers, Trakya, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, yaka.

Metindeki yer sınıflandırma şeması incelendiğinde cinsiyetlere yönelik ayrım oluşturan bir sözcük saptanmamıştır. İlgili şemada Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve Boğaziçi Köprüsü gibi Türk kültürüne ait yapılardan bahsedilmektedir. Metnin konusu olan köprülere yönelik tarihi bir örnek verilmiştir ve bu örnekte eski İran medeniyetleri olan İskitler ve Persler kullanılmıştır.

4.2.10. İkinci Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. “Boğaziçi Köprüsü” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Pers Kralı Darius’tan bahsedilmiştir ancak yalnızca tarihsel bir ifade olarak belirtilmiştir. Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler pek sık rastlanmamaktadır. Buna bağlı olarak herhangi bir ideolojik ayrım saptanmamıştır.

2. “Boğaziçi Köprüsü” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?

Metnin genelinde cinsiyetlere özgü ifadeler yer almamaktadır. 1 tümcede Pers Kralı Darius’tan söz edilmiştir.

3. “Boğaziçi Köprüsü” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Türk kültürünün bir ögesi olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve Boğaziçi Köprüsü yer almaktadır. Metinde, Boğaziçi Köprüsü’ne yönelik olumlu kullanımlarda bulunulmuştur.

4. “Boğaziçi Köprüsü” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde tarihçeden bahsedilirken İskitlerden ve Perslerden bahsedilmiştir ancak ilgili milletlere yönelik nötr bir yansıtımda bulunulmuştur.

4.2.11. İkinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde kişiler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde tıp tarihinde önemli bir yere sahip olan Türk Doktor Hulusi Behçet'e yer verilmiştir. Hulusi Behçet'in çocukluğu, eğitim hayatı, akademik hayatı ve kendisinin fark edip ismini verdiği Behçet hastalığı metinde yer edinmektedir.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Sonra (5), yıl (4), tıp (4), İstanbul (4), dermatoloji (4), hastalık (4), Hulusi Behçet (4), birçok (3), bir (3), dünya (3), hastane (3), eğitim (3), o (3), ad (3), Osmanlı (2), makale (2), üniversite (2), profesör (2), Türk (2), bilim adamı (2), kitap (2), önce (2), devlet (2), tamamlamak (2), için (2), cinsel (2), savaş (2), çalışmak (2), dönem (2).

Metinde bir bilim insanı olan Hulusi Behçet'in yaşamı ve başarıları anlatılmıştır. Buna bağlı olarak metindeki sözcük tekrarlarında Hulusi Behçet'in adı geçmiştir. Ayrıca, bilim insanı gibi cinsiyetleri kapsayıcı bir ifade yerine bilim adamı ifadesinin de metinde sözcük tekrarına uğradığı görülmektedir. Türk gibi Türk milletine yönelik ifadelerin metinde sözcük tekrarlarına uğradığı görülmektedir. Metindeki sözcük tekrarlarına bakıldığında İstanbul ifadesiyle Türk kültürüne yönelik bir ifadenin yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca, eski Türk devletlerinden Osmanlı Devleti, günümüzde varlığını sürdüren Türkiye Cumhuriyeti gibi Türk kültürüne dair başka ifadeler de sözcük tekrarlarında göze çarpmaktadır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelendiğinde zıt anlamlılık ve alt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır. Metinde eş anlamlı sözcüklere rastlanmamaktadır.

Tespit edilen zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Önce – sonra”, “dünyaya gelmek – hayata gözlerini yummak”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde, Hulusi Behçet'e yönelik olumlu bir bakış açısının yansıtıldığı “dünyaya gelmek”, “hayata gözlerini yummak” gibi örtmece ifadelerin kullanmasına bağlı olarak dayanarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, metinde örtük olarak erkek cinsiyetine yönelik bir ayırım yapılmıştır. Ancak, metinde hiçbir kadına yönelik ifadenin yer almamasından dolayı zıt anlamlı sözcüklerde de kadınlara ilişkin bir bulgu saptanmamıştır. Ayrıca, örtük olarak Türk milletinden birisi olumlanmıştır. Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde başka bir millete ve kültürle yönelik ideolojik ayırım bulunamamıştır.

Metinde alt anlamlılık içeren sözcüklerin yabancı dil, tıp, şehir ve akademi olduğu saptanmıştır.

Yabancı dil sözcüklerinin alt anlamlarına ilişkin bulgular belirtildiği gibidir: Fransa, Latince, Almanca.

Metindeki yabancı dil sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete ve millete ilişkin ideolojik ayrıma rastlanmamıştır. Ancak diller, ait oldukları toplumların kültürlerini içerdiklerinden Fransız, Alman ve Latin kültürüne ilişkin ifadelerde bulunulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Metindeki tıp sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Hasköy Cinsel Hastalıklar Hastanesi, dermatoloji, hastalık, uzman, hastane, tıbbi, dermatoloji kliniği, cinsel hastalık, Behçet hastalığı, kan damarı hastalığı, Gülhane Tıp Akademisi, Vakıf Gureba Hastanesi.

Tıp sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir. Behçet hastalığının Hulusi Behçet ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Tıp sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde Gülhane Tıp Akademisi, Vakıf Gureba Hastanesi, Hasköy Cinsel Hastalıklar Hastanesi gibi Türk kültürüne ilişkin öğeler belirlenmiştir.

Metindeki şehir sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: İstanbul, Berlin, Edirne, Budapeşte, Şam.

Metindeki şehir sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere ve milletlere yönelik ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir. Metinde bahsi geçen yerler, bir bilim insanının yaşamının anlatılmasına bağlı olarak yazar tarafından seçilmiş yerler değildir. Ancak ülkelerden bahsedilirken Hulusi Behçet'in tıbbi bilgisini geliştirmek amacıyla önce Budapeşte'ye sonra da Berlin'e gittiği belirtilerek Macaristan'ın ve Almanya'nın eğitim sistemi örtük olarak olumlanmıştır. Metinde Türk kültürünün öğeleri olan İstanbul'dan, Edirne'den ve Suriye kültürünün bir ögesi olan Şam'dan da söz edilmektedir.

Metindeki akademi sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Gülhane Tıp Akademisi, askeri hastane, Darü'l-Fünun, İstanbul Üniversitesi, bilim adamı, tıp öğrenimi, ilköğrenim, öğrenim, öğretim, mezun olmak, uzmanlaşmak, profesör, unvan, ulusal ve uluslararası kongre, makale, kitap, eğitim, öğrenci, öğrenmek, eğitim kurumu.

Akademi sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere yönelik ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir. Ancak, metinde geçen bilim adamı sözcükleri erkeklere özgü bir kullanımdı. Ek olarak, metinde bahsi geçen Gülhane Tıp Akademisi, İstanbul Üniversitesi ve Darü'l-Fünun Türk kültürünün öğeleridir.

4.2.12. İkinci Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *"Hulusi Behçet" adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde erkek bir bilim insanı olan Hulusi Behçet'in yaşamı ve başarıları anlatılmıştır. Dolayısıyla metnin neredeyse tamamında erkeklerden söz edilmiştir. Metinde kadınlardan bahsedilen tümcede Hulusi Behçet'in annesinin öldüğü, bu sebeple onu babaannesinin büyüttüğü belirtilmiştir. Ancak metinde Hulusi Behçet'in babasından söz edilmemiştir. Metnin devamında, Hulusi Behçet'in başarılarından söz edilmiştir. Hulusi Behçet'in zor bir çocukluk yaşamasına rağmen iyi bir öğrenci olduğu, yurtdışında da eğitim alarak bilgisini arttırdığı, Osmanlı Devleti'nden kalan en köklü eğitim kurumu Darü'l-Fünun'un eğitim sistemi ve yapısı değiştirilip İstanbul Üniversitesi adını aldığı, Hulusi Behçet'in İstanbul Üniversitesinde Dermatoloji Kliniğini kurduğu ve profesör seçildiği, dermatoloji anlamında her zaman üretken olduğu, birçok ulusal ve uluslararası kongreye bildirileriyle katıldığı, birçok dergide makalesinin yayımlandığı, birçok kitap yayımladığı, yeni nesillerin eğitime yardımcı olmak için yabancı dillerden Türkçeye çeviriler yaptığı, Türk ve dünya tıp tarihine adını altın harflerle yazdırdığı, ardında yüzlerce öğrenci, onlarca kitap ve makale bıraktığı belirtilmiştir. Ayrıca Hulusi Behçet'in doğumu "dünyaya geldi", ölümü "hayata gözlerini yumdu" gibi örtmecelerle yansıtılmıştır. Metinde Hulusi Behçet'e yönelik olumsuz bir çağrışım yer almamaktadır.

2. *"Hulusi Behçet" adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde, Hulusi Behçet'in hayatının anlatılmasına bağlı olarak bir tümce dışında tüm tümceler erkeklere yöneliktir. Ayrıca, metinde bilim adamı ifadesi de iki ayrı tümcede kullanılmıştır.

3. *"Hulusi Behçet" adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Türk kültürüne yönelik Vakıf Gureba Hastanesi, Hasköy Cinsel Hastalıklar Hastanesi, Edirne, Gülhane Tıp Akademisi, İstanbul Üniversitesi ve Darü'l-Fünun ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca Darü'l-Fünun, yani İstanbul Üniversitesi köklü bir eğitim kurumu olarak ifade edilmiştir. Metinde eski bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak Türk kültüründen söz edilmeye devam edildiği söylenebilir. Ayrıca, Budapeşte ve Berlin de metinde geçen diğer yerlerdir. Metinde örtük olarak ilgili yerlerin eğitim sistemleri olumlanmıştır. Ek olarak, metinde Birinci Dünya Savaşı'ndan ve dillerden bahsedilmiştir ancak herhangi bir olumlu ya da olumsuz çağrışım kullanılmamıştır.

4. *'Hulusi Behçet' adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Türk milletine yönelik ifadeler örtük olarak olumludur ve metinde Türk ifadesinin de sözcük tekrarına uğradığı belirlenmiştir.

4.2.13. İkinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde kişiler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde Nasreddin Hoca'nın bir pazarcıyla diyalogu verilmiştir. Nasreddin Hoca Türk kültürünün önemli bir güldürü ögesidir. Bunun dışında da Türk kültürünün öğeleri metinde yer almaktadır.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Akçe (8), bir (7), Hoca (6), heybe (5), almak (3), güzel (2), pazarcı (2), iki (2), tam (2), daha (2), bırakmak (2).

Metindeki sınıflandırma şemaları incelendiğinde hoca, heybe ve akçe gibi Türk kültürüne ilişkin sözcüklerin tekrara uğradığı tespit edilmiştir. Ayrıca, metindeki hoca ve pazarcı ifadelerinin de erkekler için kullanıldığı bilinmektedir. Ancak metinde herhangi bir millete ilişkin ideolojik ayırım yaratan kullanım tespit edilmemiştir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık ve zıt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır. Metinde alt anlamlılık ilişkisine sahip sözcükler saptanmamıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Para – akçe”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde Türk kültürüne ilişkin bir öge olan akçeden söz edildiği görülmektedir. Akçe Osmanlı Devleti'nde geçerli para birimidir. Günümüzde geçerli olan para ifadesinin de metinde yer aldığı ve iki kavramın da okuyucuya aktarılmasının hedeflendiği gözlenmiştir. Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete ya da millete ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metinde belirlenen zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Almak – vermek”, “önce – sonra”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin bir ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metinde “alışveriş” sözcüğünün alt anlamlılık ilişkisine sahip olduğu belirlenmiştir.

“Alışveriş” sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Akçe, almak, pazarlık, pazar, pazarcı, vermek, hesap, para.

Alışveriş sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde Türk kültürünün geçmişteki ve günümüzdeki para ifadeleri olan akçe ve para ifadelerinin metinde yer aldığı saptanmıştır. Ayrıca, metindeki pazarcının örtük olarak erkek olduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak

alışveriş sınıflandırma şemasında cinsiyetlere ve kültüre ilişkin ifadelerin yer aldığı ancak herhangi bir millete ilişkin ideolojik ayrımın bulunmadığı tespit edilmemiştir.

4.2.14. İkinci Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Hoca’nın Hesabı” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metnin tümünde erkeklerden söz edilmiştir. Metinde yer alan Nasreddin Hoca’nın erkek olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Nasreddin Hoca’nın pazarcıya “adam” dediği görülmektedir. Ek olarak, Nasreddin Hoca’nın metinde örtük olarak zeki olarak yansıtıldığı fark edilmektedir.

2. *“Hoca’nın Hesabı” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metnin tamamında erkeklerden söz edilmektedir. Metinde kadınlara ilişkin bir ifadeye rastlanmamaktadır.

3. *“Hoca’nın Hesabı” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Türk kültürüne dair birçok ifade yer almaktadır. Örneğin, metinde tercih edilen hitapların Türk kültüründen izler taşıdığı görülmektedir. Hoca, muhterem, bre gibi Türk kültürünün hitapları kullanılmaktadır. Ayrıca metinde, akçe, heybe gibi Türk kültürünün diğer öğelerine de yer verilmiştir. Metinde, Türk kültürünün dışında bir kültür yansıtılmamıştır.

4. *“Hoca’nın Hesabı” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin ifadeye rastlanmamaktadır.

4.1.15. İkinci Ders Kitabına İlişkin Bulguların Genel Değerlendirmesi

İkinci ders kitabı, Fairclough’ın eleştirel söylem çözümlemesi ile çözümlendiğinde 7 üniteye ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İlgili ünitelerde 5 sınıflandırma şeması belirlenmiştir. 7 metinden 2’si kişiler, 2’si tarih, 1’i bilgilendirici/açıklayıcı, 1’i yerler/kültürler, 1’i ise spor sınıflandırma şemasına sahiptir.

Tablo 7 İkinci ders kitabındaki ünitelerin sınıflandırma şemaları

Spor Sınıflandırma Şeması	• 1. Ünite
Tarih Sınıflandırma Şeması	• 2. Ünite
	• 3. Ünite
Bilgilendirici/Açıklayıcı Sınıflandırma Şeması	• 4. Ünite
Yerler/Kültürler Sınıflandırma Şeması	• 5. Ünite

Kişiler Sınıflandırma Şeması	• 6. Ünite • 7. Ünite
------------------------------	--

Spor sınıflandırma şemasına sahip olan 1. ünite 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'ndan ve bu şampiyonaya katılan takımların skorlarından bahsedilmiştir. Tarih sınıflandırma şemasına sahip 2. ünite tıbbın tarihçesinden söz edilmektedir. Tıbbın tarihçesi anlatılırken Osmanlı Devleti'ndeki tıp sisteminden de bahsedilmektedir. Geleneksel tıp ve modern tıp karşılaştırılmış ve metinde “eskiden ninelerimizin başvurduğu geleneksel tıp” ifadesiyle verilen geleneksel tıp olumlanmıştır. Tarih sınıflandırma şemasına sahip 3. ünite Türk yazı tarihinden söz edilmektedir. Metinde eskiden Türkler tarafından Arap alfabesinin kullanıldığı, “ebced hesabı”na başvurulduğu belirtilmiştir. “Ebced hesabı” başka kültürlerdeki benzer sistemlerle karşılaştırılmış ve farklı olduğu belirtilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 4. ünite ormanlardan söz edilmektedir. Metinde ormanların Dünya'ya olan olumlu etkilerinden ve korunması gerektiğinden bahsedilmektedir. Yerler/kültürler sınıflandırma şemasına sahip 5. ünite Boğaziçi Köprüsü'nden söz edilmektedir. Buna bağlı olarak Boğaziçi Köprüsü'ne yönelik özelliklerin belirtilmesinin yanı sıra, Boğaziçi Köprüsü'nden hem geçmişteki hem de bugünkü koşullarıyla bahsedilmiştir. Kişiler sınıflandırma şemasına sahip 6. ünite Hulusi Behçet anlatılmaktadır. Bilim insanının hayatı, akademik başarıları ve kendisinin tanımlayarak ismini verdiği Behçet hastalığından bahsedilmektedir. Metinde Hulusi Behçet'e yönelik örtük bir olumlama yapılmıştır. Kişiler sınıflandırma şemasına sahip 7. ünite ise Türk kültürünün güldürü öğelerinden biri olan Nasreddin Hoca'nın fıkrası anlatılmıştır. Metinde “akçe” gibi Türk kültürüne ait başka öğeler de yer almaktadır.

Sözcük tekrarları incelendiğinde en çok sözcük tekrarı yapılan kültürler şu şekilde sıralanabilir: Türk, İspanyol, Avusturyalı, Hırvat, Alman ve Arap. Sözcük tekrarlarında örnek verilen iki kişinin Türk ve erkek olduğu belirlenmiştir. Metinde “ebced”, “kitabe”, “İstanbul”, “Boğaziçi Köprüsü”, “hoca”, “heybe”, “akçe” gibi Türk kültürüne yönelik öğelere sıklıkla rastlanmıştır. Sözcük tekrarları incelenmiştir ve en çok tekrara uğrayan milletin “Türk” milleti olduğu, devamında da aynı sayıda “Alman” ve “Arap” milletlerinin sözcük tekrarına uğradığı belirlenmiştir. Sözcük tekrarlarında kadınlara yönelik bir kullanım olmamasına karşılık, “hoca”, “pazarcı” gibi erkeklere yönelik kullanımlar sözcük tekrarlarına uğramıştır. Ayrıca, bir metinde milli futbol takımlarından söz edilirken, yalnızca erkek futbol takımlarından söz edildiği için takımların tekrarı, örtük olarak erkeklerin de tekrarı olarak kabul edilebilir. Sözcük tekrarları sırasında “bilim adamı” gibi cinsiyete özgü kullanımlara da başvurulmuştur.

Eş anlamlı sözcükler incelendiğinde 1 metinde Türk kültürüne ilişkin eş anlamlı sözcüklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak eş anlamlı sözcüklerde cinsiyetlere ve milletlere ilişkin kullanımlar saptanmamıştır.

Zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde hiçbir metinde zıt anlamlı sözcüklerin kullanımıyla cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere ilişkin bir kullanım saptanmamıştır.

Ünitelerde toplam 21 alt anlama sahip sözcük belirlenmiştir. 21 sözcüğün toplam 186 alt anlamı tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin 24 tanesinin Türk kültürüne, 3 tanesinin Alman kültürüne, 2 Fransa kültürüne, 1 Latin kültürüne, 1 Hırvat kültürüne, 1 Polonya kültürüne, 1 Avusturya kültürüne, 1 İsviçre kültürüne, 1 Yunan kültürüne, 1 Güney Afrika Cumhuriyeti kültürüne, 1 Macaristan kültürüne, 1 Suriye kültürüne ait kullanımlar olduğu tespit edilmiştir. Bu sözcükler arasında kadınlara yönelik bir kullanıma rastlanmamıştır ancak bilim adamı ifadesinin yanı sıra örtük olarak erkeklere yönelik kullanımlara rastlanmıştır. Metinde İran milletlerine yönelik 2 kullanım belirlenmiştir. Bu kullanımlar İskit ve Pers gibi eski İran milletleriyle ilişkilidir. Ayrıca, Yunan, Türk, Arap ve İbrani milletlerinden de alt anlamlarda söz edilmiştir.

İlgili metinlerin araştırma sorularına bağlı olarak değerlendirilmesinde ulaşılan bulgular aşağıdaki gibidir:

Metinlerde eril ifadeler daha sık yer verildiği tespit edilmiştir. Metinlerde genel olarak erkeklerden örnek verilmiştir ve eril kapsayıcı kullanımlara rastlanmıştır. Metinlerde tarihsel durumlara bağlı olarak erkeklerden söz edilmesine ek olarak, verilen örnek kişilikler de erkeklerden seçilmiştir. Ayrıca, erkeklere yönelik ifadelerin neredeyse tamamında erkeklerin olumlandığı tespit edilmiştir. İncelenen iki metinde kadınlardan söz edilmektedir. Bunlardan birinde Hulusi Behçet'in annesinin vefatından sonra babaannesinin ona baktığından söz edilmiştir. Bir başka metinde “ninelerimizin” yaptığı “macun”lardan, “çorba”lardan, “çay”lardan ve “şerbet”lerden söz edilmiştir. Buna bağlı olarak kadınlara iyileştirici bir rol yüklenmiştir.

Metinlerde kültürlere ilişkin ifadeler incelendiğinde ise örneklerin büyük oranda Türk kültürüne yönelik olduğu belirlenmiştir. Metinlerde “akçe”, “heybe”, “şerbet”, “çay”, “çorba”, “macun”, “mezar taşı”, “ebced hesabı” gibi öğelerin dışında “Fransızca”, “Latince” ve “Almanca” gibi dilsel kültür öğelerinden ve “Darü'l-Fünun”, “İstanbul Üniversitesi”, “Edirne”, “Hasköy Cinsel Hastalıklar Hastanesi”, “Vakıf Gureba Hastanesi”, “Fatih Sultan Mehmet Köprüsü”, “Boğaziçi Köprüsü”, “han”, “hamam”, “şifahane”, “cami” gibi Türk kültürüne yönelik yerlerden de söz edilmiştir. Metinlerde Türk kültürüne ilişkin öğelerin olumlandığı saptanmıştır. Ayrıca metinlerden birinde Türk kültürüne ilişkin öğelerden biri

kabul edilen “ebced hesabı”nın benzerinin İbrani ve Yunan kültürlerinde de kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak ilgili kültürlerde bu sistemlerin Türk kültüründe olduğu kadar büyük bir yere sahip olmadığı söylenerek Türk kültürü ön plana çıkarılmıştır. Metinlerin incelenmesi sırasında Macaristan’ın ve Almanya’nın eğitim sisteminin örtük bir biçimde olumlandığı, “Budapeşte”den ve “Berlin”den söz edildiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak metinlerden birinde tarihsel gelişimin bir parçası olarak Suriye kültürünün bir parçası olan “Şam”dan da söz edilmiştir. Ancak, Şam’dan söz edilirken o dönemde Osmanlı Devleti’nin bir parçası olduğu metinde belirtilmiştir. Futbol maçlarından söz edilen bir metinde İspanya, Fransa, Türkiye ve Almanya olumlanmıştır ve başarılarından söz edilmiştir. Yunanistan’ın hem başarısına hem de başarısızlığına değinilmiştir ve Avusturya, Polonya, İsviçre ve Güney Afrika Cumhuriyeti’ne yönelik ifadeler nötrdür. Bu ifadeler maç skorlarına bağlanmıştır.

Metinlerde milletlere yönelik ifadeler incelendiğinde metinlerin 3 tanesinde Türk milletinin olumlandığı belirlenmiştir. Bir metinde Alman milli takımına panzer denilerek ilgili millete yönelik olumlu bir yansıtımda bulunulmuştur. Bir metinde tarihsel olarak İskitlerden ve Perslilerden söz edilmiştir ve ifadelerin nötr olduğu belirlenmiştir. Ayrıca birer kez Araplardan, Yunanlardan ve İbranilerden söz edildiği saptanmıştır. Tüm ifadelerin nötr olduğu tespit edilmiştir.

4.3. Üçüncü Ders Kitabının Bulguları

Üçüncü ders kitabındaki 12 ünitenin her birinden birer okuma metni seçilmiştir ve incelenmiştir. Bulgular aşağıda yer almaktadır.

4.3.1. Üçüncü Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde kişiler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde tarihte önemli bir yere sahip olan bilim insanlarından söz edilmiştir. Sözü edilen bilim insanları Albert Einstein, Thomas Edison, Alexander Graham Bell ve Isaac Newton’dur. Bilim insanlarının hayatlarından, eğitimlerinden ve bilime katkılarından söz edilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metindeki sözcük tekrarları şu şekilde sıralanabilir: Yaş (10), başlamak (9), baba (9), konuşma (6), Albert (7), Einstein (7), Alexander (7), Newton (6), anne (6), Graham Bell (6), aile (5), işitme (5), dünyaya gelmek (5), pusula (5), kendi(si) (5), önce (4), sonra (4), üç (4), büyük (4), için (4), içinde (3), ses (3), tren (3), Gymnasium (3), okul (3), çocukluk (3), daha (3), öğretmen (3), ilkokul (3), ev (3), engelli (3), kimya (3), sahip (3), Isaac (3), hiç (2), ay

(2), Latince (2), kardeş (2), laboratuvar (2), özellikle (2), yaşamak (2), öğrenmek (2), ağır (2), sağır (2), merak (2), sıkı (2), vagon (2), yaşıtlı (2), kişilik (2), elektrik (2), geliştirme (2), makine (2), arkadaş (2), o kadar (2), Thomas (2), yedi (2), matematik (2), disiplin (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde cinsiyetlere özgü kullanımlar saptanmıştır. Sözcük tekrarları incelendiğinde yalnızca erkek bilim insanlarından söz edildiği saptanmıştır. Ayrıca ilgili bilim insanlarının ait oldukları kültürler de incelenmiştir. Isaac Newton ve Sir Charles Wheatstone İngiliz, Alexander Graham Bell İskoç, Thomas Edison Amerikalı, Albert Einstein ise Yahudidir. Buna ek olarak Alman kültürünün bir parçası olan Gymnasium'un sözcük tekrarına uğradığı belirlenmiştir. Metinde erkek bilim insanlarının isminin çokça geçmesine ek olarak baba sözcüğünün tekrara uğradığı görülmektedir. Metinde kadınlara ilişkin sözcük tekrarları anne ile sınırlıdır. Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde milletlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelenerek metindeki eş anlamlı, zıt anlamlı ve alt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcüklerin “dünyaya gelmek – doğmak”, “işitme engelli – sağır” olduğu belirlenmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin herhangi bir ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcüklerin “katılmak – ayrılmak”, “dinç – hasta”, “büyük – küçük”, “önce – sonra”, “doğmak – ölmek”, “dünyaya gelmek – ölmek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde bilim insanı, aile üyeleri, yer, ders ve meslek sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu saptanmıştır.

Metindeki bilim insanı sözcüklerinin alt anlamları belirtildiği gibidir: Albert Einstein, Thomas Edison, Alexander Graham Bell, Sir Charles Wheatstone, Isaac Newton.

Bilim insanları sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde milletlere ilişkin bir ayrım saptanmamıştır ancak yalnızca erkek bilim insanlarından söz edildiği belirlenmiştir. Ayrıca ilgili bilim insanlarının ait oldukları kültürler de incelenmiştir. Isaac Newton ve Sir Charles Wheatstone İngiliz, Alexander Graham Bell İskoç, Thomas Edison Amerikalı, Albert Einstein ise Yahudidir.

Metindeki aile üyeleri sözcüklerinin alt anlamları belirtildiği gibidir: anne, baba, kız kardeş, anneanne, dede, çocuk, oğul.

Aile üyeleri sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde kültürlere ve milletlere ilişkin bir bulgu saptanmamıştır ancak verilen yedi ifadeden üçünün kadınlara, üçünün erkeklere yönelik olduğu ve bir ifadenin de nötr olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

Metindeki yer sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Almanya, Amerika, Ohio eyaleti, Michigan, Port Huron, Detroit, İskoçya, Lincolnshire.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere ve cinsiyetlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır. Metinde bahsi geçen bilim insanlarının hayatları anlatılırken İskoç, İngiliz, Amerikan ve Alman kültürlerine ait yerlerden söz edilmiştir. Yer sözcüğünün alt anlamlarından 5'i Amerikan kültürüne, 1'i İngiliz kültürüne, 1'i ise Alman kültürüne aittir.

Metindeki ders sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Antik Yunanca, matematik, Latince, modern diller, coğrafya, edebiyat, fizik, kimya.

Metindeki ders sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde örnek verilen bilim insanlarının derslerinden söz edilmiştir. Bu sebeple ilgili şemada herhangi bir cinsiyete ve millete yönelik ideolojik ayrım yapılmadığı belirlenmiştir. Ancak, Antik Yunanca ve Latince kullanımlarıyla Yunan ve Latin kültürlerinden söz edildiği saptanmıştır.

Metindeki meslek sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: bilim adamı, piyanist, elektrik şirketi sahibi, öğretmen, çiftçi, mucit, doktor.

Meslek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere ve kültürlere ilişkin bir ideolojik ayrım saptanmamıştır bilim adamı kullanımıyla şeklinde cinsiyete özgü bir ifadeyle yazıldığı belirlenmiştir.

4.3.2. Üçüncü Ders Kitabı 1. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Ünlü Bilim Adamlarının Çocuklukları” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kadınlara ilişkin pek ifade yer almamaktadır, Einstein'ın annesinin yetenekli bir piyanist olduğu belirtilmiştir. Metinde bahsi geçen erkeklere yönelik olumlamalarda bulunulduğu gözlenmiştir. Metinde söz edilen bilim insanlarının bağımsız, isyankâr, insanlık tarihinin en büyük mucitlerinden biri, zekalarının gelişmiş olduğu belirtilmiştir.

2. *“Ünlü Bilim Adamlarının Çocuklukları” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metnin büyük bir kısmında erkeklerden söz edilmiştir. Metinde bahsi geçen tüm bilim insanlarının erkek olduğu ve yer yer ilgili bilim insanlarının erkek aile üyelerinden söz edildiği saptanmıştır. Kadınlardan da bilim insanlarının bir aile üyesi olarak söz edilmiştir.

3. “Ünlü Bilim Adamlarının Çocuklukları” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Alman, İngiliz, Yunan, Latin, İskoç, Yahudi ve Amerikan kültürlerine ilişkin ifadelerin yer aldığı belirlenmiştir. Metinde örnek verilen bilim insanlarından Isaac Newton ve Sir Charles Wheatstone İngiliz, Alexander Graham Bell İskoç, Thomas Edison Amerikalı, Albert Einstein ise Yahudi’dir. Ayrıca metinde Latince ve Antik Yunanca gibi kültürel öğelerin kullanımlarına ek olarak Alman kültürünün bir parçası olan Luitpold Gymnasium’dan da söz edildiği saptanmıştır. Metinde, Latincenin keskin bir mantığa sahip olduğu belirtilmiştir. Bunun haricinde metinde sözü edilen kültürel öğeler tarihsel anlatıma bağlı olarak yansıtılmıştır.

4. “Ünlü Bilim Adamlarının Çocuklukları” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde milletlere ilişkin herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır.

4.3.3. Üçüncü Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde aşkın ne olduğundan, insanların aşka yönelik görüşlerinden ve aşkın kimyasından söz edilmiştir. Ayrıca, aşka yönelik hormonların aşk üzerindeki etkisini ölçen bir deneyden de bahsedilmiştir. Metnin en sonunda yazar Kenan Kalecikli’den alıntı yapılmıştır.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: aşk (37), aşık (11), faz (8), kişi (7), hormon (6), yaşama (5), değil (4), neden (4), duygu (4), kimya (4), kimyasal (4), ne (4), göre (3), herkes (3), iki (3), şekil (3), başka (3), bazıları (3), arası (3), koku (3), bağlılık (3), özellik (3), dönem (3), dopamin (3), kusursuz (3), arkadaş (3), kadar (2), artık (2), bilinçaltı (2), depolanmak (2), elde etmek (2), karşılaşma (2), her (2), kıvılcım (2), tanım (2), feniletilamin (2), önem (2), norepirefrin (2), salgılanma (2), sorumlu (2), hem (2), ilgili (2), coşkulu (2), üç (2), karışım (2), salınım (2), azalmak (2), ikinci (2), ilişki (2), erkek (2), kadın (2), feromon (2), oda (2), sandalye (2), başlatmak (2), şey (2), ait (2), çift (2), ay (2), yıl (2), hayat (2), sırasında (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde herhangi bir kültüre ve millete ilişkin ideolojik bir ayırmda bulunulmadığı belirlenmiştir. Metinde kadın ve erkek ifadeleri ikişer kez kullanılmıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelenerek eş anlamlı, zıt anlamlı ve alt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “azalmak – düşmek”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete veya kültüre yönelik ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “nörotik – normal”, “yaratıcı – yıkıcı”, “erkek – kadın”, “iyilik – kötülük”, “güzellik – çirkinlik”, “artmak – azalmak”, “ilk – son”, “başlamak – bitmek”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde kimya ve meslek sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Kimya sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Hormon, feromon, oksitosin, faz, dopamin, endorfin, feniletilamin, norepinefrin, molekül, uyarılmak, kimyasal.

Kimya sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, kültürlere ve milletlere ilişkin ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

Meslek sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Bilim adamı, filozof, araştırmacı, sosyal antropolog, psikolog, yazar, şair.

Meslek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde kültürlere ve milletlere ilişkin ideolojik bir ayırım saptanmamıştır ancak bilim adamı ifadesi kullanılmıştır.

4.3.4. Üçüncü Ders Kitabı 2. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. “Aşkın Kimyası” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde kadınlar ve erkekler aşkı yaşayan iki taraf olarak kabul edilmiştir. Ayrıca metinde bilim adamları ifadesi kullanılmıştır ve metnin sonunda erkek bir yazardan alıntı yapılmıştır.

2. “Aşkın Kimyası” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?

Metinde ikişer kez kadın ve erkek ifadelerinin geçtiği, bir kez bilim adamları ifadesinin kullanıldığı, metnin sonunda ise yazar Kenan Kalecikli’den alıntı yapıldığı

saptanmıştır. Buna bağlı olarak metinde erkeklerin, kadınlardan daha sık bir kullanıma sahip olduğu saptanmıştır.

3. “*Aşkın Kimyası*” adlı metinde *kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Kenan Kalecikli’den alıntı yapılmıştır. Buna bağlı olarak metinde Türk kültürüne ilişkin bir kullanım olduğu belirlenmiştir. Metinde, bunun haricinde herhangi bir kültüre ilişkin ayırım yaratan ifadeye rastlanmamıştır.

4. “*Aşkın Kimyası*” adlı metinde *milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin herhangi bir ifadeye denk gelinmemiştir.

4.3.5. Üçüncü Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde tarih sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde satranç ve tavla oyunlarının tarihsel gelişiminden söz edilmiştir. Ardından, satranç ve tavla birbirleriyle kıyaslanmıştır. Oyunların tarihsel gelişimine bağlı olarak Pers ve Hint imparatorlarından ve onların vezirlerinden bahsedilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Oyun (18), tavla (14), satranç (12), imparator (10), iki (8), daha (8), kim (6), oynanmak (6), gün (5), -e kadar (5), tahta (5), üzerinde (5), pul (5), Hint (5), şans (4), Pers (4), çok (4), bulunmak (4), siyah (4), sonra (4), beyaz (4), taş (4), mesaj (3), zaman (3), renk (3), zar (3), önce (2), yıl (2), bilgi (2), Hindistan (2), Avrupa (2), Arap(2), ilk (2), kitap (2), günümüz (2), kare (2), üzere (2), yarısı (2), hamle (2), şah (2), vezir (2), başvezir (2), karşılıklı (2), ayrı (2), çift (2), özel (2), yaygın (2), köşe (2), ilgili (2), Mehir (2), mektup (2), hediye (2), düşünmek (2), bilmek (2), iyi (2), ileri (2), görmek (2), o (2), kazanmak (2), hayat (2), işte (2), icat etmek (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde imparator, vezir, başvezir gibi örtük olarak erilliği kapsayan ifadelere rastlanmaktadır. Ayrıca, Arap, Pers, Hint gibi millet isimlerinin de sözcük tekrarlarına uğradığı belirlenmiştir ancak satrancın ve tavlının tarihsel gelişiminden söz edildiği için bu tekrarlara rastlanmaktadır. Buna ek olarak, satranç Hint kültürüne, tavla ise İran kültürüne ait bir öge olarak betimlenmiştir ve bu oyunların da sözcük tekrarlarına uğradığı saptanmıştır. Hindistan sözcüğü de tekrara uğramıştır. Dolayısıyla Hint kültürüne ait öğelerin metinde tekrara uğradığı belirlenmiştir. İlgili tekrarların tamamı yazar tarafından tarihsel gelişim anlatıldığı için kullanılmıştır.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metin incelenerek eş anlamlı, zıt anlamlı ve alt anlamlı sözcükler belirlenmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “şans – ihtimal”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, kültüre ve cinsiyete yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “gece – gündüz”, “siyah – beyaz”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metindeki alt anlamlılığa sahip sözcüklerin renk, oyun, zaman, satranç, tavla ve yer olduğu belirlenmiştir.

Renk sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: siyah, beyaz.

Metindeki renk sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Oyun sözcüğünün alt anlamları belirtildiği gibidir: Satranç, tavla, çaturanga.

Metindeki oyun sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete ve millete ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır. Ancak, metinde satrancın ve çaturanganın Hint kültürüne, tavlanın ise İran kültürüne ait ifade edilmesine bağlı olarak oyun sözcüğünün alt anlamlarında ilgili kültürlere yönelik kullanımların olduğu kabul edilmiştir.

Zaman sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Sene, mevsim, ay, gün, gece, gündüz, gün, MS, yüzyıl, saat, günümüze kadar, önce.

Zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, kültüre ve millete ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Satranç sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Şah, vezir, kale, fil, at, piyon, Lucena, oyun, kare, tahta, mat etmek, çaturanga, zekâ oyunu, strateji oyunu.

Satranç sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete ve cinsiyete yönelik ideolojik ayrım belirlenmemiştir. Ancak, alt anlamı incelenen satranç Hint kültürünün bir ögesi olarak yansıtılmıştır. Ek olarak, metinde Hindistan kültürünün bir ögesi olan çaturangadan ve İspanyol kültürünün bir ögesi olan Lucena’dan söz edilmiştir.

Tavla sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Pul, zar, tahta, kutu, köşe, şans oyunu, yetenek oyunu, oyun.

Tavla sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete ve cinsiyete yönelik ideolojik ayırım belirlenmemiştir. Ancak alt anlamı incelenen tavla sözcüğü İran kültürünün bir ögesi olarak yansıtılmıştır.

Yer sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Mısır, Hindistan, İran, İspanya, Avrupa, Türkiye, kahvehane.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete ve millete yönelik ideolojik ayırma rastlanmamıştır. Ancak, metinde Mısır, Hint, İran, İspanyol ve Türk kültürlerine değinilmiştir. Metinde Türk kültürünün bir ögesi olan kahvehane de geçmektedir.

4.3.6. Üçüncü Ders Kitabı 3. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Satranç ve Tavla” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kadınlara yönelik bir ifade yer almamaktadır ancak imparatorlardan ve vezirlerinden söz edilmiştir. Metinde tavlının ve satrancın ortaya çıkışı anlatılmıştır. Bu iki oyunun olumlanmasına bağlı olarak örtük bir şekilde metinde bahsi geçen imparatorların ve vezirlerin de olumlandığı sonucuna varılmıştır.

2. *“Satranç ve Tavla” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde kadınlara yönelik bir ifade yer almamaktadır. Metinde Pers İmparatoru Nevşiyân, Nevşiyân’ın başveziri Büzur Mehir, Hint İmparatoru yer almaktadır. Metnin büyük bir kısmında ilgili isimlerden örnek verildiği gözlenmiştir.

3. *“Satranç ve Tavla” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde satranç Hint kültürünün, tavla ise İran kültürünün bir ögesi olarak ifade edilmiştir ancak bunlar tarihsel gelişimin birer parçası olarak öne sürülmüştür. Ayrıca, metinde Hint kültürünün bir ögesi olan çaturangaya da yer verilmiştir. Metinde, İspanyol kültürünün bir ögesi olan Lucena’dan da tarihsel olarak söz edilmiştir. Metinde, ayrıca Türk kültürünün bir ögesi olan kahvehanelerden ve tavlının Türk kültüründe de oynanan bir oyun olduğundan söz edilmiştir.

4. *“Satranç ve Tavla” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Hintlilerden, Araplardan, Endülüslere, İranlılardan ve Türklerden söz edilmiştir. Herhangi bir millete ilişkin olumsuz çağrışım bulunmamıştır. Metindeki Türk milletinin haricindeki tüm milletler tarihsel gelişimin bir parçası olarak aktarılmıştır.

4.3.7. Üçüncü Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde tarih sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde Türk kültürünün bir parçası olan arzuhallerden söz edilmiştir. Buna bağlı olarak arzuhalcilikten ve arzuhalcilerin çalışma yerlerinden de bahsedilmiştir. Daha sonrasında arzuhallerin dilekçeye dönüşmesine değinilmiştir.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Arzuhalci (6), bir (5), arzuhal (4), dilekçe (3), makam (3), yazılmak (3), resmi (3), kişi (3), kişi (3), yazı (3), kural (2), verilmek (2), denmek (2), önünde (2), izin (2), ... Cami(si) (2), okur – yazar (2), ... sayısı (2), iskemle (2), küçük (2), masa (2), meslek (2), arzuhalcilik (2).

Metindeki sınıflandırma şemaları incelendiğinde arzuhal, arzuhalci, arzuhalcilik gibi Türk kültürüne ilişkin sözcüklerin tekrara uğradığı tespit edilmiştir. Metinde cinsiyetlere ve milletlere ilişkin bir ideolojik ayrıma rastlanmamıştır.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık ve zıt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır. Metinde alt anlamlılık ilişkisine sahip sözcükler saptanmamıştır.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Arzuhal – dilekçe”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde geçmiş Türk kültürüne ilişkin bir öge olan arzuhalin ve bu dönemde tercih edilen eş anlamlısı dilekçenin de metinde yer aldığı saptanmıştır. Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde milletlere ve cinsiyetlere ilişkin bir kullanım tespit edilmemiştir.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Artmak – azalmak”, “ilk – son”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin bir ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde zaman ve yer sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu saptanmıştır.

Metindeki yer sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Adliye ve hükümet binalarının önünde, Ayasofya Camisi çevresi, Sultan Ahmet Meydanı, Yeni Cami yakınlarında, Beyazıt, İstanbul.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde Türkiye'ye ve kültürel durumuna ilişkin öğelerden söz edildiği saptanmıştır. İlgili alt anlamların 5'i Türk kültürüne aittir. Geriye kalan 1 sözcük ise nötr bir yer olarak ifade edilmiştir. Herhangi bir millete veya cinsiyete ilişkin ideolojik ayrım tespit edilememiştir.

Zaman sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Eskiden, daha sonra, geçmiş dönemlerde, 19. yüzyılın sonlarında, bugün.

Metindeki zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin bir ideolojik ayrım saptanamamıştır.

4.3.8. Üçüncü Ders Kitabı 4. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Arzuhal den Dilekçeye” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde cinsiyetlere ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

2. *“Arzuhal den Dilekçeye” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde cinsiyetlere ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

3. *“Arzuhal den Dilekçeye” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Türk kültürüne dair birçok ifade yer almaktadır. Metnin teması geçmişte Türk dilekçe sistemi olarak yer alan arzuhal ve buna ilişkin arzuhalcilik anlatılmaktadır. Buna ek olarak İstanbul, Ayasofya Camisi, Büyük Cami, Beyazıt, Sultan Ahmet Meydanı gibi Türkiye'deki birçok yere de değinilmektedir. Ayrıca, metinde Türkiye'den ülkemiz olarak söz edilmektedir. Metnin sonlarında “Ülkemizde okur-yazar sayısının artması, eski sistemde dilekçe yazma yöntemlerinin kalkması ve Latin alfabesinin benimsenmesi üzerine arzuhalcilerin sayısı azaldı.” ifadeleri kullanılarak Türk kültürüne ilişkin öğeler yansıtılmaya devam edilmiştir.

4. *“Arzuhal den Dilekçeye” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin bir ifadeye rastlanmamaktadır.

4.3.9. Üçüncü Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde yerler/kültürler sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde, yurt dışında Türk dizilerine gösterilen ilgiden söz edilmektedir. Metinde, yabancı ülkelere izlenen Türk dizilerine ek olarak, belirli yabancı televizyon ve haber kanallarına da

değinilmiştir. Ayrıca, en sık izlenen Türk dizileri ve bu dizilerin yarattığı etkiler de metinde belirtilmiştir.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Dizi (34), ülke (9), Arap (8), yayınlanmak (8), ilk (7), fazla (6), milyon (6), yapım (5), bölüm (5), saat (5), son (5), Türkçe (4), Ortadoğu (4), turist (4), yıl (4), sektör (4), Dünya (4), Yunan (4), Gümüş (3), başlamak (3), Kültür ve Turizm Bakanlığı (3), halk (3), sayı (3), izleyici (3), izlemek (3), satılmak (3), daha (3), Muhteşem Yüzyıl (3), Gulf News (3), dolar (3), büyük (3), izleyici (3), kazanmak (2), rekor (2), yabancı (2), Balkanlar (2), üzere (2), satış (2), artmak (2), Yunanca (2), -e kadar (2), yoğun (2), ilgi (2), belirtmek (2), Acı Hayat (2), kurs (2), söylemek (2), televizyonlarında (2), altyazı (2), kelimeleri (2), aralıksız (2), Damaşnıy TV (2).

Sözcük tekrarları incelendiğinde cinsiyetlere ilişkin bir ayırım tespit edilmemiştir ancak milletlere ve kültürlerle ilişkin birtakım saptamalarda bulunulmuştur. Sözcük tekrarlarında Arap, Türkçe, Yunanca, Türkiye, Balkanlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi ifadelerin yanı sıra Birleşik Arap Emirlikleri'nin kanalı Gulf News'e ve Rusya'nın kanalı Damaşnıy TV'ye de rastlanmaktadır. Sözcük tekrarlarında göze çarpan kültürel bir başka öge de Türk dizileridir. Acı Hayat, Muhteşem Yüzyıl, Gümüş sözcüklerinin tekrarlarına rastlanmaktadır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelenerek metindeki eş anlamlı, zıt anlamlı ve alt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: "Katkı – getiri", "çok – fazla", "belirtmek – aktarmak", "izleyici – seyirci".

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: "İlk – son".

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde Türk yapımları ve kurum sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Metindeki Türk yapımları sözcüklerinin alt anlamları şu şekildedir: Kurtlar Vadisi, Deli Yürek, Acı Hayat, Tek Türkiye, Deniz Yıldızı, Muhteşem Yüzyıl, Lale Devri, Yer Gök Aşk, Yaprak Dökümü, Bumerang Cehennemi, Asmalı Konak, Sakarya Fırat, Sıla.

Türk yapımları sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde milletlere ve cinsiyetlere yönelik ideolojik bir ayrıma rastlanmamıştır ancak Türk kültürünün bir parçası olan Türk dizilerine yer verildiği gözlenmiştir.

Metindeki kurum sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, Sanayi Bakanlığı, MBC, Gulf News, Damaşnyı TV.

Kurum sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde milletlere ve cinsiyetlere ilişkin ideolojik bir ayırım yapılmadığı tespit edilmiştir ancak kültürlere ilişkin televizyon kanallarına rastlanmaktadır. Dubai'ye ait bir kanal olan Gulf News'e, Ortadoğuda ve Kuzey Afrikada yayın yapan MBC'ye ve Rusya'ya ait bir kanal olan Damaşnyı Tv'ye yer verildiği gözlenmektedir. Ek olarak Türk kültürünün bir parçası olan bakanlıkların da alt anlamlarda yer aldığı belirlenmiştir.

4.3.10. Üçüncü Ders Kitabı 5. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Yabancı Ülkelerde Yayınlanan Türk Dizileri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde “Gümüş”ün 30 Ağustos 2008’de yayınlanan son iki bölümü Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da 85 milyon izleyici çekti, bu izleyicilerin 50 milyonunu kadınlar oluşturuyordu.” ifadesi yer almaktadır. Fakat tümcenin devamında buna yönelik herhangi bir ifade tekrar yer almamıştır.

2. *“Yabancı Ülkelerde Yayınlanan Türk Dizileri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde bir cümlede kadınlardan bahsedildiği belirlenmiştir. Metinde erkeklere yönelik ifadeler yer verilmemiştir.

3. *“Yabancı Ülkelerde Yayınlanan Türk Dizileri” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde sık sık Türk kültürünün parçası olan Türk dizilerinden söz edilmiştir. Metinde bu öğelerin olumlu bir şekilde aktarıldığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak Birleşik Arap Emirlikleri’nin kanalı Gulf News’e ve Rusya’nın kanalı Damaşnyı TV’ye de rastlanmaktadır. Metinde ayrıca, Arap kültürünün ögesi olan diziler ile Türk kültürünün ögesi olan diziler kıyaslanmıştır ve Türk dizileri daha üstün bulunmuştur. Metinde Türkçe,

Yunanca, Türkiye, Balkanlar gibi ifadeler de yer almaktadır. Ancak metinde “Yunan kültürünü olumsuz etkilediğini savunanların aksine Yunan halkı, artık göremedikleri aile bağlarının Türk dizilerinde güçlü bir şekilde yansıtıldığını düşünüyor.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeyle birlikte Türk aile yapısı olumlanmıştır ancak ilgili ifade Yunan aile yapısına yönelik olumsuz bir çağrışıma sebep olabilir.

4. “Yabancı Ülkelerde Yayımlanan Türk Dizileri” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Türk ve Arap ifadelerinin geçtiği belirlenmiştir. Ayrıca metinde Yunanlılardan da söz edilmiştir ve Türklerin komşusu olarak yansıtılmıştır.

4.3.11. Üçüncü Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına ulaşılmıştır. Metinde bilgi teknolojisinin tanımına, faydalarına ve kullanım yerlerine değinilmiştir.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Bilgi (26), teknoloji (23), eğitim (6), önemli (6), araç (5), kullanılmak (4), nasıl (3), insan (3), işlenmek (3), bilgisayar (3), farklı (3), soru (3), hayat (3), öğrenci (3), yanıt (3), işlenme (3), yer (3), fayda (2), toplamak (2), toplum (2), elde edilmek (2), iş (2), oluşturmak (2), insanlık (2), ulaşma (2), gereksinim (2), tamamı (2), verilen isim (2), yaşam (2), boyunca (2), beceri (2), büyük (2), iletişim (2), amaç (2), öğrenme ortamları (2), kolaylık (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelenerek metinde geçen eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık içeren sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Problem – sorun”, “cevap – yanıt”, “fayda – yarar”, “geliştirmek – arttırmak”, “üretmek – hazırlamak”, “üretmek – oluşturmak”, “elde etmek – ulaşmak”, “araç – vasıta”, “nicelik – ölçü”, “nitelik – kalite”, “götürmek – iletmek”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metinde zıt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir. Tespit edilen zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Çok – az”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde teknolojik aletler ve yer sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Teknolojik aletler sözcüklerinin alt anlamları şu şekildedir: Bilgisayar, televizyon, faks, televizyon, uydu araçları.

Teknolojik aletler sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Yer sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Dünya, kırsal bölge, okul, eğitim yerleri, öğrenme ortamları.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, kültüre ve cinsiyete ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

4.3.12. Üçüncü Ders Kitabı 6. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Bilgi Teknolojisi” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

2. *“Bilgi Teknolojisi” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

3. *“Bilgi Teknolojisi” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kültürlere ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

4. *“Bilgi Teknolojisi” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin ifadeler yer almamaktadır.

4.3.13. Üçüncü Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına ulaşılmıştır. Metinde sanatın tanımı, sanat sözcüğünün etimolojik kökeni, filozofların sanata karşı bakış açısı yansıtılmıştır.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Sanat (30), güzel (9), -a göre (6), insan (5), amaç (5), kelime (5), her (4), güzellik (4), duygu (4), doğa (4), arasında (3), gerek (3), yapay (3), anlam (3), yaklaşım (3), -a kadar (2), karşı (2), sanatçı (2), biçim (2), art (2), dönem (2), insanlık (2), toplum (2), toplumsal (2), farklı (2), etki (2), estetik (2), yaratmak (2), kullanılmak (2), kültür (2), İngilizce (2), yakın (2), daha (2), geniş anlam (2), zaman (2), kendi (2), kendisi (2), tutarlı (2), bütünlük (2), nesnel (2), öznel (2), yüzyıl (2), yoksa (2), deha (2), çaba (2), anlatım (2), sezgi (2), ifade edilmek (2), zeka (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete ve millete ilişkin ideolojik bir ayırım tespit edilmemiştir. Ancak sözcük tekrarlarında İngilizce ve art sözcüklerine rastlanmıştır. Diller de kültürün bir parçası olduğu için İngiliz kültürünün sözcük tekrarlarında geçtiği söylenebilir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki eş anlamlı, zıt anlamlı, alt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Eş anlamlı sözcükler belirtildiği gibidir: “Sezgi – duygu”, “salt – sadece”, “dışavurum – ifade ediliş”, “polemik – tartışma”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir. Bulgular şu şekildedir: “İçinde – dışında”, “nesnel – öznel”, “toplumsal – bireysel”, “güzel – çirkin”, “var – yok”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde zaman, dil ve filozof sözcüklerinin alt anlamlılığa sahip olduğu saptanmıştır.

Zaman sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Genelde, bugünkü, yakın zamana kadar, Rönesans zamanı, yakın zamana kadar, 1950 ve 1960’larda, 19. yüzyıl, bir yüzyıl sonra, Sanayi Devrimi sonrasında.

Metindeki zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlerle ilişkin ideolojik bir ayırım saptanmamıştır. Metinde geçen Rönesans zamanı ve Sanayi Devrimi ise gerçekleştiği dönemde Türk milletinin ülkesi olan Osmanlı Devleti’ni etkilememiştir. Avrupa’daki milletlerin etkilendiği bu iki dönem metindeki zaman sözcüğünün alt anlamı olarak belirlenmiştir.

Dil sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: İngilizce, Almanca, Türkçe, Arapça, köken, geniş anlam, kelime, anlam, art, kunst, artificial, künstlich, sanat, suni, genel anlam.

Dil sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete ve millete yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır. Ancak sanat sözcüğünün yapaylık anlamını taşımasına örnek vermek adına Arapça, İngilizce, Türkçe ve Almancadaki sanat sözcüklerinin kökünde bu anlamlara sahip olmasından söz edilmiştir ve böylece kültürlerin bir parçası olan dillere değinilmiştir. İlgili dillerin de metinde geçtiği tespit edilmiştir.

Filozof sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Thomas Munro, Kant, Hegel, Marks, Collingwood, Croce.

Metindeki filozof sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde metinde sözü edilen filozoflardan Kant'ın, Hegel'in ve Marks'ın Alman olduğu tespit edilmiştir. Yazar metinde özellikle Alman filozoflardan alıntıda bulunmuştur. Buna ek olarak Collingwood'un İngiliz, Thomas Munro'nun Amerikan ve Croce'un İtalyan olduğu belirlenmiştir. İlgili kişilerin bahsi geçen kültürlerin bir parçası olduğu belirlenmiştir. Ayrıca metinde alıntı yapılan kişiliklerin tamamı erkektir. Filozof sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

4.3.14. Üçüncü Ders Kitabı 7. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. “Sanat Nedir?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde kadınlara ilişkin bir ifade yer almamaktadır ancak erkek filozofların sanata akış açılarından bahsedildiği görülmektedir.

2. “Sanat Nedir?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?

Metinde kadınlara ilişkin bir ifade saptanamamıştır ancak Hegel, Kant, Marks, Collingwood, Thomas Munro ve Croce olmak üzere 6 erkek filozoftan söz edildiği belirlenmiştir.

3. “Sanat Nedir?” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Türk edebiyat kültürü de dahil olmak üzere birçok kültürde tartışma konusu olan sanatın sanat için mi yoksa toplum için mi olduğu tartışılmıştır. Bu, metinde “Sanat sanat için mi yoksa toplum için mi yapılmalı? Sanatın amacı faydalı olmak mıdır yoksa sadece güzeli aramak mı? Bu soruların kaynağı 19. yüzyıl Avrupa’sı. Yaklaşık bir yüzyıl sonra da bize ulaşan bir polemik.” olarak görülmektedir. Ayrıca biz adılı kullanılarak Türk kültürüne yönelik kapsayıcı bir tutum benimsenmiştir.

Metinde sanata ilişkin bakış açıları verilen filozofların üçü Alman, biri İngiliz, biri İtalyan ve biri de Amerikan'dır. Buna bağlı olarak ilgili milletlere ilişkin tanımlamaların verilmesi, bahsi geçen kişilerin görüşlerinin değerli bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Hiçbir filozofun düşüncesi yanlışlanmamıştır. Ayrıca, Amerikan filozof Thomas Munro'nun tanımının en uygun tanım olduğu metnin yazarı tarafından belirtilmiştir.

Buna ek olarak metinde "Kelimenin bugünkü kullanımı, Batı kültürünün etkisiyle İngilizcedeki "art" kelimesine yakın olsa da halk arasında biraz daha geniş anlamda kullanılır. Gerek İngilizcedeki "art" (artificial = yapay), gerek Almancadaki "kunst" (künstlich = yapay), gerekse Türkçedeki Arapça kökenli "sanat" (suni = yapay) kelimeleri, içlerinde yapaylığa dair bir anlam barındırır." ifadeleri göze çarpmaktadır. Sanat sözcüğünün anlamlarından söz etmek için dört kültürün dili örnek olarak verilmiştir, Türkçe ve Arapça hariç dillerden "Batı kültürü" olarak söz edilmiştir.

4. "Sanat Nedir?" adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde herhangi bir millete ilişkin ideolojik ayırım yaratan kullanıma rastlanmamıştır.

4.3.15. Üçüncü Ders Kitabı 8. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına ulaşılmıştır. Metinde adalet kavramından ve filozofların adaletle karşı bakış açısından söz edilmiştir.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Adalet (28), hak (7), görev (5), anlam (5), herkes (4), devlet (4), kavram (4), kanun (4), farklı (4), kişi (3), adil (3), insan (3), Platon (3), toplum (3), filozof (3), adaletsizlik (3), yerine getirilmek (3), dağıtılmak (3), doğru (3), akıl (3), vatandaşlar (3), 'Devlet' (2), hakkında (2), haksızlık (2), öngörmek (2), yanlış (2), faaliyet (2), teşkilat (2), Aristoteles (2), davranmak (2), kendi (2), yönetim (2), yargı (2), kelime (2), anlamak (2), biçim (2), erdem (2), fert (2), uzlaşımsal (2), birlikte (2), tabiat (2), doğal (2), aynı (2), ifade etmek (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde Aristoteles'in ve Platon'un, ayrıca Platon'un 'Devlet' kitabının tekrarlandığı belirlenmiştir. Bahsi geçen iki filozof da Yunan kültürünün bir parçasıdır ve erkektir. Buna bağlı olarak metinde Yunan kültürüne ve erkeklere yönelik kullanımların sözcük tekrarına uğradığı söylenebilir. Sözcük tekrarlarında herhangi bir millete yönelik kullanım saptanmamıştır.

Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelendiğinde eş anlamlılığa, zıt anlamlılığa ve alt anlamlılığa sahip sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: ‘Bilge – filozof’, ‘akit – sözleşme’, ‘görev – hizmet’, ‘iş – faaliyet’, ‘görev – iş’, ‘fikir – düşünce’, değişik – farklı’, ‘şekil – biçim’.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: ‘Doğru – yanlış’, ‘adaletsiz – adil’.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayrım tespit edilmemiştir.

Metin incelendiğinde felsefe sözcüğünün alt anlamlı sözcüklerine ulaşılmıştır.

Felsefe sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Filozof, düşünce adamları, Aristoteles, “Etik”, Platon, bilge.

Felsefe sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde düşünce adamları sözcüğüne ek olarak örnek verilen tüm filozofların erkek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bahsi geçen filozoflar Yunan ve İngiliz’dir ve metinde kitaplarından da söz edilmiştir. Buna bağlı olarak ilgili kültürlerden örnekler verildiği belirlenmiştir. Felsefe sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete ilişkin kullanıma rastlanmamıştır.

4.3.16. Üçüncü Ders Kitabı 8. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. “Adalet Nedir?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde düşünce adamı ifadesiyle erkeklere özgü bir kullanıma başvurulmuştur. Ayrıca metinde bahsi geçen Platon’un geliştirdiği kavram övülmüştür. Buna bağlı olarak metinde erkeklere yönelik olumlu bir bakış yansıtıldığı söylenebilir.

2. “Adalet Nedir?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?

Metinde düşünce adamları, Aristoteles, Platon ve Hobbess gibi ifadelerin kullanılmış olmasına bağlı olarak erkeklere yönelik kullanımların yüksek olduğu tespit edilmiştir. Metinde kadınlara yönelik bir ifade yer almamaktadır.

3. “Adalet Nedir?” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde bahsi geçen üç filozofun ikisi Yunan kültürünün, biri de İngiliz kültürünün bir üyesidir. Metinde Yunan filozofların ikisinin de kitaplarından söz edilmiştir ve

tanımlamalarına yer verilmiştir. Buna bağlı olarak metinde kültürlere ilişkin direkt bir ifade yer almamasına karşılık örtük olarak olumlu bir yansıtmada bulunduğu düşünülmektedir.

4. “Adalet Nedir?” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde herhangi bir millete ilişkin ifade kullanılmamıştır.

4.3.17. Üçüncü Ders Kitabı 9. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına ulaşılmıştır. Metinde mizahın ne olduğuna, mizahın tarih içindeki önemine ve insanların mizaha karşı yaklaşımına değinilmiştir. Ayrıca metinde Aristofanes’ten ve Freud’dan alıntılar yapılmıştır.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Mizah (27), insan (14), iyi (7), hayat (5), ne kadar (5), espri (5), (kabul (5), yıl (5), her (5), ciddi(5), yönetim (4), fikir (4), ego (4), kendi (4), sadece (4), çok (4), bağ kurma (3), hazır hale gelmek (3), ruh (3), içteki çocuk (3), kral (3), söz (3), mesaj (3), duygusal (3), konu (3), soytarı (3), durum (3), kolaylaştırmak (3), bakış açısı (2), zor (2), iş hayatı (2), alay eden (2), duvar (2), ortaya çıkarmak (2), güldürmek (2), esprili (2), etki (2), etki yapmak (2), mizahçı (2), güzellik (2), nasıl (2), ilişki (2)i, duvarların yıkılması (2), hepimiz (2), hal (2), öykü (2), kendisi (2), varlığımız (2), zeka (2), esprili (2), siyasetçi (2), sahip (2), iktidar (2), hikaye (2), Aristofanes (2), çalışma (2), kavram (2), parça (2), alan (2), önce (2), anlam (2), gösterge (2), akıl (2), gerginlik (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde erkek yöneticileri kapsayan kral ifadesinin kullanımına rastlanmıştır. Ayrıca Yunan bir erkek yazar olan Aristofanes de sözcük tekrarlarının içinde yer almaktadır. Buna dayanarak, sözcük tekrarlarında kültüre ilişkin bir kullanımın yer aldığı söylenebilir. Metinde herhangi bir millete yönelik ifadeye rastlanmamıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelenerek eş anlamlı ve zıt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Ömür – hayat”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir kültüre, millete ve cinsiyete yönelik ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “İyi – kötü”, “ilk – son”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir kültüre, millete ve cinsiyete yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde meslek, mizahi ürünler ve duygu sözcüklerinin alt anlamlarına ulaşılmıştır.

Meslek sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Siyasetçi, mizahçı, senaryo yazarları, sanatçılar, kral, soytarı, öykü anlatıcıları, filozoflar, psikologlar, sosyologlar, doktorlar, pazarlamacılar, eğitim bilimciler, hoca.

Meslek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde kral ifadesine rastlanmıştır. Kral sözcüğü erkeklere yönelik bir ifadedir. Ayrıca hoca kelimesinin ise günümüzde öğretmen anlamında kullanılan kapsayıcı bir ifade olduğu bilinmektedir. Ek olarak, dini görevliler için de hoca kelimesi kullanılmaktadır. Günümüzdeki değişimine ek olarak, asıl anlamı budur. Dolayısıyla ilgili sınıflandırma şemasında Türk kültürlerinden ve erkek ifadelerinden bahsedildiği gözlenmiştir.

Metindeki mizahi ürünler sözcüklerinin alt anlamları şu şekildedir: Nasrettin Hoca fıkraları, Bektaşî fıkraları, Marco Paşa hikayeleri, Karagöz Hacivat.

Metindeki mizahi ürünler sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde Türk kültürüne ilişkin mizahi öğelerin kullanıldığı ve yalnızca erkeklerden örnek verildiği gözlenmiştir. İlgili sınıflandırma şemasında herhangi bir millete yönelik ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Duygu sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Ciddi, öfkeli, kin, düşmanlık, neşelendirmek, ciddiye, gerginlik.

Metindeki duygu sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

4.3.18. Üçüncü Ders Kitabı 9. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Mizah Her Kapıyı Açar” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde erkeklere yönelik ifadelerde erkeklere mizahın babası, zeki, düzeni eleştirenler gibi ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca erkeklerden alıntı yapılmıştır ve bu alıntılar desteklenmiştir. Metinde kadınlara yönelik bir ifade bulunmamaktadır.

2. *“Mizah Her Kapıyı Açar” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde kadınlara yönelik bir ifade yer almamaktadır. Metinde verilen mizahi ürünlerin tamamı erkeklere yöneliktir. Ayrıca metinde Freud’dan ve Aristofanes’ten alıntı

yapılmıştır. Ek olarak, kral gibi örneklerle de erkeklere yönelik ifadelerle başvurulmuştur. Metnin genelinde erkeklerden söz edilmektedir.

3. “*Mizah Her Kapıyı Açar*” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde Yunan kültürünün ve Türk kültürünün mizahi öğelerine yer verilmiştir. Ayrıca, metinde Alman kültürünün bir ögesi olan Freud’dan da alıntıda bulunulmuştur.

4. “*Mizah Her Kapıyı Açar*” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?

Metinde milletlere ilişkin bir ifadeye rastlanmamıştır.

4.3.19. Üçüncü Ders Kitabı 10. Üniteye İlişkin Bulgular

- *Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?*

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına ulaşılmıştır. Metinde tasarruflu olmak için ipuçları verilmiştir. Bu sebeple alt başlıklar kullanılmıştır.

- *Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?*

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: İyi (11), daha (8), için (7), öğrenci (7), harcama (6), yaş (5), kart (5), kredi kartı (5), ayrıca (5), ürün (5), eşya (5), ev (5), tasarruf (4), hayat (4), elektronik aletler (3), dönem (3), gelir (3), araç (3), kimi (3), gün içerisinde (3), indirim (3), alışkanlık (3), seçenek (3), farklı (3), süpermarket (3), malzeme (3), ihtiyaç (3), sınavlar (3), alışveriş (2), kimisi (2), karar (2), maddi (2), sahip (2), eğitim (2), toplu taşıma (2), şehir (2), etkin (2), mevcut (2), sistem (2), tekrar (2), artık (2), ufak (2), buzdolabı (2), miktar (2), sayı (2), oda (2), sık (2), fatura (2), hem ... hem de ... (2), anlamda (2), sağlamak (2), genellikle (2), kütüphane (2), para (2), kaçınmak (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım belirlenmemiştir.

- *Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?*

Metindeki sözcükler incelendiğinde eş anlamlılık ve zıt anlamlılık ilişkilerine sahip sözcükler saptanmıştır. Metinde alt anlamlılık ilişkisine sahip bir sözcük saptanmamıştır.

Metinde belirlenen eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Zaman – vakit”, “aktif – etkin”, “değişik – farklı”, “kent – şehir”, “az – eksik”, “cep yakıcı – pahalı”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metinde belirlenen zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Fazla – az”, “yerli – yabancı”, “pahalı – uygun”, “kolay – zor”, “eksik – fazla”, “almak – satmak”, “kolaylık – zorluk”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde cinsiyetlere, milletlere ve kültürlere ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Metin incelendiğinde elektronik aletler ve banka sözcüklerinin alt anlamlarına ulaşılmıştır.

Elektronik aletler sözcüklerinin alt anlamları şu şekildedir: Cep telefonu, müzik çalar, tablet, buzdolabı, beyaz eşya, bilgisayar.

Elektronik aletler sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Banka sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Limit, kredi kartı, borç, ödeme, harcama.

Banka sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrıma rastlanmamıştır.

4.3.20. Üçüncü Ders Kitabı 10. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Öğrenciler İçin Tasarruf Yöntemleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler rastlanmamaktadır. Metindeki tümcelerde dilbilgisel ve sezgisel cinsiyet saptanmamıştır. Metinde, okurlara biz ve siz adıkları ile seslenilmiştir.

2. *“Öğrenciler İçin Tasarruf Yöntemleri” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler kullanılmamıştır.

3. *“Öğrenciler İçin Tasarruf Yöntemleri” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde kültürlere ilişkin ifadeler kullanılmamıştır.

4. *“Öğrenciler İçin Tasarruf Yöntemleri” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin ifadeler kullanılmamıştır.

4.3.21. Üçüncü Ders Kitabı 11. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. Metinde küresel ısınmaya, küresel ısınmanın etkilerine bilimsel açıklamalarla yer verilmiştir. Ayrıca, metinde Muazzez İlmiye Çığ'dan alıntı da yapılmıştır.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Küresel ısınma (7), Dünya (7), sıcaklık (6), artış (6), bazı (4), değişiklik (3), tarafından (3), atmosfer (3), ışın (3), son (3), bilim adamları (3), gaz (3), etkilemek (3), insan (3), iklim (3), görüşünde (2), etki (2), artma (2), derece (2), küresel sıcaklık (2), yüzey (2), karbondioksit (2), metan (2), örtü (2), dönem (2), ortalama (2), yüzyıl (2), hayat (2), kutuplar (2), deniz (2), su (2), seviye (2), değişmek (2), hayvan (2), bölge (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde herhangi bir millete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım yapılmadığı saptanmamıştır. Ancak metinde bilim insanlarının yerine bilim adamlarının kullanıldığı ve böylece cinsiyet ayrımı yapıldığı tespit edilmiştir.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metindeki sözcükler incelenip eş anlamlı ve zıt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Neden olmak – yol açmak”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler aşağıda şu şekildedir: “Artış – azalma”, “erken gelme – gecikme”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir millete, kültüre ve cinsiyete ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Metin incelenerek kimya, doğal afet, yer, hastalık ve zaman sözcüklerinin alt anlamları tespit edilmiştir.

Kimya sözcüğünün alt anlamlılığına ilişkin bulgular şu şekildedir: Sera etkisi, diazor monoksit gazlar, karbondioksit, metan gazı.

Kimya sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, kültüre ve cinsiyete ilişkin ideolojik ayırım saptanmamıştır.

Doğal afet sözcüklerinin alt anlamlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Kasırga, sel, taşkın, çölleşme, toprak kaybı, kuraklıklar.

Doğal afet sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayırım saptanmamıştır.

Yer sözcüğünün alt anlamlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Atmosfer, Dünya yüzeyi, Dünya'nın üzerinde, yeryüzü, en yüksek zirveler, okyanus derinlikleri, Ekvator, kutuplar, kıyı kesimler, Kuzey Yarımküre'de, Dünya'nın bazı bölgelerinde.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Hastalık sözcüğünün alt anlamlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Kalp hastalıkları, solunum yolu hastalıkları, insan sağlığı, alerjik hastalıklar, diğer hastalıklar.

Hastalık sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, kültüre ve cinsiyete ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

Zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde elde edilen veriler şu şekildedir: İlkbahar, sonbahar, kışın, son dönemlerde, bu yüzyıl sonunda, 1960'ların sonlarından bu yana, son 50 yıldaki, 1860'tan günümüze kadar, 20. yüzyıl boyunca, göç dönemleri.

Zaman sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, kültüre ve cinsiyete ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

4.3.22. Üçüncü Ders Kitabı 11. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“Küresel Isınma Nedir?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde cinsiyetlere yönelik ifadelerde olumlu ve olumsuz çağrışımlar kullanılmamıştır.

2. *“Küresel Isınma Nedir?” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde Muazzez İlmiye Çığ'dan alıntı yapılmıştır ve bilim insanları ifadesinin yerine bilim adamları ifadesinin 3 kez kullanıldığı gözlenmiştir.

3. *“Küresel Isınma Nedir?” adlı metinde kültürlerle ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Muazzez İlmiye Çığ'dan bahsedilmesine bağlı olarak Türk kültürüne yönelik bir kullanım tercih edilmiştir.

4. *“Küresel Isınma Nedir?” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde milletlere ilişkin bir ifadenin kullanılmadığı belirlenmiştir.

4.3.23. Üçüncü Ders Kitabı 12. Üniteye İlişkin Bulgular

- Hangi sınıflandırma şemalarından faydalanılmış?

Metinde bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak sayısal değerlerden yararlanılmıştır ve örnekler verilmiştir. Metin, bir haber metni niteliğinde yazılmıştır.

- Sözcük tekrarlarına ya da sözcük ötesiliğine ilişkin kullanımlar var mı?

Metinde belirli sözcük tekrarları bulunmaktadır. Sözcük tekrarlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Sosyal medya (7), olay (7), Facebook (6), bağımlılık (6), Twitter (5), kadın (5), internet (5), üzerinden (4), yarış (4), takipçi (4), Keselowski (4), araştırma (3), daha (3), genç (3), tweet (3), kaza (3), duman (3), oda (3), nikah (3), hırsız (2), bağımlı (2), son (2), profil (2), haber (2), başvuru (2), ilk (2), poliklinik (2), sadece (2), çünkü (2), iş yeri (2), ilginç (2), çalışan (2), internet (2), Üsküdar (2), gelin (2), damat (2), şahit (2), mekan (2), Foursquare (2), fotoğraf (2), ilan etmek (2), direksiyon başında (2), güvenlik aracı (2), alev (2), Montoya (2), arkadaş (2), intihar (2), sırasında (2), mesaj (2).

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde Amerikalı, erkek bir yarış pilotu olan Keselowski'den ve Kolombiyalı erkek bir yarış pilotu olan Montoya'dan söz edilmesine bağlı olarak ilgili kültürlere yönelik sözcük tekrarlarına başvurulduğu saptanmıştır. Ayrıca ikişer kez gelin ve damat ifadelerinin kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca sözcük tekrarlarında İstanbul'un semtlerinden biri olan Üsküdar'ın yer aldığı, yani Türk kültürüne ilişkin kullanımların sözcük tekrarlarında yer aldığı belirlenmiştir. Metinde herhangi bir millete yönelik ifadenin yer almadığı saptanmıştır.

- Sözcükler arasında önemli ideolojik ilişkiler (eş anlamlılık, zıt anlamlılık ve alt anlamlılık) var mı?

Metin incelendiğinde eş anlamlı ve zıt anlamlı sözcükler tespit edilmiştir.

Metindeki eş anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Bitirmek – tamamlamak”, “belirtmek – bildirmek”, “cevap – yanıt”.

Metindeki eş anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, kültüre veya millete ilişkin ideolojik ayırım tespit edilmemiştir.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler şu şekildedir: “Önce – sonra”, “çok – az”.

Metindeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin bir ideolojik ayırma rastlanmamıştır.

Metin incelendiğinde sosyal medya, meslekler ve yer sözcüklerinin alt anlamlarına ulaşılmıştır:

Sosyal medya sözcüklerinin alt anlamlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Yazışmak, Twitter, Facebook, Foursquare, Instagram, tweetlemek, tweet atmak, tweet, takipçi, mesaj.

Sosyal medya sözcüklerinin alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Meslek sözcüğünün alt anlamları şu şekildedir: Doktor, genç çalışanlar, 50 yaş ve üstü çalışanlar, belediye başkanı, polis, pilot.

Meslek sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde herhangi bir millete, cinsiyete ve kültüre ilişkin ideolojik bir ayrım saptanmamıştır.

Yer sözcüğünün alt anlamlarına ilişkin bulgular şu şekildedir: Türkiye, Üsküdar, mekân, mahalle, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, poliklinik, iş yeri.

Yer sözcüğünün alt anlamları incelendiğinde Türkiye'deki yerlerin sıklıkla örnek verildiği, yani Türk kültürüne ilişkin öğelerin alt anlamlarda yer aldığı gözlenmiştir. Herhangi bir millete ve cinsiyete ilişkin ideolojik ayrım saptanmamıştır.

4.3.24. Üçüncü Ders Kitabı 12. Üniteye İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. *“İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metnin genelinde erkeklerin tanık gösterildiği gözlenmiştir. İki erkek yarış pilotundan, bir erkek nikah memurundan ve bir erkek doktordan söz edilmiştir. Buna ek olarak, metinde intihar eden Tayvanlı bir kadından da bahsedilmiştir. Metnin geri kalanında ise gelin ve damat, karı ve koca veya anne ve baba gibi tamamlayıcı ifadelere başvurulmuştur.

2. *“İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı” adlı metinde kadınlara ve erkeklere ilişkin ifadelerin dağılımı nasıldır?*

Metinde 7 kez erkeklere yönelik ifade, 4 kez ise kadınlara yönelik ifade kullanılmıştır.

3. *“İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı” adlı metinde kültürlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Türk kültürünün bir parçası olan nikah töreni yer almaktadır. Ayrıca Çince'den söz edilerek Çin kültürüne değinilmiştir.

4. *“İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı” adlı metinde milletlere ilişkin ifadeler nasıl yansıtılmıştır?*

Metinde Tayvanlı, Kolombiyalı, Türk ve Amerikalı kişilerden örnekler verilmiştir. Türkler üzerinden verilen örneklerin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

4.3.25. Üçüncü Ders Kitabına İlişkin Bulguların Genel Değerlendirmesi

Üçüncü ders kitabı, Fairclough'ın eleştirel söylem çözümlemesi ile çözümlenerek 12 üniteye ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İlgili ünitelerde 4 sınıflandırma şeması belirlenmiştir. 12 metinden 8'i bilgilendirici/açıklayıcı, 2'si tarih, 1'i kişiler, 1'i yerler/kültürler sınıflandırma şemasına sahiptir.

Tablo 8 Üçüncü ders kitabındaki ünitelerin sınıflandırma şemaları

Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şeması	• 2. Ünite • 6. Ünite • 7. Ünite • 8. Ünite • 9. Ünite • 10. Ünite • 11. Ünite • 12. Ünite
Tarih sınıflandırma şeması	• 3. ünite • 4. Ünite
Kişiler sınıflandırma şeması	• 1. Ünite
Yerler/kültürler sınıflandırma şeması	• 5. Ünite

Kişiler sınıflandırma şemasından yararlanılan 1. ünite de incelenen metinde Albert Einstein, Thomas Edison, Alexander Graham Bell ve Isaac Newton gibi bilim insanlarının çocuklukları, aile hayatları ve buluşları anlatılmıştır. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 2. ünitenin metninde aşk ve aşkın kimyasal yapısı anlatılmaktadır. Metinde aşk duygusunun hormonlar üzerindeki etkisinden ve buna bağlı olarak yapılan deneysel bir çalışmadan söz edilmektedir. Tarih sınıflandırma şemasına sahip 3. ünitenin metninde satranç ve tavla oyunları anlatılmış, bu 2 oyunun tarihsel gelişiminden söz edilmiştir. Buna bağlı olarak, metinde bu 2 oyunun icadından söz edilmiştir. Tavlânın ve satrancın icadı sırasında Pers ve Hint krallarının mektuplaşmalarını içermektedir. Tarih sınıflandırma şemasına sahip 4. ünitenin metninde “arzuhal” kavramından söz edilmiştir. Buna bağlı olarak arzuhallerin yazıldığı dönemden, arzuhalcilikten, arzuhalcilerin çalıştıkları yerlerden bahsedilmiştir ve arzuhal kavramının yeni dönemde dilekçeye dönüşmesinden ve günümüzdeki durumundan söz edilmiştir. Yerler/kültürler sınıflandırma şemasına sahip 5. ünitenin metninde yabancı ülkelerde yayınlanan Türk dizilerinden, bu dizilerin hangi diziler olduklarından, Türk bakanlıklarının buna ilişkin yorumlarından, Türk dizilerinin yabancı ülkelere yarattıkları etkilerden söz edilmektedir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 6. ünitenin metninde bilgi teknolojisi kavramından söz edilmektedir. Buna dayanarak önce bilgi teknolojisinin tanımına değinilmiş, ardından bilgi teknolojisinin

kullanıldığı yerlerden söz edilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 7. ünite metninde sanat kavramının tanımları üzerinde durulmuş ve filozofların sanat kavramına yönelik yorumlarından bahsedilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 8. ünitenin metninde adalet kavramından söz edilmiştir ve adalet kavramının tarih boyunca filozoflar açısından yorumlanışlarına değinilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 9. ünitenin metninde mizah kavramının öneminden söz edilmiştir. Buna bağlı olarak mizah kavramından tarihsel olarak söz edilmiştir. Metinde mizahın değişik meslek grupları tarafından yorumlanışı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, metinde mizah öğelerinden de söz edilmiştir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 10. ünitenin metninde maddeler halinde tasarruf yöntemlerinden bahsedilmektedir. Metinde tasarruf yöntemlerine yönelik öneriler öğrencilere yöneliktir. Bu tasarruflar ulaşım, alışveriş, eğitim önerileri ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 11. ünitenin metninde küresel ısınma kavramına değinilmektedir. Bu sebeple önce küresel ısınma kavramının Dünya'ya etkisinden, sonra insanlara etkisinden bahsedilmektedir. Bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına sahip 12. ünitenin metninde internete ve sosyal medyaya yönelik bağımlılıklardan söz edilmiştir. Bu sebeple birtakım gazete haberleri örnek gösterilmiştir.

Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde erkeklerden sıkça söz edildiği saptanmıştır. Metinlerdeki sözcük tekrarları incelendiğinde “Isaac Newton”, “Albert Einstein”, “Sir Charles Wheatstone”, “Alexander Graham Bell”, “Arap” ve “Pers imparatorları”, “Aristoteles”, “Platon”, “Aristofanes”, “Keselowski” ve “Montoya” gibi isimlere yer verildiği, böylece büyük ölçüde erkeklerden söz edildiği saptanmıştır. Bunun dışında, metinlerden birinde “bilim adamları” ifadesiyle eril bir kullanıma başvurulmuştur. Metinlerde “anne”, “baba”, “gelin” ve “damat” gibi ifadeler de rastlanmıştır. Metindeki sözcük tekrarları incelendiğinde “anne” ve “gelin” ifadeleri haricinde kadınlara yönelik bir kullanıma rastlanmamıştır. Bunun dışında, metinlerde İngiliz, İskoç, Alman, Amerika, Yahudi, Yunan, Hint, İran, Arap, Kolombiya ve Türk kültürlerine yönelik kullanımlara rastlanmıştır. Metinlerde Arap, İran ve Hint milletlerine yönelik sözcük tekrarlarına da denk gelinmiştir.

Metinde eş anlamlılığa sahip sözcükler incelendiğinde “arzuhal” ve “dilekçe” sözcüklerinin kullanımıyla Türk kültürüne yönelik kullanımda bulunduğu belirlenmiştir ancak herhangi bir cinsiyete ve millete yönelik kullanıma rastlanmamıştır.

Metinde zıt anlamlılığa sahip sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre yönelik kullanım saptanmamıştır.

Metinlerde toplam 35 alt anlamlılığa sahip sözcük ve 272 alt anlamlı sözcük tespit edilmiştir. İlgili sözcüklerde herhangi bir millete ilişkin ifadeye rastlanmamıştır. İlgili sözcüklerde büyük ölçüde erkeklere yönelik kullanımlar olduğu belirlenmiştir. Sözcüklerin 3'ü kadınlara yöneliktir ve bu sözcükler yalnızca 1 metinde, aile bağlamında kullanılmıştır. İlgili sözcükler anne, annecanne ve kız kardeşlerdir. 14 kullanım ise erkeklere yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bu sözcükler “kral”, “hoca”, “bilim adamı”, “düşünce adamı”, “baba”, “oğul”, “dede”, “Marks”, “Hegel”, “Kant”, “Thomas Munro”, “Croce”, “Collingwood”, “Aristoteles”, “Platon”, “Hobbes”, “Nasrettin Hoca”, “Bektaşî”, “Marco Polo”, “Karagöz Hacivat” gibi ifadelerdir. Bunun dışında, kültürlerle yönelik 67 alt anlamlı ifade bulunmaktadır. Bu ifadelerin 34'ü Türk kültürüne, 7'si Alman kültürüne, 6'sı Amerikan kültürüne, 5'i İngiliz kültürüne, 5'i Yunan kültürüne, 3'ü Hint kültürüne, 3'ü Arap kültürüne, 2'si İspanyol kültürüne, 1'i İskoç kültürüne, 1'i Latin kültürüne, 1'i İtalyan kültürüne, 1'i Mısır kültürüne, 1'i İran kültürüne, 1'i Rus kültürüne, 1'i İran kültürüne ve 1'i Afrika kültürüne aittir. Türk kültürüne yönelik kullanımlar “Yeni Cami”, “Ayasofya Cami”, “İstanbul”, “Beyazıt”, “Sultan Ahmet Meydanı”, “kahvehane”, “Üsküdar”, “Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi” ve “Türkiye” gibi yerlerle, dille, “Tek Türkiye”, “Asmalı Konak”, “Kurtlar Vadisi”, “Sıla”, “Sakarya Fırat”, “Bumerang Cehennemi”, “Deli Yürek”, “Acı Hayat”, “Deniz Yıldızı” gibi televizyon dizileriyle, “Nasrettin Hoca fıkraları”, “Bektaşî fıkraları”, “Marco Polo hikayeleri”, “Karagöz Hacivat” gibi güldürü öğeleri ile ve bakanlıklarla ifade edilmiştir. Alman kültürüne yönelik kullanımlar dille ve “Kant”, “Hegel”, “Marks” gibi filozoflarla, “Almanya” ifadesiyle, Amerikan kültürüne yönelik ifadelerse “Amerika”, “Ohio”, “Michigan”, “Port Huron”, “Detroit” gibi yerlerle ve filozof “Thomas Munro” ile yansıtılmıştır. Metinde İngiliz kültürüne yönelik ifadeler dil ile, filozof “Collingwood” ile, yer ifadesi olan “Lincolnshire” ile ifade edilmiştir. Arap kültürüne yönelik ifadeler dille ve “Gulf News” ile yansıtılmıştır. İspanya kültürüne yönelik ifadeler “İspanya” ve “Lucena” ile yansıtılmıştır. Hindistan kültürü, “Hindistan”, “çaturanga”yla ve “satranç”la yansıtılmıştır. Latin kültürü “Latince” ile, Rus kültürü “Damaşny TV” ile, İran kültürü “İran” ile, Afrika kültürü “MBC” ile, İran kültürü “tavla” ile, İtalyan kültürü filozof “Croce” ile, İskoç kültürü “İskoçya” ile, Mısır kültürü ise “Mısır” ile ifade edilmiştir.

İlgili metinlerin araştırma sorularına bağlı olarak değerlendirilmesinde ulaşılan bulgular aşağıdaki gibidir:

Metinler incelendiğinde, büyük ölçüde erkeklerden söz edildiği belirlenmiştir. Metinlerde “Isaac Newton”, “Sir Charles Wheatstone”, “Albert Einstein”, “Kenan

Kalecikli", "Nevşiyani", "Büzur Mehir", "Hint imparatoru", "Hegel", "Kant", "Marks", "Collingwood", "Thomas Munro", "Croce", "Aristoteles", "Hobbes", "Freud", "Aristofanes" gibi tarihi kişiliklerin dışında, "baba", "düşünce adamı", "bilim adamı", "erkek", "mizahın babası", "yarış pilotu", "nikah memuru", "doktor", "koca", "damat" gibi ifadelerle de erkeklerden sıklıkla söz edilmiştir. Metinlerde, ilgili erkeklerin olumlu şekilde yansıtıldığı ifadeler yer almaktadır. Metinlerde "anne", "karı", "gelin", Tayvanlı bir kadın gibi ifadelerin dışında, "Muazzez İlmiye Çığ"dan da alıntı yapılmıştır. Ayrıca, bir metinde sayısal olarak kadın izleyicilerden söz edilmiştir.

Ayrıca, yapılan incelemeler sonucunda, metinlerde Alman, İngiliz, Yunan, Latin, İskoç, Yahudi, Amerikan, Türk, İran, İspanyol, Hint, Rus, Arap, Çin, İtalyan kültürlerinden bahsedildiği saptanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda ilgili kültürlerin çoğunlukla olumlandığı ancak Yunan aile kültürünün olumsuz bir şekilde yansıtıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, bir metinde Arap kültürünün öğeleri olan diziler ve Türk kültürünün öğeleri olan diziler karşılaştırılmıştır ve Türk kültürüne ait dizilerin daha üstün bulunduğu saptanmıştır.

Metinlerde "Hintli", "Arap", "Endülüslü", "Pers", "Türk", "Tayvanlı", "Amerikalı", "Kolombiyalı" gibi milletlere yönelik kullanımlar yer almaktadır. Metinlerde milletlere yönelik ideolojik bir ayırım yer almamaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Tartışma

Şimşek (2019), “Subliminal Bir Güç Göstergesi: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ders Kitapları” adlı çalışmasında yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik kullanılan ders kitaplarında kadınlara ve erkeklere yönelik pozitif ayrımcılığın bulunduğu durumlar tespit etmiştir. Bu çalışmada, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık içeren kullanımlara ulaşılmamıştır. Ancak Şimşek, çalışmasında ilgili ifadelerle bu çalışmaya dahil edilmemiş eşdizimlilik temasıyla ulaşmıştır. Ayrıca, Şimşek Türk kültürünün ve diğer kültürlerin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında yer aldığını belirtmiştir. Bu çalışma, Şimşek’in sonucunu destekler niteliktedir. Şimşek’in çalışmasında, metinler incelenirken “Türk milleti”nin metinlerdeki işleyişinin üzerinde durulmuştur. Diğer milletler ile ilgili bir yorumda bulunulmamıştır. “Türk milleti” ile ilgili varılan sonuçlar benzerlik taşımaktadır. Şimşek’in çalışmasında daha fazla kitap incelenmiş, bu çalışmaya dahil edilmemiş sorular araştırılmıştır. Varılan sonuçlar arasındaki farklılıkların buna bağlı olduğu düşünülmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarına yönelik eleştirel söylem çözümlemesi yapılan başka bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Mutlu ve Set (2020), Gazi Yabancılar için Türkçe C1 ve İstanbul Yabancılar için Türkçe C1 kitaplarını kültür unsuru açısından incelediği çalışmasında, kültür açısından benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu bağlamda, ilgili araştırmada ve bu çalışmada incelenen ders kitaplarının Türk kültürü aktarımı açısından yeterli olduğu kanısına ulaşılmıştır.

İşıkoğlu (2019), Yedi İklim Türkçe C1 ders kitabını hedef kültür olan Türk kültürü bağlamında incelemiş ve Türk kültürüne yönelik bazı öğelerin olumsuz içeriklere sahip olduğu sonucuna varmıştır. İlgili çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda verilen kök değerlerle bir araştırma yapıldığı için farklı sonuçlara ulaşıldığı düşünülmektedir.

5.2.Sonuç ve Öneriler

Birinci ders kitabı, ikinci ders kitabı ve üçüncü ders kitabı incelenerek şu sonuçlara ulaşılmıştır:

3 kitapta en çok bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasına başvurulmuştur. 26 okuma metninin 13’ü bilgilendirici/açıklayıcı sınıflandırma şemasının içinde yer almaktadır. Geri kalan 13 metnin 4’ü yerler/kültürler sınıflandırma şemasına, 4’ü kişiler sınıflandırma şemasına, 4’ü tarih sınıflandırma şemasına, 1’i spor sınıflandırma şemasına dahil edilmiştir.

İlgili sınıflandırma şemalarına bağlı olarak metinlerde genellikle açıklayıcı bir tavırla fikirler veya nesnel gerçeklikler sunulmuştur. Buna rağmen, anlatıma bağlı olarak yapılan birçok farklılık saptanmıştır. Bu farklılıklar eleştirel olarak çözümlenmiştir. Kişiler sınıflandırma şemasında tarihsel ve kültürel olarak sözü edilen kişiler ideolojik çağrışımlara sebep olabilmektedir. Yerlere ve kültürlere yönelik anlatımlara da ilgili kitaplarda başvurulmuştur. Kimi şemada farklı kültürlere yer verilse de Türk kültürlerine yönelik metinlere de rastlanmıştır. Tarih sınıflandırma şemalarında da kimi metinlerde geçmişten günümüze yansıtılan tarihi durumlardan söz edilebilmiştir. Spor şeması ise 1 metinde görülmüştür ve ilgili metin Türkiye'nin futbolda başarılı olduğu yıllarından seçilerek haber metni niteliğinde sunulmuştur.

Metinlerdeki sözcük tekrarları incelendiğinde, sözcük tekrarlarında büyük ölçüde erkeklere yönelik sözcük tekrarlarına rastlanmıştır. Erkeklere yönelik özel isim kullanımlarına ek olarak, “bilim adamı” gibi eril kapsayıcı ifadelerle sıklıkla rastlanmıştır. Kadınlara yönelik sözcük tekrarlarına, aile üyeleri olarak veya “kadın” gibi ifadelerle denk gelinmiştir. Metinlerde Türk kültürüne yönelik öğelere sıklıkla denk gelinmiştir. Ancak, buna ek olarak sıklıkla Amerikan kültürüne ilişkin sözcük tekrarlarına rastlanmıştır. İskoç, İspanyol, Avusturyalı, Hırvat, Alman, Arap, İngiliz, Yahudi, Kolombiya, Yunan, Hint, İran sözcük tekrarlarına uğramış diğer kültürlerdir. Sözcük tekrarlarında Türk, İskoç, Alman, Arap, İran ve Hint milletlerine yönelik kullanımlar tespit edilmiştir. En çok tekrara uğrayan sözcük Türk olmuştur.

Eş anlamlı sözcükler incelendiğinde metinlerde “simit-gevrek”, “çekirdek-çiğdem”, “para-akçe”, “hekim-doktor” ve “arzuhal-dilekçe” gibi Türk kültürüne ilişkin eş anlamlı sözcüklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak eş anlamlı sözcüklerde cinsiyetlere ve milletlere ilişkin kullanımlar saptanmamıştır.

Metinlerdeki zıt anlamlı sözcükler incelendiğinde herhangi bir cinsiyete, millete ve kültüre ilişkin ideolojik kullanıma rastlanmamıştır.

Metinlerdeki alt anlamlılık ilişkileri incelenmiştir. Metinlerde 77 adet alt anlama sahip sözcük belirlenmiştir. İlgili sözcüklerin 656 alt anlama sahip olduğu saptanmıştır. Bu sözcüklerin 67 tanesi Türk kültürüne, 19 tanesi Amerikan kültürüne, 11 tanesi Alman kültürüne, 6 tanesi Yunan kültürüne, 5 tanesi İngiliz kültürüne, 3 tanesi Arap kültürüne, 2 tanesi Latin kültürüne, 2 tanesi Afrika kültürüne, 2 tanesi Fransa kültürüne ve 2 tanesi İspanyol kültürüne aittir. Alt anlamlılık incelendiğinde İskoç, Bangladeş, İtalyan, Mısır, İran, Rus, Hırvat, Polon, Suriye, Macar, Avusturya ve İsviçre kültürlerine ait birer kullanıma denk gelinmiştir. İlgili sözcüklerden 3'ünün kadınlara yönelik olduğu, 22'sinin erkeklere yönelik

olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, örtük olarak erkeklere yönelik kullanımlar da metinde yer almaktadır. Açık olarak verilen erkek ifadelerinde “bilim adamı”, “düşünce adamı”, “superman” gibi ifadelerin dışında özel isimler ve aile üyeleri de yer almıştır. Kadınlara yönelik kullanımlara “anne”, “anneanne”, “kız kardeş” gibi aile üyeleriyle rastlanmıştır. Metinlerdeki alt anlamlı sözcükler incelendiğinde Yunan, Türk, İranlı, İbrani ve Arap milletlerine yönelik ifadelerle rastlanmıştır.

İlgili metinlerin araştırma sorularına bağlı olarak değerlendirilmesinde ulaşılan genel bulgular aşağıdaki gibidir:

Üç kitapta da eril ifadelerle sıklıkla yer verildiği saptanmıştır. Düşünce adamı, bilim adamı, atalarımız, güldürünün babası gibi örneklerin dışında, metinlerde örnek verilen ve alıntı yapılan kişiler genellikle erkektir. Ayrıca kadınlardan çok büyük ölçüde annenin çocuğunu gezdirmesi, ninelerimizin yaptığı macunlar, annesinin vefatından sonra babaannesinin bakımını üstlendiği bir bilim insanı, gelin, kız kardeş vb. gibi ifadeler olmak üzere aile üyeleri olarak söz edilmiştir. Kadınların cümleleri verilen metinlerde de konuşmasının erkeklere kıyasla daha az yer aldığı saptanmıştır. Ancak bu durum incelenen metinlere bağlı olabileceği için kesin karara varılması adına bütün okuma metinlerinin incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca, bahsi geçen metinlerde erkeklerden tarihsel olarak daha fazla bahsedilmesi kadınlara eski dönemlerde fazla fırsat verilmemesine ve erkeklerin tarihi kişilikler olarak daha sık anılmasına bağlı olarak da ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Örneğin, bilim insanlarından söz edilen bir metinde eski dönemlerde kadınlara bilim insanı olarak fazla fırsat verilmemesi ve buna bağlı olarak günümüzde daha çok erkeklerin bilime katkılarından söz edilmesi bu duruma yol açabilmiştir.

Metinlerde kültürlere ilişkin ifadeler incelendiğinde ise örneklerin büyük oranda Türk kültürüne yönelik olduğu belirlenmiştir. Bunun dışında metinlerde Çin, İskoç, Amerikan, Fransız, İbrani, Yunan, Bangladeş, Avusturya, İspanyol, Gana, Macaristan, Alman, Suriye, Polon, Afrika, İsveç, İngiliz, Latin, Yahudi, İran, Hint, Rus, Arap ve İtalyan kültürlerine rastlanmıştır. Yiyecekleri, tarihsel gelişimi ve mimari yapılarıyla Türk kültürüne, şirketler ve “CEO”lar ile Amerikan kültürüne, eğitim sistemi yoluyla Alman ve Macar kültürüne olumlamlarda bulunulmuştur. Bir metinde futbol maçları yoluyla İspanyol, Fransız, Türk ve Alman kültürleri olumlanmıştır. Ayrıca, bir metinde “ebced hesabı” anlatılırken ilgili sistemin benzerinin İbrani ve Yunan kültüründe de yer aldığı ancak Türk kültüründe olduğu gibi büyük yer kaplamadığı belirtilmiştir. Bir başka metinde ise Yunan kültürünün aile bağlarının zayıfladığı, Türk dizileri sayesinde bu zayıf bağların güçlendiği belirtilmiştir. Türk dizileri, Arap dizileriyle karşılaştırılmış ve Türk dizilerine

yönelik daha olumlu çağrışımlara başvurulmuştur. Metinlerde, hitap ettiği kesimin Türkçe öğrencileri olmasına bağlı olarak yüksek oranda Türk kültürü öğesi içermesi beklendik bir sonuçtur. Türk ve Amerikan kültürlerine yönelik pozitif bir yansıtmadan söz edilebilmektedir. Aynı şekilde, yapılan yansıtmalarda Arap ve Yunan kültürlerine yönelik olumsuz çağrışımlara varılabileceği düşünülmüştür.

Metinlerdeki millet ifadeleri incelenmiştir. Metinlerde “Türk”, “Ganalı”, “İskoç”, “Amerikalı”, “Hintli”, “Arap”, “Endülüslü”, “İranlı”, “Tayvanlı”, “Kolombiyalı”, “Yunan” ve “İbrani” gibi millîetler ifadelere rastlanmıştır. Milletlere yönelik ifadelerde Türk milletinin olumlandığı durumlara rastlanmıştır. Milletlere ilişkin bir başka olumlama da futbol takımlarına bağlı olarak Alman millî takımına “panzer” denilerek sağlanmıştır.

Araştırmaya bağlı olarak, metinlerde kadınlara daha sık yer verilmesi ve cinsiyet nötrleyici kullanımların daha sık tercih edilmesi, kadınların aile üyesi rollerinin dışında bilime, sanata, spora olan katkılarının metinlerde yer alması önerilmektedir. Ayrıca, Yunan ve Arap kültürlerine yönelik ifadelerin daha nötr yansıtılması tavsiye edilmektedir. Metinler incelendiğinde milletlere yönelik herhangi bir öneriye gerek duyulmamıştır.

Ayrıca, ilgili çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğretim ders kitaplarının 3’ü C1 düzeyinde değerlendirilmiştir. Diğer yayınların yabancı dil olarak Türkçe öğretim ders kitapları veya farklı dil düzeyindeki yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları incelenebilir. Ek olarak, çalışmada Fairclough’ın yöntemindeki bazı sorular kullanılmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları diğer eleştirel söylem çözümlemesi yöntemleri veya Fairclough’ın yöntemindeki diğer sorular ile de incelenebilir.

Asutay, H. (2003). Yabancı dil öğretiminde “Kültür bağlamı ve “öteki” dil. *Dil Dergisi*, 0(18), 26-29. Erişim adresi: https://www.academia.edu/35758225/YABANCI_D%C4%B0L_%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%C4%B0NDE_K%C3%9CLT%C3%9CR_BA%C4%9ELAMI_VE_%C3%96TEK%C4%B0_D%C4%B0L

Başaran, Ö. (2019). *Suriyeli mültecilerin Türk mediasındaki temsili: Söylem tarihsel yaklaşım* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet*. (K. Ay, Çev.). İstanbul: Kadav Yayınları. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/4690201-Toplumsal-cinsiyet-kamla-bhasin.html>

Bloor, M. ve Bloor, T. (2013). *The practice of critical discourse analysis: An introduction*. Abingdon: Routledge.

Bölükbaş, F. ve Keskin, F. (2010). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metinlerin kültür aktarımındaki işlevi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, 5(4), 221-235. Erişim adresi: https://www.academia.edu/7306036/Yabanc%C4%B1_Dil_Olarak_T%C3%BCrk%C3%A7e_%C3%96%C4%9Fretiminde_Metinlerin_K%C3%BCl%C3%BCr_Aktar%C4%B1m%C4%B1ndaki_%C4%B0%C5%9Flevi

Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). *Toplumsal gerçeklik ve dil*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları. Erişim adresi: https://www.academia.edu/31792102/Toplumsal_Ger%C3%A7eklik_ve_Dil

Cortazzi, M. ve Jin, L. (1999). *Cultural mirrors materials and methods in the EFL classroom*. Hinkel, E. (Ed.), Culture in Second Language Learning and Teaching içinde (s. 196-219). Cambridge: Cambridge University Press.

Cutting, J. (2002). *Pragmatics and discourse: A resource book for students*. Londra ve New York: Routledge. Erişim Adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=AOyCAGAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Pragmatics+and+Discourse+Joan+Cutting+2002+Pragmatics+and+Discourse:+A+Resource+Book+for+Students+Routledge&ots=AxK1Ou-4AI&sig=52XLLZwgNcBnppfyE_0EvCkQcq4&redir_esc=y#v=onepage&q=Pragmatics%20and%20Discourse%20Joan%20Cutting%202002%20Pragmatics%20and%20Discourse%3A%20A%20Resource%20Book%20for%20Students%20Routledge&f=false

Çakır, İ. (2011). Yabancı dil öğrenme ortamlarında kültürün rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(190), 248-255. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36192/406923>

Çakmak, F. ve Bilişli, Y. (2019). İdeoloji, söylem ve iletişim çalışmalarında Ruth Wodak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 99-124. doi:10.18037/ausbd.566784

Çatak, M. ve Yıldız, Ç. (2018). Ortaokul öğrencilerinin millet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Turkish History Education Journal*, 7(1), 17-42. doi: 10.17497/tuhed.321811

Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2114>

Devran, Y. (2010). *Haber, söylem, ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/311576214_Haber_Soylem_Ideoloji

Doğanay, A., Ataizi M., Şimşek, A., Balaban Salı, J. ve Akbulut, Y. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayını: Eskişehir.

Doyumgaç, İ. (2017). *Yabancılar için Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi öğretimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.

Doyuran, L. (2018). Medyatik bir çalışma oranı olarak eleştirel söylem çözümlemesi (televizyon dizileri örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 301-323. doi:10.17680/erciyesiletisim.362184

Durna, T. ve Kubilay, Ç. (2010). Söylem kuramları ve eleştirel söylem çözümlemeleri. T. Durna (Der.), *Medyadan söylemler* içinde (s. 47-81). İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık. Erişim adresi: https://www.academia.edu/20110197/S%C3%B6ylem_Kuramlar%C4%B1_ve_Ele%C5%9Ftirel_S%C3%B6ylem_%C3%87%C3%B6z%C3%BCmlerleri

Dursun, F. ve Eşgi, N. (2008). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler öğretimi ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 21-34. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esef/issue/28799/308151>

Ember, C. R. ve Ember, M. (2004). *Encyclopedia of sex and gender*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Ercan, G. S. (2018). *Dizgeci işlevsel dilbilgisi*. Özge Can (Ed.), *Dilbilim Kuramları İki Düzlem Beş Kuram içinde* (s. 154-211). İstanbul: İthaki Yayınları. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/331321495_Dizgeci_Islevsel_Dilbilgisi

Ercan, G. S. ve Daniş, P. (2019). Söylem, söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi: Tanımları ve kapsamaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2). 527-552. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/deuefad/issue/49601/596349>

Fairclough, N. (1989). *Language and power*. New York: Longman Group. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/49551220_Language_and_Power

Fairclough, N., Mulderrig, J. ve Wodak, R. (2011). *Critical discourse analysis*. T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse Studies A Multidisciplinary Introduction* içinde (ss. 357-378). Erişim adresi: [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=NL12UESWkJwC&oi=fnd&pg=PA357&dq=Fairclough,+N.,+%26+Wodak,+R.+Jane+Mulderrig+\(1997\).+Critical+discourse+analysis.+Discourse+studies:+A+multidisciplinary+introduction,+2\(357-378\).&ots=3WfoR32Pku&sig=iszb9OPn8Qn9yzF6XrAXdbQZCpw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=NL12UESWkJwC&oi=fnd&pg=PA357&dq=Fairclough,+N.,+%26+Wodak,+R.+Jane+Mulderrig+(1997).+Critical+discourse+analysis.+Discourse+studies:+A+multidisciplinary+introduction,+2(357-378).&ots=3WfoR32Pku&sig=iszb9OPn8Qn9yzF6XrAXdbQZCpw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

Fairclough, N. (2012). *Critical discourse analysis*. The Routledge handbook of discourse analysis içinde, Gee, J. P. ve Handford, M. (Ed.), (ss. 9–21). Abingdon: Routledge.

Gee, J. P. (2014). *An introduction to discourse analysis theory and method*. Londra ve New York: Routledge. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=4U3IAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=discourse+analysis+&ots=iQaMqf9Xmf&sig=CPdhzb1oZQ-7Gewa_YjXHVOFGjk&redir_esc=y#v=onepage&q=discourse%20analysis&f=false

Genç, B. ve Bada, E. (2005). Culture in language learning and teaching. The Reading Matrix, 5(1). 73-84. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/292537872_Culture_in_Language_Learning_and_Teaching

Goddard, A. ve Patterson, L. M. (2000). *Language and gender*. New York: Routledge.

Gölbaşı, Ş. (2007). *TÜSİAD'ın söylemleri aracılığıyla toplumu inşa girişimlerinin 24 Ocak kararları ve izleyen süreç bağlamında eleştirel bir incelemesi* (Doktora tezi). Erişim adresi:

<http://acikerisim.akdeniz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/123456789/5012/T02245.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Güden, M. P. (2006). *Dilde cinsiyet ayrımcılığı: Türkçe'nin içerdiği eril ve dişil ifadeler bakımından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/41950.pdf>

Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/292980652_IDEAL_DERS_KITABI_ARAYISINDA_SOSYAL_BILGILER_DERS_KITAPLARININ_BAZI_OZELLIKLER_ACISINDAN_INCELENMESI_THE_EXAMINING_OF_THE_SOCIAL_STUDIES_TEXTBOOKS_IN_TERMS_OF_SOME_FEATURES_IN_THE_RESEARCH_OF_THE_IDEA

Güven, F. (2018). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının milliyetçilik ve yurtseverlik değerleri açısından analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Gyamera, V. (2012). The interface: Language, gender and power. *Journal of Gender and Power*, 11(1). 63-77. doi:10.14746/jgp.2019.11.004

Haviland, W. A, Prins, H. E. L., Walrath, D. ve McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Holmes, J. (2013). *An introduction to sociolinguistics*. London: Pearson Longman.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. A. (2001). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. Erişim adresi: https://www.academia.edu/39311280/_Dil_Dilbilim_Sozlughu_Kamile_Ilmer_Ahmet_Kocaman_A_Sumru_Ozsoy

İşeri, K. (2007). Altıncı sınıf Türkçe ders kitabının ilköğretim Türkçe programının ilköğretim Türkçe programının amaçlarına uygunluğun değerlendirilmesi. *Dil Dergisi*, (136). 58-74. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdf&path=CrnWZGRsXTjRjLjWxD978OSUAL2jXitizhVYmCxNvH7q->

nRBtn9O7-

Am2ZG_0BQleCe01CxTNLpdk85DjncnDSjwrCuw4FGQkI2Rs8QShKlcO1elsN79eXsJWx
W0lHncCzrnL2xTAER4wUKazglA9k0whZ21VIANF0_c5uzWMrytA7W3dmpItPblKOAdf
RODfb2k5A34AfyLpBAjNqd9VQDZuy62cj0o18C33BX4HkM=&contentType=application
/pdf

Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4).
Erişim adresi:
https://www.researchgate.net/publication/228607012_The_Relationship_between_Culture_and_Language

Johnson, J. L. ve Repta, R. (2012). *Sex and gender beyond the binaries*. Oliffe, J. L. ve Greaves, L. (Ed.), *Designing and Conducting Gender, Sex, Health Research* içinde (ss. 17-22). California: Sage Yayınevi. Erişim adresi:
https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=1kF2AwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA17&dq=sex,+gender&ots=q7JqPz-eFK&sig=3KQK0lG9iKqXiGLWVgmSjK_Cjas&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Johnstone, B. (2008). *Discourse analysis*. Amerika, İngiltere ve Avustralya: Blackwell Publishing.

Kerimoğlu, C. ve Doğan, G. (2015). Türkçede cinsiyet görünümleri ve çağrışımsal zihniyet (gender in Turkish). *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 38. 143-178. doi:10.17133/tubar.59991

King, W. ve He, J. (2005). Understanding the role and methods of Meta-Analysis in IS research. *Communications of the Association for Information System*, 16(1). 665-686. doi:10.17705/1CAIS.01632

Kjahja, S. (2020). *Millet ve milliyetçilik kavramları etrafında Mehmet Akif'in eseri ve Arnavut aydınlarının yorumları* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi:
<http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/3104/Kjahja.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kroeber, A., L. ve Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Cambridge, Massachusetts ve Amerika: Museum.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Çeviri Komisyonu. (2012). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni öğrenme- öğretme - değerlendirme*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.

Moralı, G. ve Öner, G. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras unsurlarının incelenmesi. *Turkish Studies – Language and Literature*, 14(3). 1345-1357. doi:10.29228/TurkishStudies.30167

Okur, A. ve Keskin, F. (2013). Yabancılar Türkçe öğretiminde kültürel öğelerin aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti örneği. *International Journal of Social Science*, 6(2). 1619-1640. doi:10.9761/JASSS_686

Özüdoğru, M. (2016). *Eleştirel söylemden eleştirel okumaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Paltridge, B. (2012). *Discourse analysis: An introduction*. Londra: Bloomsbury Publishing.

Erişim

adresi:

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ZHI8CwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=discourse+analysis+&ots=cWE2LpXKvF&sig=tT_so5BwsdIPEESoPtmW_AwMSQY&redir_esc=y#v=onepage&q=discourse%20analysis&f=false

Pasin, G. (2017). *Sosyal psikolojik açıdan toplumsal cinsiyet ve atasözleri: erkek egemen cinsiyetçiliğin türk atasözlerine yansıması* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <http://openaccess.cag.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12507/747>

Rogers, R. (2004). *An introduction to critical discourse analysis in education*. Rogers, R. (Ed.), *An Introduction to critical discourse analysis in education* içinde (ss. 1-18).

Sabuncuoğlu, A. (2006). *Televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Saki, A. (2014). *A critical discourse analysis perspective on censorship in translation: A case study of the Turkish translations of Grey Wolf* (Yüksek lisans tezi). Erişim

adresi:

<http://openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/1283/79244610-1ab6-4394-aaf3-367d62d111db.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Scollon, R. (2001). *Action and text: towards an integrated understanding of the place of text in social (inter) action, mediated discourse analysis and the problem of social action*. Wodak, R. ve diğerleri (Ed.), *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (ss. 139-165).

Londra: Sage Yayınevi. Erişim adresi:
[https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=dZY2OQJiPIQC&oi=fnd&pg=PA139&dq=Action+and+text:+towards+an+integrated+understanding+of+the+place+of+text+in+social+\(inter\)+action,+mediated+discourse+analysis+and+the+problem+of+social+action.+&ots=_j fQvxbbm5&sig=i5exxZe2fLYDwC8gyKRTyn5D6bE&redir_esc=y#v=onepage&q=Action%20and%20text%3A%20towards%20an%20integrated%20understanding%20of%20the%20place%20of%20text%20in%20social%20\(inter\)%20action%20C%20mediated%20discourse%20analysis%20and%20the%20problem%20of%20social%20action.&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=dZY2OQJiPIQC&oi=fnd&pg=PA139&dq=Action+and+text:+towards+an+integrated+understanding+of+the+place+of+text+in+social+(inter)+action,+mediated+discourse+analysis+and+the+problem+of+social+action.+&ots=_j fQvxbbm5&sig=i5exxZe2fLYDwC8gyKRTyn5D6bE&redir_esc=y#v=onepage&q=Action%20and%20text%3A%20towards%20an%20integrated%20understanding%20of%20the%20place%20of%20text%20in%20social%20(inter)%20action%20C%20mediated%20discourse%20analysis%20and%20the%20problem%20of%20social%20action.&f=false)

Sever, P. (2019). *Yeni Hitit dil öğretim seti ile Yedi İklim dil öğretim setinin Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültür aktarımı açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi:
<http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/bitstream/handle/20.500.11787/613/583217.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sözen, E. (1999). *Belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları. Erişim adresi: <https://yadi.sk/i/xZ9NgLL7SSUVew>

Şen, Y. F. (2008). *Türk siyasal kültüründe millet algısı ve milliyetçilik* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık. Erişim adresi:
https://www.academia.edu/7797898/Mahmut_Tezcan_E%C4%9Fitim_Sosyolojisi

Tochon, F., V., Karaman, A., C. ve Ökten, C., E. (2011). Türkçe'nin yabancı dil olarak öğrenimi'nde derin yaklaşım için öğretimsel düzenleyiciler. 9. Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Kırgızistan.

Türker, A. (2019). *Yaratıcı yazma tekniklerinin yabancı dil olarak Türkçe yazma becerilerine etkisi: Somali örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Uyar, Y. (2007). *Türkçe aktarımında kültür aktarımı ve kültürel kimlik geliştirme* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi:
https://dspace.gazi.edu.tr/bitstream/20.500.12602/189932/1/1yusuf_uyar_tez.pdf

Van Dijk, T. A. (1981). Discourse studies and education. *Applied Linguistics*, 2(1). 1-26. doi:10.1093/applin/II.1.1

Van Dijk, T. A. (1990). Social cognition and discourse. *Handbook of Language and Social Psychology*, 163-183. Erişim adresi: <http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf>

Van het Hof, S. D. (2019). “Gökyüzüne çılgılık: Öncülerden eleştirel söylem yaklaşımları ve özgün çözümlemeler” üzerine bir değerlendirme. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi Etkileşim*, (3), 210-213. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usuifade/issue/45051/562436>

Yardım, G. ve Doğruel, H. (2019). Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında haber metinlerinin incelenmesi: Pippa Bacca cinayeti örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 137-148. doi:10.17680/erciyesiletisim.516124

Yemenici, A. (1995). Söylem çözümlemesinde üç temel yaklaşım ve kültürlerarası iletişimde söylem çözümlemesinin önemi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 6, 152-166. Erişim adresi: <http://dad.boun.edu.tr/tr/pub/issue/4535/313052>

Yıldırım, E. (2016). Millet ve milliyetçiliğe dair kavramlar ve sınıflandırmaların ötesinde: Yeni bir model önerisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(28), 123-141. doi:10.17130/ijmeb.20162819849

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	İdil ÇİÇEK		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Dilbilim		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Dilbilim	2019
Tez Başlığı	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Metinlerin Eleştirel Söylem Çözümlemesi		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Funda UZDU YILDIZ		
Akademik Eserler			
(Makale, kitap, kitap bölümü, bildiri, poster, sergi, konser vb. eserlerden kaynakça yazım kurallarına göre en fazla 10 eser yazılmalıdır.)			
Tezden üretilen yayınlar * ile işaretlenmelidir.			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

